

Zgodovinsko društvo Ormož

OB STOLETNICI ROJSTVA

Vinko Brumen 1909 – 1993

Zbornik referatov in avtobiografija

Ormož, 2010

OB STOLETNICI ROJSTVA

Dr. Vinko Brumen, Zbornik referatov ob 100. obletnici rojstva in avtobiografija

Izdalo: Zgodovinsko društvo Ormož

Zanj: Predsednik Anton Luskovič

Glavna in odgovorna urednica: Manica Hartman

Sourednik: Franc Krnjak

Lektoriranje: Nadica Granduč

Prevod povzetkov v angleščino: Andrea Marie Jadrzyk

Grafično oblikovanje in tisk: Aleksander Kelnerič, s.p

Oblikovanje naslovnice: Nina Mertik

Naklada: 300 izvodov

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Univerzitetna knjižnica Maribor

929Brumen V.(082)

DOKTOR

Dr. Vinko Brumen 1909-1993 : zbornik referatov
ob 100. obletnici rojstva in avtobiografija dr.

Vinka Brumna / [glavna in odgovorna urednica
Manica Hartman]. - Ormož : Zgodovinsko društvo,
2010

ISBN 978-961-269-402-9

1. Gl. stv. nasl. 2. Brumen, Vinko 3. Hartman,
Manica

COBISS.SI-ID 66572545

Na naslovnici: Dr. Vinko Brumen.

Kazalo

Uvodne misli	6
Stane Granda	8
Dr. Vinko Brumen – filozof krščanskosocialne miselnosti	
Martin Breclj	13
Dr. Vinko Brumen v očeh zdomskega filozofa	
Bojan Čas	19
Vinko Brumen »Človek dveh svetov«	
Katica Cukjati	29
Vinko Brumen – Usoda slovenskega zdomskega misleca	
Vinko Brumen	40
Avtobiografija	

Po nekem naključju se rodimo, živimo, delamo, ustvarjamo, sanjamo, ljubimo, hrepenimo, trpimo, umremo...

Ostanejo misli, dela, umetnine ... ostanejo spomini.

Uvodne misli

S pričujočim zbornikom želimo počastiti stoto obletnico rojstva misleca, pedagoga in filozofa dr. Vinka Brumna, enega najvidnejših kulturnih osebnosti slovenske politične emigracije v Argentini po drugi svetovni vojni. Domača občina Središče ob Dravi in Zgodovinsko društvo Ormož sta se mu poklonili s slovesnim odkritjem spominske plošče na Brumnovi kapeli v Šalovcih in s krajšim simpozijem v Središču.

V uvodnem nagovoru je bila osrednja misel posvečena pomenu rojaka za slovensko narodno skupnost, svoje pozdrave in zahvalo pa sta iz Argentine sporočili tudi dr. Katica Cukjati, predsednica Slovenske kulturne akcije, ter ga. Ljudmila, vdova dr. Brumna.

Pogled na življenje, delo in filozofska razmišljanja dr. Vinka Brumna so na simpoziju predstavili prof. dr. Stane Granda, znanstveni svetnik ZRC SAZU, mag. Bojan Čas, profesor sociologije na Šolskem centru Rudolfa Maistra v Kamniku in Martin Breclj, filozof in urednik iz Trsta. Priznani operni in koncertni pevec Marko Fink in pianist prof. Ivan Vombergar sta poskrbela za argentinsko-slovenski glasbeni pridih.

Ob predstavljenih referatih v zborniku je največji del namenjen avtobiografiji dr. Vinka Brumna, z dne 11.10. 1986. Iz avtobiografije izvemo, da se je njegova življenjska pot začela pisati v domači Sloveniji, se nadaljevala na Primorskem, kjer je sodeloval pri poučevanju na slovenskih šolah, nato pa v zdomstvu v Argentini. Tu je ob redni zaposlitvi v priznani knjižni založbi Kapelusz večino prostega časa posvetil filozofskemu razglabljanju, izseljenski problematiki, pisanju člankov in knjig. Zelo aktiven je bil tudi v slovenski skupnosti v Argentini, kjer je imel veliko predavanj. Njegovo pozornost so pritegnili zlasti kulturno-filozofski problemi, še posebej problematika izseljencev, o čemer je veliko predaval in napisal vrsto člankov, ki so izšli v Zborniku Svobodne Slovenije, Meddobju in Vrednotah.

Plod njegovega pisanja so knjige: monografija o Janezu Evangelistu Kreku *Srce v sredini* ter zbirki esejev *Naš in moj čas* in *Iskanja*. Leta 1992 je Slovenska matica v Ljubljani objavila zbirko esejev *Argentinski spisi*.

Nanj sta v filozofskem smislu najbolj vplivala *dr. France Veber* in *dr. Karel Ozvald*, njegova profesorja na ljubljanski univerzi, s hvaležnostjo in nostalgijo pa se je spomnil tudi vseh drugih, ki so mu kakor koli pomagali na njegovi življenjski in poklicni poti.

Zapiske o svojem življenju je sklenil z besedami:

»Gotovo je, da v vsaki podrobnosti nisem mogel vedno zadeti, da v svojih nasvetih nisem bil nezmotljiv, česar si tudi nikoli nisem domišljjal. A vse je bilo plod utrudljivega iskanja in iskrene želje stvarnost zares spoznati in vedno služiti le resnici. Ta služba resnici mi je zlasti narekovala boj proti vsaki ideologiji, ne le proti tisti, zaradi katere smo morali oditi po svetu, tudi proti našim ideološkim držam in ravnanju, zaradi katerih tudi moje misli niso bile prav razumljene in presojene.«

Dr. Brumen je nedvomno pustil neizbrisane sledove in sodi k skupini velikih mož, ki se niso sramovali ljubezni do slovenskega naroda in jezika, zato je prav, da mu še vedno prisluhnemo tukaj doma v Prlekiji in v njemu ljubem svetu argentinskih pamp.

Urednica
Manica Hartman

Dr. Stane Granda je bil rojen leta 1948 v Novem mestu. Odraščal je pod mogočno starožitno kapiteljsko cerkvijo in v neposredni sosesčini Dolenjskega muzeja, kar mu je že v otroštvu vlilo ljubezen do preteklosti. Obe častitljivi starodavni ustanovi sta vplivali na njegove življenjske odločitve. »Še danes sem z dušo in s srcem na Dolenjskem, kjer vse govori o zgodovini,« pravi dr. Granda. Zato se je tudi odločil za študij zgodovine in sociologije. Po magistrskem delu, v katerem je obravnaval obremenitev slovenskega kmeta z davki v letih 1848 – 1914, se je zaposlil na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ter naredil doktorat na temo Dolenjska v revolucionarnem letu 1848/49. Danes je znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, redni profesor na Fakulteti za upravo, Univerze v Ljubljani in na Fakulteti za humanistiko, Univerze v Novi Gorici, ter izredni profesor na Filozofski fakulteti na oddelku za slovenistiko, Univerze v Ljubljani. Je predsednik Znanstvenega sveta Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU in predsednik strokovnega sveta Narodnega muzeja Slovenije. Posebej zavzeto raziskuje 19. stoletje, torej tista obdobja slovenske zgodovine, ki pomenijo jasni začetek do burne poti v samostojno državo.

Dr. Vinko Brumen – filozof krščanskosocialne miselnosti

Ljudje si na poti v življenje zastavimo različne cilje. Ne mislim glede bogatenja ali podobnega, ker revež nihče ne želi biti, ampak v odnosu do sočloveka. Nekateri bi radi vladali, drugi bi radi služili drugim. Gospod Vinko Brumen si je podobno kot številni humanisti, zlasti pa zdravniki, učitelji in duhovniki izbral pot služenja. Izbor življenjske poti kaže na ambicioznost, hkrati pa globoko in iskreno ljubezen do človeštva. V ospredju je altruizem, ne egoizem. Zaradi takih ljudi je življenje ne le mogoče, ampak predvsem znosno.

Vinko Brumen se je rodil v Šalovcih, 6. decembra 1909. leta, očetu Vincencu in Mariji Baumanovi, ki sta bila oba iz iste vasi. V Središču ob Dravi je obiskoval osnovno šolo, to nadaljeval na meščanski v Ormožu in mariborskem učiteljski. Srednješolska pot kaže na težavnejše premoženjske razmere, saj je bila ves čas usmerjena v možnost

neposredne, predvsem pa bližnje zaposlitve. Učiteljišče je vplivalo verjetno tudi na izbor študija na filozofski fakulteti v Ljubljani. Na pedagogiki se je srečal z ožjim rojakom prof. dr. Karlom Ozvaldom, ki smo mu pred nekaj leti pripravili odmevno razstavo v Središču ob Dravi, in s filozofom dr. Francem Vebrom. Postal je pedagog in filozof.

Ambicioznost in ne nazadnje velik talent je možno zaslediti tudi pri univerzitetni karieri Vinka Brumna. Za svojo diplomsko delo je dobil svetosavsko, takrat najvišjo študentsko nagrado, danes primerljivo z univerzitetno Prešernovo, postal univerzitetni pomožni asistent, predvsem pa moramo poudariti njegovo študijsko potovanje po Nemčiji in Angliji v letih 1937 in 1938, kjer si je zelo razširil obzorja. Njegova pot na tuje s pomočjo stipendijskega sklada svojega pokojnega štajerskega rojaka Pavla Turnerja je potekala v času, ko je v Nemčiji kraljeval nacizem, za katerega so se navduševali mnogi socialno prizadeti tudi v naših krajih, v Angliji pa liberalni kapitalizem. Nobena od teh poti ga ni navdušila. Ostal je zvest slovenstvu, tisti njegovi obliki, ki sicer ni nekaj avtonomnega, ampak prirejenega slovenskim razmeram in potrebam, poti, ki sta jo začrtala dva velika Slovenca novejšje slovenske zgodovine Anton Martin Slomšek in dr. Janez Evangelist Krek. Do prvega je prišel kot pedagog, do drugega kot filozof krščansko-socialne smeri. Totalitarizmi, pa naj bodo fašistični, nacistični ali komunistični, ki so bili med takratno slovensko akademsko mladino tako popularni, ga niso pritegnili.

Vse to kaže na neko mlado, vendar že zgodaj zrelo osebnost, ki ne podlega modnim trendom, ampak sledi poti razuma in izkušenj.

Diploma in disertacija Vinka Brumna slonita na znameniti Slomškovi knjigi *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*. Gre za znameniti učbenik s katerim je Slomšek tlakoval preko nedeljskih šol slovenski kulturni in družbeni napredek. Gre pravzaprav za temeljno spoznanje in odločitev, da je napredek možen samo ob stalnem izobraževanju oziroma, kot bi danes rekli, vseživljenjsko izobraževanje. Prav ob tem si mi zdi vredno poudariti, da so ključni slovenski narodni delavci, med katerimi zaseda Slomšek vidno mesto, vedno poudarjali pomen izobrazbe, napredka, ne pa nekega zaplotništva. Tu lahko najdemo enega odgovorov, zakaj smo Slovenci, kot eden manjših evropskih narodov, stali in obstali. To je bilo možno le ob odpiranju v svet, ne pa zapiranju vase.

Po doktoratu in državnem profesorskem izpitu je poskušal s pedagoško kariero v Slovenj Gradcu in Ljubljani. Uveljavil se je kot strokovnjak za pedagoške poklice in kot tak je bil poslan v Gorico, kjer je postal v letih od 1945 do 1947 ravnatelj slovenskega učiteljišča. Ob tem moram pojasniti, da so Nemci v zadnjem letu vojne začeli kazati nekoliko več posluha za potrebe naših primorskih Slovencev, ki jih je hotel fašizem uničiti. Tako je začel italijanski tržaški radio oddajati v slovenskem jeziku, v Gorici je bila ustanovljena slovenska gimnazija. Čeprav so Nemce pri tem vodili zgolj egoistični momenti, slovenski Primorci so prav zaradi fašistične etnocidne politike množično podprli partizansko gibanje, ki je bilo komunistično, ni pa ogrožalo slovenskega jezika, in so jih skušali po tej poti pridobiti, tega dejanja ne gre podcenjevati. Nič ni lažjega kot zamenjati politično smer šoli oziroma šolstvu. Slovensko srednje šolstvo v Gorici je imelo namreč zanimivo tradicijo. Prav v Gorici je bila ustanovljena 1913. leta prva državna gimnazija s slovenskim učnim jezikom. Slovensko srednje šolstvo je bila neke vrsta manifestacija za združeno Slovenijo, upanje za slovensko Gorico. Žal je izšla iz nedrja sil, ki so zaradi napak in zločinov v preteklosti odhajale iz zgodovine. Kot vemo, je bila po drugi svetovni vojni velika verjetnost in možnost, da bo Slovenija dobila Gorico, vendar je zaradi sestrelitve angloameriških transportnih letal na Slovenijo, ki jo je ukazal Tito, le-to izgubila.

Ob koncu študija oziroma po doktoratu se je Vinku Brumnu odprla nova znanstvena smer. Profesor Ivan Dolenc, naš prvi vrhunski specialist za dr. Janeza Evangelista Kreka, ga je namreč pritegnil k izdaji njegovih zbranih spisov, in sicer 5. zvezka. Čeprav je delo končal, je njegov natis preprečila druga svetovna vojna oziroma nemško uničenje celovške Mohorjeve družbe in njene knjižne zaloge, tako da je rešil samo korekturni izvod, ki je potem postal osnova za znamenito knjigo o Janezu Evangelistu Kreku *Srce v sredini*. Ob vsem tem delu se je Vinko Brumen ukvarjal še s pedagoškimi in filozofskimi vprašanji in o tem objavljaj v različnih revijah in zbornikih. Kot smo že zgoraj omenili, je bil pri svojem strokovnem in znanstvenem delu precej inovativen oziroma je čutil potrebe časa. V ospredju njegovega zanimanja je bilo izobraževanje odraslih, ki je danes tako aktualno. Leta 1949 je izšla v Trstu njegova knjiga Psihologija in pedagoška veda, ki je v veliki meri združila njegove dotedanje teoretične poglede in praktične izkušnje.

Druga svetovna vojna je dr. Vinka Brumna zelo zaznamovala. Onemogočila je njegovo nadaljnje poklicno in znanstveno delo, Nemci so mu preprečili izdajo že postavljene knjige, nekateri rokopisi so se izgubili. Zaradi poveljnih razmer, tudi v Gorici, se je leta 1947 odpravil za svojimi rojaki v Argentino. Čeprav ni bil politik in politično ni deloval, je moral izbrati težko in negotovo pot begunca. Slovenska argentinska skupnost ga je resda potrebovala in mož je imel srečo, da se je zaposlil v neki založbi, hkrati pa predaval pedagogiko in filozofijo. Imel je tudi številna predavanja, v katerih je razglabljal o nekaterih temeljnih vprašanjih izseljenstva, s katerimi so se srečevali naši rojaki. Zdi se, da ga je v argentinskem obdobju bolj privlačila filozofija, mogoče v njenih okvirih tudi sociologija. Svoja razmišljanja in spoznanja je objavljala v argentinskih slovenskih revijah.

Posebno je Vinka Brumna privlačevalo narodno vprašanje v okviru zdomstva, zlasti specifičnega slovenskega argentinskega. Objavil jih je v knjigah *Iskanja* in *Naš in moj čas*. Iz njih izhajata širina in odprtost za realnost, ki je pogosto v nasprotju s čustvenostjo in z narodno prizadetostjo.

Andrej Rot v spominskem zapisu v *Delu* ob Brumnovi smrti leta 1993 omenja tudi njegova razmišljanja o vprašanjih spoznanja in resnice, etiki in nekaterih družbenih vprašanjih. Posebno ga je pritegovalo vprašanje zmote, kritike javnih delavcev in kritike sploh. To so vprašanja, ki so zaznamovala slovensko družbo pred drugo svetovno vojno kot tudi po njej. V Sloveniji nam tega še danes zelo manjka, saj smo sposobni dojemati realnost le v črno-belih podobah, kar pa je pogosto v nasprotju z realnostjo. To je tudi velika realnost slovenske družbene tradicije, to je problem, ki ga slovenska družba ne zna zadovoljivo rešiti. Zato se pogosto zaletavamo iz ene skrajnosti v drugo. Na neki specifičen način je nakazal pot, ki jo bomo morali še prehoditi, če hočemo iz slovenske države narediti nekaj, kar bo vsem njenim državljanom omogočilo sožitje v različnosti.

Demokratizacija Slovenije in slovenska osamosvojitve sta Brumna zopet vrnila v slovensko družbo. Trenutno je še bolj na njenem obrobju, kar pa je pogojeno na eni strani z njegovim argentinskim zdomstvom, na drugi pa z duhom totalitarizma in predvsem nestrpnosti, ki smo ji priča vsak dan. Čas zorenja in dozorevanja naše države, zlasti pa državljanov, bo očitno bistveno daljši, kot so to domnevali največji optimisti ob slovenski osamosvojitvi.

OB STOLETNICI ROJSTVA

Lahko smo ponosni, da je k temu prispeval tudi tukajšnji rojak. Naj za konec dodam samo, da je slovenska Štajerska veliko prispevala k slovenstvu, zlasti si je prizadevala za njegovo normalnost in evropskost. Njegovo ločeno življenje od matice je bilo predvsem fizično. Dejansko je vseskozi živel z nami in med nami, pa če to priznavamo ali ne. Taka je pač usoda velikih mož.

Martin Breclj se je rodil leta 1953 v Buenos Airesu v Argentini, od leta 1964 živi in deluje na Tržaškem in Goriškem v Italiji. Na Univerzi v Trstu je diplomiral iz filozofije in je časnikar-urednik pri Primorskem dnevniku v Trstu. V mlajših letih se je udeleževal na političnem področju: bil je pokrajinski in deželni politični tajnik stranke Slovenske skupnosti ter občinski svetnik in podžupan v občini Devin Nabrežina. V zadnjem obdobju intenzivneje goji svoja filozofska zanimanja. Leta 2000 je objavil v knjižni obliki predelano diplomsko disertacijo *Rivoluzione e catarsi – Il pensiero filosofico di Dušan Pirjevec*, leta 2002 je nastopil na študijskih dnevih Draga, Društva slovenskih izobražencev iz Trsta, s predavanjem *Med Evropsko zvezo in svetovno državo*, leta 2009 pa je v zborniku Alojz Rebula – *Biografia per immagini /Biografija v slikah* (uredila Alice Zen) objavil esej *Antinietzsche – Na novo odkrito krščanstvo*.

Dr. Vinko Brumen v očeh zdomskega filozofa

Z dr. Vinkom Brumnom in z njegovo soprogo gospo Milko smo bili oziroma smo še družinski znanci. Naš oče Ivan je dr. Brumna spoznal, ko je ob koncu druge svetovne vojne prišel v Gorico, da bi pomagal obnavljati slovenske šole po fašističnem mrku, še zlasti slovensko učiteljske, ki ga je nato dve šolski leti vodil kot ravnatelj. Nekaj let pozneje sta se oba znašla v zdomstvu v Argentini in začetno znanstvo med študentom in profesorjem se je razvilo do takšne stopnje, da sta Brumnova postala krstna botra moje mlajše sestre Marije. Tudi potem, ko se je naša družina iz Buenos Airesa preselila na Tržaško, se vezi niso pretrgale. Vsakokrat ko je dr. Brumen prišel v Evropo, da bi se kot predstavnik založbe Kapelusz udeležil knjižnega sejma v Frankfurtu, se je z gospo Milko po več dni ustavljal pri nas v Devinu. To so bila tudi leta, ko sem na tržaški univerzi študiral filozofijo, in spominjam se, kako rad me je dr. Brumen zapletal v filozofske pogovore.

Če skušam iti v svojih tovrstnih osebnih spominih najdlje v preteklost, potem se mi prikaže vagon, v katerem sta zakonca Brumen živela v petdesetih letih prejšnjega stoletja v buenosaireški periferni četrti Hurlingham. Železniški voz sta kupila skupno z zemljiščem, na katerem sta si potem sezidala hišo. Tisti vagon je bil nekaj posebnega.

Nič skupnega ni imel, recimo, s sodom, v katerem je beraško živel starogrški filozof Diogenes iz Sinope, da bi nazorno predstavil svojo opozicijo vsakršni civilizaciji in pozival k vrnitvi v naravno stanje. Nasprotno! Vagon je resda nudil zasilno streho ljudem, ki so se znašli na cesti, a Brumnova sta ga tako skrbno uredila, da je postal prijazna in skorajda gosposka hišica, ki so jo krasile zavese na oknih in cvetlične gredice ob vhodih. Opremljen je bil celo s tedaj še redkim telefonom. Skratka, zdomca sta si v njem ustvarila takšen dom, da ga je bilo potem po pravici škoda žrtvovati za gradnjo sicer udobnejše zidane hiše.

Mislim, da bi smeli imeti tisti vagon za nekakšno prisposodbo življenjske usode in drže dr. Vinka Brumna, Slovenca iz te prijazne Prlekije, ki ga je zgodovina izkoreninila iz rodni tal in ga vrgla v zdomstvo. Dr. Brumen je to življenjsko travmo doživel, ko je bil že v odraslih letih, potem ko je na ljubljanski univerzi briljantno končal študij pedagogike in filozofije in ko se mu je že odpirala obetajoča šolska in najbrž tudi akademska kariera. Čez noč se je skupno z mlado soprogo znašel na drugem koncu sveta, pod Južnim križem, sredi drugačne narave in drugačnih ljudi. Sicer pa nista bila sama, saj sta delila usodo z več tisoč Slovenci, ki so ob koncu druge svetovne vojne zapustili domovino iz političnih razlogov.

Dr. Brumen je to usodo sprejel in skušal v novih razmerah čim pristneje in čim polneje zaživeti. Tudi kot intelektualec. »Zdomstvo kot dar usode je kamen spotike in preizkušnje, pa tudi vir svojevrstnih izkustev,« je zapisal v avtobiografskem uvodu h knjigi ***Naš in moj čas*** (1980, str. 10). V novem svetu se je moral odpovedati svojemu pedagoškemu poklicu. Zato se je zlasti v prvi fazi v večji meri posvetil svojim zgodovinskim zanimanjem. Tako je napisal obsežno monografijo o Janezu Evangelistu Kreku ***Srce v sredini*** (1968), s čimer je pravzaprav končal delo, ki ga je začel že v stari domovini. V zdomstvu pa je v njem zaživel predvsem filozof, ki je sicer v raznih oblikah razodeval izrazita pedagoška nagnjenja, saj je svoja spoznanja rad posredoval zdomski skupnosti, katere del je bil, ter jo skušal osveščati in usmerjati, tako da je postal nekakšen njen duhovni učitelj.

»Zdomska stvarnost je bila nekaj novega zame in za moje rojake,« je še zapisal v uvodu h knjigi *Naš in moj čas*. »Vendar se mi je zdelo, da sem bil med tistimi, ki so se znali nekoliko hitreje in bolje vživljati v nov položaj in ga tudi miselno obdelovati. Skušal sem s predavanji

in s pisanjem k temu pomagati tudi tistim, ki jim je bilo to težje. Pri tem pa me ni zanimalo le 'kaj' našega zdomstva, marveč tudi in zlasti 'kaj tedaj',« je poudaril. (Naš in moj čas, str. 10.)

Seveda pa je to svojevrstno pedagoško funkcijo skušal opravljati, ne da bi se izneveril vlogi filozofa, čigar naloga je, kot je vztrajno ponavljal, iskanje resnice. »Res je,« pravi v spisu **Filozofiranje v zdomstvu**, »da zdomski filozof mora tudi celiti rane in dvigati življenjski pogum svojih rojakov, da ima opravka z neke vrste bolniki, katerim morda ne sme vselej pokazati vse teže njihove bolezni. A tudi v tem primeru jim ne sme kratiti ali zakrivati resnico, marveč jo mora znati tako pokazati, da ne ubija, marveč oživlja. Vedno pa mora biti zares resnično, kar oznanja kot resnico, četudi to ni vedno vsa resnica.« (Naš in moj čas, str. 146.)

Iskati resnico je za dr. Brumna isto kot misliti, mišljenje pa pojmuje na sodoben znanstven način. Njegova paradigma je to, čemur psihologi pravijo »problem solving«. To je razvidno že iz njegove splošne opredelitve mišljenja, po kateri je mišljenje »umno, stvarno, urejeno in kritično reševanje problemov, ki nam jih stvarnost ali življenje stavi«. (Nekaj misli o mišljenju, Argentinski spisi, 1992, str. 191.)

Sicer pa v Brumnovih mislih o mišljenju ni težko zaznati odmeva na razmišljanja nemškega filozofa Martina Heideggerja o tem, kaj se pravi misliti. Tako skupno z njim rad poudarja, da pravo mišljenje ni »računajoče mišljenje, ki ga morejo bolje opraviti računalniki«. Je ustvarjalen napor, ki mora nenehno presegati ustaljena verovanja, izročila, predsodke, mite, ideologije, mode, propagando in sploh vnaprej izdelana in od drugih prevzeta ali celo vsiljena mnenja in prepričanja. (Naš in moj čas, 123–124.) To velja vselej in povsod, še posebej pa za ljudi, ki se znajdejo v korenito spremenjenem življenjskem položaju, kot so zdomci.

S takšnim pristopom se dr. Brumen loti za zdomce najbolj žgočih problemov, začeni s problemom narodnosti. V nekaterih spisih, zbranih v knjigi **Iskanja** (1967), s sociološkega in psihološkega vidika podrobno razčleni ta pojav, razlikuje med objektivnimi in subjektivnimi dejavniki, ki ga oblikujejo, ugotavlja, da se ti dejavniki lahko s časom spreminjajo in da se tudi narodnost kot taka lahko spreminja, bodisi

na ravni posameznikov bodisi na ravni skupnosti, kot je zlasti zdomska ali izseljenska. Neogibno je, da izseljenci – praviloma v nekaj generacijah – preidejo iz naroda, iz katerega izhajajo, v narod, ki jih sprejema, da se torej »prenarajajo«, kot dr. Brumen pravi temu procesu. Ob tem pa se vpraša, ali je to sicer neogibno prehajanje tudi zares potrebno, se pravi etično pravilno. Po skrbnem tehtanju razlogov za in proti sklene, da more biti pravilno. Tudi to prehajanje je namreč po njegovem mogoče izpeljati na bolj ali manj zgrešen ali pravilen način. Zdomci imajo kot vsi ljudje pravico in dolžnost, da težijo k dobremu, da čim pristneje in polneje živijo. Zato si morajo prizadevati, da »prenarajanje«, ki jim je lastno, živijo na čim boljši način, kar pomeni, da morajo iskati neko višjo sintezo med vrednotami obeh narodov, ki jima pripadajo, s katero bi obogatili sebe ter hkrati svojo staro in novo domovino. Dr. Brumen pri tem razvije pravo teorijo o dvojni lojalnosti, se pravi o dolžnostih, ki jih imajo izseljenci do stare in do nove domovine, pa tudi o pravicah, ki jih smejo in celo morajo uveljavljati v odnosu do svojih dveh domovin.

Čeprav je ta spoznanja in sodbe predstavil na argumentiran in obziren način, je dr. Brumen z njimi v argentinski zdomski skupnosti večkrat trčil na nerazumevanje, pa tudi na frontalne in še pogostejše na zahrbtne odklone. To ga je prizadelo in hkrati spodbudilo, da se je z njemu lastnima potrpežljivostjo in temeljitostjo lotil preučevanja, od kod takšne reakcije. Se bolj se je poglobil v raziskovanje izseljenstva, razlikoval je različne vrste tega pojava, od politične do gospodarske in kulturne emigracije, ne da bi spregledal izseljence, ki gredo v svet, da bi ubežali roki pravice. Skušal je spoznati duševnost in značilne značajske poteze takšnih skupnosti, njihove vrline, pa tudi njihova negativna nagnjenja oziroma naglavne grehe ali grehote, kot jih je tudi imenoval. Pri slovenski politični emigraciji v Argentini je tako opazal in bičal nagnjenost k svojevrstni zaprtosti, premajhno pripravljenost na soočanje z lastno stvarnostjo, pa tudi premajhno dovzetnost za kritiko in dialog.

V spremni besedi k Brumnovim *Argentinskim spisom* na izrazito zdomsko tematiko iz leta 1992 Irena Mislej ugotavlja, da argentinska zdomska skupnost tudi po Brumnovi zaslugi ni zdrknila v geto in da se lahko predstavi kot živ organizem in kot pluralna združba. Mislim, da je ta ugotovitev točna. Pristavil pa bi, da bi dr. Brumen s svojimi teoretičnimi in etičnimi spoznanji lahko s pridom nagovarjal še marsikoga, poleg

samih argentinskih Slovencev. Migracije so razširjen pojav, tudi in še zlasti v današnjem globaliziranem svetu. Še več, dr. Brumen bi s pridom nagovarjal tudi tiste, ki niso migranti, saj se pri migrantih kažejo v posebno izostreni obliki nekateri pojavi, ki določajo tudi življenje stalno naseljenega prebivalstva.

Sicer pa se sam dr. Brumen iz svojega zdomskega položaja večkrat izrecno obrača na širšo slovensko narodno skupnost. To je storil tudi v enem svojih zadnjih spisov z naslovom **Po dialogu k spravi in enotnosti** (1989). V njem razlaga, da se sprava ne more zreducirati na enkratno, pa naj bo še tako slovesno in mogočno dejanje, saj je to nujno dolg in v nekem smislu pravzaprav brezkončen proces, je v bistvu dialog, v katerem se nenehno soočajo in medsebojno čistijo delne resnice, do katerih se vsakokrat dokopljemo. Zato tudi prava enotnost, h kateri naravno teži sleherna narodna skupnost, ne more in ne sme biti enoumna homogenizacija, ampak mora biti enotnost v raznolikosti. Mislim, da v teh razmišljanjih kulturološka in sploh filozofska misel dr. Brumna dosega enega svojih viškov. V njih se namreč izkaže ne samo, da spoznavati pomeni presegati delne resnice ali, če hočemo, predsodke, ampak tudi, da je pravzaprav sleherno spoznanje nujno le delna resnica in torej po svoje tudi potencialen predsodek. Na tak način se je dr. Brumen po svoje prebil do enega temeljnih spoznanj sodobne hermenevtike, kakršno je po Heideggerju razvil zlasti nemški filozof Hans Georg Gadamer.

Sicer je bil dr. Brumen sistematičen mislec. Njegova neskrita ambicija je bila, da bi razvil zaokrožen filozofski sistem. Zdomske razmere mu niso dopuščale, da bi tej svoji želji polno stregel. A če že ni mogel razviti pravega filozofskega sistema, ga je vsaj orisal. To je storil zlasti v spisu **Osnovne črte neke filozofije** (1980). Izhajal je iz predmetne teorije svojega učitelja na ljubljanski univerzi Franceta Vebra in jo razvijal v smeri tomistične filozofske tradicije, ki mu je bila blizu tudi kot kristjanu. To je bila po njegovem pravzaprav smer, v kateri je iskal sam Veber. Tako je od Vebra prevzel tudi svojega drugega ključnega filozofskega sogovornika, slovenskega tomista Aleša Ušeničnika.

Iz teh izhodišč dr. Brumen izpelje svojo temeljno filozofsko misel na dosleden, uravnovešen in kritičen način. To pride ne nazadnje do izraza v njegovem obravnavanju Tomaževih in Vebrovih dokazov za božje bivanje, do katerih je ohranil kritično distanco, kljub temu da je bil osebno veren.

V spremni besedi k Brumnovim **Argentinskim spisom** izrazite filozofske narave Frane Jerman ugotavlja, kako dr. Brumen dokazuje, da je mogoče filozofirati, izhajajoč iz domače filozofske tradicije. Ugotovitev je seveda točna, na diskreten način pa tudi opozarja, da se dr. Brumen kot čisti filozof ni spustil v soočenje s sodobnejšimi misleci iz domačih in še zlasti ne iz tujih logov, kar smemo imeti pravzaprav za mejo še zlasti pri mislecu, ki ga je doletela usoda zdomca in ki je to usodo skušal čim pristneje in polneje živeti. A tu očitno prihajajo do izraza tudi omejitve praktične narave, ki so mu preprečevale, da bi se filozofiji posvetil, kot bi res hotel in zmoget.

V že omenjenem spisu *Filozofiranje v zdomstvu* dr. Brumen opozarja, da moramo pri ocenjevanju filozofovega pridelka poleg opusa upoštevati tudi njegov etos. (Naš in moj čas, str. 146.)

Mislim, da je dr. Brumen s tega vidika naravnost vzoren, saj ga kot misleca poleg doslednosti, sistematičnosti in odprtosti odlikuje prav poštenost. Zaradi tega mu moramo biti za njegovo delo hvaležni vsi, še zlasti zdomski Slovenci, rojaki iz rodne Prlekije pa smete biti nanj upravičeno ponosni.

Mag. Bojan Čas je bil rojen leta 1953 v Slovenj Gradcu. Je profesor sociologije na Šolskem centru Rudolfa Maistra v Kamniku. Preučuje zgodovino sociološke in zgodovinopisne misli na Slovenskem ter metodološko-teoretična vprašanja slovenskega zgodovinopisja in sociologije. Uredil je I. in II. Kamniški sociološki zbornik (1999, 2005) in je sourednik Malovega zbornika (2008), ki je mozaik dvanajstih pogledov na življenje in delo Josipa Mala, enega najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev. Njegovi prispevki so objavljeni v zbornikih slovenskih sociologov in zgodovinarjev (Zbornik povzetkov raziskovalnih nalog, 2008; Fenomenološka sociologija: konstrukcija družbenega življenja - fenomenologija družbenega sveta, 2004...) Organizira sociološke delavnice in raziskovalne tabore (Raziskovalni tabor Kamniška Bistrica ...).

Vinko Brumen »Človek dveh svetov«¹

Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je študiral pedagogiko in filozofijo, bil Vebrov študent na filozofiji in Ozvaldov na pedagogiki, zadnji ga je tudi spodbudil, da je napisal nalogo za svetosavsko nagrado na temo Kulturno-pedagoški pomen Slomškove knjige Blaže in Nežica v nedeljski šoli. Razširjeno nalogo je predložil kot doktorsko disertacijo, ki je izšla v knjigi z naslovom »Blaže in Nežica«, Kulturno-pedagoški pomen Slomškovega dela I. 1936. Dobil je Turnerjevo štipendijo za l. 1937–38 in se v času študijskega bivanja v Nemčiji in Angliji pripravil za habilitacijo na temo šolskega sistema. V Nemčiji je obiskal tudi »filozofa življenja« Eduarda Sprangerja, katerega temeljno delo »Lebensformen«, ki je prvič izšlo l. 1914, je imelo na Brumna veliki vpliv.²

1 Skrajšana verzija spisa o Vinku Brumnu, v katerem nas zanimajo predvsem vprašanja o filozofski in metodološki podstatu pri raziskovanju vsakokratne psihosocialne stvarnosti. Za razumevanje glej intervjuje: Nikolaj Jeločnik, Pogovori z ustvarjalci, filozof in pedagog dr. Vinko Brumen, Glas SKA XVIII, št. 12, 1971.

Katica Cukjati, ...da se iste stvari lahko streže na različne načine (pogovor s filozofom dr. Vinkom Brumnom) Celovski zvon IV/13, št. 4, 1986.

Tine Hribar, Pogovor z Vinkom Brumnom, Nova revija, št. 104, 1990.

Pavel Fajdiga, Pogovor o filozofiji in filozofiranju (Vprašuje Pavel Fajdiga, odgovarja dr. Vinko Brumen), 2000, št. 61/62/63, 1992.

2 Za podrobne podatke glej Vinko Brumen – avtobiografija v pričujočem zborniku in njegovo

Tako Veber kot Ozvald sta bila učenca graškega filozofa Alexiusa Meinonga. Profesor Ozvald je bil klasičen univerzitetni profesor; zelo razgledan po pedagoškem dogajanju in pedagoškem slovstvu zlasti v nemškem kulturnem območju, predvsem se je čutil vpliv Eduarda Sprangerja.

Veber je bil povsem drugačen tip univerzitetnega profesorja. Bil je precej bohemske narave, hvalil se je, da ni bral skoraj nič filozofskega, zato pri pouku ni navajal imen in naukov drugih filozofov, niti slušateljev ni uvajal v branje njihovih spisov. Predaval je samo svojo filozofijo, ki pa je bila zmeraj nova, nikdar se v predavanjih ni ponavljal. Če se je v začetku svojega filozofiranja še držal naukov svojega učitelja Alexiusa Meinonga, se je potem vedno bolj oddaljeval od njih, tako da je po mnenju Janeza Janžekoviča prvi začel ustvarjati res pravo slovensko filozofijo, če se o narodnosti filozofije sploh lahko govori. Njegova filozofija ni bila iz knjig, marveč iz »naravnostnega vpogleda v dejstvo«. Pri Vebru so se slušatelji naučili opazovati dejstva, jih razčlenjevati ter v njih ali iz njih odkrivati resnico.

Sam pravi, da je bil neke vrste dogodek in praznik za Ljubljano, ko je beograjski univ. profesor dr. Arthur Liebert dne 24. oktobra 1936 predaval »o mestu in nalogah filozofije v sedanjosti«³. V tem predavanju je filozof in organizator filozofskih družb Liebert na pesniški način in z močnim osebnim zanosom predstavil, kaj je filozofija, kaj hoče in kaj more človeku nuditi.

Naslednje misli so imele velik vpliv na Brumnovo dožemanje filozofije:

Če se ozremo v zgodovino filozofije, vidimo, da filozofija nikoli ni hotela biti neko ozko torišče človekovega delovanja, kot to počno posamezne znanosti. Še več: filozofija ne more biti samo znanost, kajti v njej vedno igrajo pomembno vlogo tudi moralne, estetske in religiozne strani človekovega življenja, ki so pač zdaj pa zdaj stopale bolj v ospredje ali pa so ostajale v ozadju. Vedno pa se je filozofija borila za svoje metode, jih zopet opuščala in iskala nove. Iskala je metodo, s katero bi lahko zajela vse, kar hoče zajeti, kakor je iskala in še išče definicije, ki bi povedale vse, kar je in hoče biti filozofija. Take, prave definicije filozofije, še nimamo, vsaka izmed njih nam pove le nekaj resnice.

bibliografijo v: Vinko Brumen, *Argentinski spisi*, Slovenska matica v Ljubljani, 1992. Opus dr. Vinka Brumna šteje čez 120 bibliografskih enot, če upoštevamo samo dela, izdana v zdomstvu. Ostala pa so neobjavljena njegova številna predavanja s pedagoško tematiko. To velja tudi za filozofski dnevnik.

3 Vinko Brumen, *Znamenito predavanje*, v: *Pedagoški zbornik*, let. XXXII, Ljubljana, 1936, str. 171–174.

Filozof ne sme in ne more biti samo filozof, kakor je profesor čestokrat samo profesor in jurist samo jurist; filozof je ves filozof, njegovo delovno torišče je ves svet in vse življenje, njegovo mesto je prav tako v šoli kakor v cerkvi, na športnem igrišču kakor povsod drugje.

Vzor filozofa je Platon in nekak višek filozofije je zgoščen v njegovem nauku o »idejah«. Če Platon ne bi storil ničesar drugega, bi mu šlo častno mesto v zgodovini filozofije, saj je odkritje in pojem idej v vsej filozofiji nekak čudež kat exochen. Ves ta razvoj pa nam kaže, da je mesto filozofije »dialektično« ali pojasnjevalno, je sinteza vse človekove dejavnosti in pravi izraz njegove borbe s samim seboj. Če gledamo to borbo subjektivno, ji dajemo ime človek, če pa jo motrimo objektivno, ji pravimo filozofija.

Pa še na drug način lahko poizkusimo najti pravo mesto filozofije. Človek živi v nekem kaosu vprašanj in problemov, ki ga ne samo zanimajo, temveč naravnost mučijo. Če teh ne bi bilo, človeštvo ne bi potrebovalo filozofije; a vendar, kjer je človek, je tudi filozofija. Ni treba, da je vsak človek poklicni filozof, zadostuje, da živi sredi takih vprašanj, da ga zanimajo in mučijo. Vsak človek razvija svojo filozofijo iz sebe, ker vsak išče resnico.

To iskanje resnice ali filozofija ima **prvi temelj** v intelektualnem gonu človeka. A v njem imajo temelj tudi znanosti. Vendar pa filozofija ne more biti isto kot znanosti, niti ni le ena izmed posameznih znanosti, temveč je mnogo več. Težko pa je točno določiti razmerje med filozofijo in znanostjo, saj je to nasploh eno izmed najtežjih vprašanj, na katera naletimo.

Svoj **drugi temelj** ima filozofija v človekovem moralnem čutu. Iz zavesti nraavstvene odgovornosti so nastali celi filozofski sistemi, in vendar tudi ta vprašanja še nikakor niso rešena. Vedno in vedno znova nas pretresajo, zato se jih tudi vedno in vedno znova lotevamo.

Tretji temelj filozofije je v estetskem gonu ali v gonu po oblikovanju sveta in življenja. Oboje je filozofu v nekem smislu le snov, ki jo oblikuje; vsak veliki filozof je nekak arhitekt, zlasti se to kaže v njegovem jeziku, ki ga po svoje oblikuje.

Četrty temelj, na katerem sloni filozofija, je metafizičen. Človeku ne zadostuje, da opazuje resničnost, skozi njo hoče prodreti do neskončnosti. Če bi tega ne bilo, bi bila filozofija le pridno zbiranje gradiva, filozof pa bi zares bil samo filozof in ne cel človek. Na tem prodiranju v neskončnost temelji tudi univerzalnost filozofije.

Tudi to razglabljanje kaže, da filozofija ni le enostranska dejavnost. Marveč je tveganje (Wagnis), ki se mora zgoditi, toda le iz čuta odgovornosti. Nekaj tragičnega je v njej.

Kaj je torej prava naloga filozofije?

Prav gotovo ne reševanje kakih osamljenih problemov, kot stvar različnih šol in struj; to bi bilo pravo izdajstvo filozofije, izdajstvo tradicije in človeštva. Specialnosti so potrebne in nujne za znanosti, ne pa za filozofijo, ki mora zajemati usodo vsega človeštva. *Filozofija je torej zajemanje vesoljstva iz intelektualnega, estetskega, moralnega in religioznega vidika, se pravi s stališča celega človeka. Kdor hoče biti filozof, mora imeti pogum za metafiziko, ne le za iskanje dokazov; imeti mora pogum tudi za etiko, in ne le za logično motrenje. Filozofijo mora dajati iz sebe in iz svoje osebne odgovornosti ter ne sme biti le poročevalec o tem, kaj ljudje mislijo, čutijo, hočejo. Filozofija ne sme biti preveč znanstvena, kajti njene naloge so v resnici širše. Imeti mora pogum za apel človeštvu, če noče biti le akademska disciplina. Ne sme zadovoljevati le intelektualnih potreb, ustrezati mora tudi estetskim, moralnim in metafizičnim potrebam človeštva. Filozofi ne smejo biti le misleci, temveč tudi voditelji človeštva.*

Navezuje se na to, da je človek zgodovinsko bitje, kar pomeni, da ne živi le v kozmološkem času, ampak biva tudi s časom in v času, z dobo, ki mu ponuja neke možnosti in spodbude za življenje, postavlja pa tudi ovire njegovi volji do razmaha in dopolnitve. Človekova prisotnost v svetu, njegovo bivanje ali eksistenca, so napolnjeni z dosežki in s porazi, ki delajo njegovo osebno in občo zgodovino, v katero se kot človek vključuje in jo soustvarja ali sooblikuje.

Še bolj zgodovinsko je bivanje ali eksistenca, prisotnost v času človeških skupin in sploh celega človeštva. Od svojih začetkov se človeštvo, človek kot posameznik in človeštvo kot celota, trudita, da svoje življenje in dosežke neprenehoma popravljata in izpopolnjujeta, da po možnosti napredujeta v razvoju, da življenje postaja vedno polnejše, četudi človek kot posameznik in človeštvo kot celota poznata tudi stagnacijo, lahko padeta celo nazaj v elementarno stanje. Marsikdaj preteče veliko časa, da se človeštvo zave svoje zmote in zopet poišče boljše oblike življenja. Včasih se to zgodi

hitreje, včasih pa je potrebna dolga doba, ki presega življenje posameznega človeka, da spozna zablodo in še tedaj tega ne spoznajo vsi posamezniki.

Kakor sta človek in človeštvo zgodovinska pojava, tako so zgodovinske tudi človeške dejavnosti in njihovi dosežki, med njimi filozofija. Od svojih začetkov se trudi rešiti naloge, dati odgovore zlasti na vprašanja o zadnjem smislu in pomenu človeškega življenja in sveta sploh. To so tako težka vprašanja, da jih celo filozofija v prvem zamahu ni rešila. Tudi prizadevanje mnogih rodov filozofov temu naporu ni prišlo do konca, niso našli povsem zanesljivih in dokončnih odgovorov na vsa zastavljena vprašanja. Zato filozofija zmeraj znova grize v ta vprašanja, zmeraj ponuja odgovore, od katerih nekateri bolj, drugi manj zadovoljujejo. Tudi v razvoju filozofskega mišljenja moremo ugotavljati korake naprej, zadetke, pa tudi marsikatero zablodo ali stranpot, ki jo potem težko presega.

Zgodovinskost filozofije pa ni samo v tem, da se razvija, napreduje, zaostaja ali pa se moti, ampak tudi v tem, da daje življenje s potekom filozofije v vsakem času, odvisno tudi od zgodovinskega trenutka, ki zastavlja vprašanja, spodbude in postavlja ovire. Vsak novi filozof nastopa v nekem zgodovinskem trenutku, znajde se pred plodovi mišljenja prednikov v taki množini in raznovrstnosti, da jih niti ne more poznati, še manj presoditi glede na njihovo spoznavno in še kakšno vrednost. Filozofija ima svoje, rekli bi večne probleme, pa tudi v vsaki dobi posebne naloge, ki jih filozofu postavi njegov čas in ki jih je treba reševati in po možnosti rešiti v tistem času. Predniki, naj so bili še tako veliki in plodni, mu ne morejo dati rešitev za vprašanja, ki jih v svojem času niso čutili in videli.

Zgodovinskost filozofije in filozofiranja torej ne pomeni, da bi bilo danes resnica, kar včeraj ni bilo, ali da je danes lahko zmotno, kar je bilo včeraj pravilno. Kar je resnično, je resnično zmeraj. Spomni nas na razlikovanje med resnico in spoznanjem; spoznanje resnice je lahko danes polnejše, kot je bilo nekoč, ali pa je lahko manj celotno ali čisto, kot je bilo kdaj prej.

Filozofija in filozofiranje imata torej tudi svojo zgodovino, ki se ji posvečajo posebni raziskovalci, zgodovinarji filozofije. Zgodovina filozofije je tudi pomembna sestavina filozofske in sploh vsake kulture. A vedeti je treba, da zgodovina filozofije ni filozofija, marveč prav zgodovina. Zgodovinarji filozofije se težko ognejo dvojni nevarnosti. Ali so predvsem zgodovinarji in obravnavajo filozofijo in njene nauke kot nekake muzej-

ske predmete, ki izpričujejo, kaj so ljudje – namreč filozofi – v kaki dobi mislili, kaj so dosegli in v čem so se motili, kaj se je od njihovih izsledkov ohranilo in kaj se je pozabilo.

Drugo nevarnost, ki je morda še bolj škodljiva, vidi v samem filozofiranju, ker se pozablja na zgodovinskost filozofije, pozablja, da je bila filozofija v neki dobi odgovor na vprašanja, ki jih je sprožil čas, in da je treba presojudati z ozirom na čas, v katerem je vznikla. Neke filozofije ne moremo jemati kot večno veljavne, ki bi za večne čase dajala edino pravilne in možne odgovore.

Med vprašanji, ki so ga zlasti silila k reševanju, je bilo tudi vprašanje, kakšen odnos naj ima zdomska skupnost do obeh domovin, prejšnje in nove, vprašanje lojalnosti do stare in do nove domovine.

Mnogo je razmišljal o načelih in o njihovi uporabi v življenjski praksi. Prišel je do uvida, da se mora(mo) vprašanja lotiti ne z vidika nekih načel, marveč empirično, izkustveno, iz življenja samega. Opazoval je izseljensko skupnost, pa tudi druge skupnosti. Uvidel je, da je najzanesljivejša pot in najboljše vodilo za življenje in ravnanje izseljenske skupnosti skrb, da ostane telesno, duševno in нравno zdrava, da se morajo zlasti mlajši zdravo razviti in življenjsko polno zaživeti.

Zato je menil, *»da moramo mi, čeprav izgnanci iz domovine in uradno označevani kot nekako izrodki iz naroda, izpolniti neko poslanstvo, ki nam ga je naložila usoda«*. Menil je, *»da naj bi mi nadomestili svojemu narodu tisto, kar bi storili in niso mogli narediti tisti tisoči naših rojakov, ki so po vojni izginili v breznih. Mi da smo bili recimo dolžni ali obvezani njih nadomestiti v narodnem življenju. Za to da smo morali ostati telesno in duševno, posebej pa še moralno zdravi. Pri vsem tem pa nismo smeli pozabiti, da ima tudi nova domovina, ki nas je sprejela, svoje pravice, katerih nismo smeli kršiti«*.

V teh uvidih je videl »temeljna vodila za ravnanje našega življenja v novem svetu, tudi našega razmerja do stare in nove domovine, celo naš narodnostni problem.« Kar je domislil, je tudi povedal. Niso ga vsi rojaki razumeli in v njegovih spisih so videli misli in predloge, ki jih tam ni bilo. Razvoj mu je dal prav in utegnili bi biti še bolj prav, ko bi resneje jemali njegove besede.

Proces neizbežne akulturacije v novem okolju je dr. Brumen videl kot vprašanje kulturne integracije, ki je dejansko potrebna za funkcioniranje zdomcev v novem družbenem okolju na eni strani in na drugi kot vprašanje kulturne asimilacije, ki je vprašljiva, zato je zagovarjal neke vrsto sintezo dveh kultur kot najvišje stopnje kulturnega razvo-

ja. Veliko napora je posvetil vlogi in stiski druge generacije, opozarjal je skupnost na neizbežne spremembe v dojemanju narodnostne pripadnosti pri mladini; ni si zatiskal oči pred objektivno stvarnostjo.

Taka so bila njegova izhodišča, ko je razpravljal (filozofiral) o vprašanjih, kot so: kateri so temeljni uvidi v filozofiji, kaj sploh je filozofija, kakšna je pot do filozofije, filozofija filozofiranja⁴ in človeški um, volja, čuti, čutila, goni; zvitost filozofije in filozofiranja, filozofija in metafizika, filozofija in spoznanje in seveda vprašanje o zgodovinskosti filozofije, filozofiranja človeka in človeških (konkretnih) družb. Tukaj je razpravljal (filozofiral) o konkretnih vprašanjih zdomstva, o narodnosti in narodnih vprašanjih, o »slovenskih naglavnih grehah.« Seveda pa se je pri teh vprašanjih naslonil na »pedagoško prakso« in tvorca »življenjskih oblik« Eduarda Sprangerja⁵.

Zavedal se je, da imajo znanosti izvor tudi v praktičnem življenju človeka, merilo njihovega uspeha pa je človeško življenje v svoji aktivni življenjski polnosti.

Upošteval je Sprangerjevo ugotovitev, da Dilthey še ni izšel iz tako imenovanega naravno-znanstvenega biologizma, kajti Dilthey je videl srž metode razumevanja znotraj same duševnosti, v intencionalnem svetu človeka. Strinjal se je s Sprangerjem, ki je trdil, da duševnosti ne moremo razumeti iz nje same. Človek je rojen v konkretni zgodovinski situaciji, ki deluje nanj in v kateri deluje tudi on sam. Kulturnozgodovinska stvarnost je najpomembnejši dejavnik, s katerim je človek v notranji povezanosti od rojstva do smrti. Duhovne znanosti so tiste, katerih duhovni svet (duhovna stvarnost, življenjski svetovi), svet umetniških, znanstvenih, etičnih, socialnih, gospodarskih, političnih, religioznih itd. dobrin odkrivajo in »razlagajo«, to pa dela tako imenovana »socialna psihologija«.

Kulturne dobrine, umetnine, znanstvena spoznanja, etična ravnanja, socialne zveze (interakcije) so nosilci smisla in vrednot, ki jih je individualni duh vnesel v njih, pravzaprav se na tak način objektivizira. Na drugi strani pa se dejansko vsak individualni duh (posameznik) srečuje s temi objektivizacijami duha, kot z zgodovinsko danim objektivnim duhom, kot objektivno kulturo, v zvezi s katero nastaja in se razvija njegovo individualno psihosocialno življenje, ki na neki način predstavlja specifično človeško resničnost. Človek je bitje kulture.

⁴ Pojem filozofiranje je uporabljal tudi Milan Komar.

⁵ Eduard Spranger *Lebensformen, Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*, Max Niemeyer Verlag, Halle (Sale), 1914 (do danes veliko izdaj).

Individualno duševnost lahko razumemo samo s pomočjo nadindividualnih, objektivnih, smiselnih oziroma vrednostnih povezav, zato ker so most, preko katerega ena duševnost prehaja k drugi. V objektivnih smiselnih povezavah najde subjektivni duh svojo določeno smiselno oziroma vrednostno orientacijo, zato je jasno, da ga lahko samo po njej razumemo; duševno življenje nam je razumljivo samo takrat, ko izraža neki objektivni duhovni (družbeno-zgodovinski) smisel.

Metodo razumevanja moramo razumeti kot miselni proces, ki osvetljuje duhovne »zgradbe«, življenjske svetove, ko jih povezuje v njihove smiselne in vrednostne zveze. Ko človek razvija svoje sposobnosti, svoje (z)možnosti razumevanja in delovanja v družbeno-zgodovinskih svetovih, v katerih živi, se pravzaprav velikokrat razvija v nasprotnih vrednostnih smereh. Vendar, ker se vse te vrednostne smeri povezujejo okoli ene središčne točke, okoli enega »jaz«, ki teži za določenimi vrednotami, v naravi vrednot pa je, da so vrednostno razporejene. Zato je jasno, da bo posamična zavest dobila tako oznako, da bo v njej ustvarjena tipična oblika po tisti vrednoti, ki predstavlja središčno oziroma najvišjo vrednoto določenega individuma (človeka). Ostale (drugotne) vrednote se bodo nizale okoli središčne in tvorile različne kulturne tipe življenjskih oblik. Zato lahko iz strukture objektivne družbeno-zgodovinske stvarnosti (življenjskih svetov) izvaja večne (različne) osnovne oblike človeških in družbenih individualnosti, ki se razlikujejo po tem, s katerim področjem kulture povezuje človek svoje stvarno življenje, kakšne načrte in cilje ima.

Brumen je uporabljal več osnovnih tipov življenjskih form, v katerih se duševnost posameznikov pojavlja v skladu z vrednostnim sistemom: *ekonomski človek, pri katerem prevladuje vrednota koristi; teoretični človek, pri katerem prevladuje vrednota spoznavanja; estetski človek, pri katerem prevladuje vrednota lepote; socialni človek, pri katerem prevladuje nagnjenost do drugih ljudi, vrednota ljubezni; politični človek, pri katerem prevladuje vrednota moči, in religiozni človek, pri katerem prevladuje smisel za življenjsko celoto.*

Pravzaprav gre tu za tako imenovane »idealne tipe«, ki predstavljajo sintetične sociopsihološke kategorije, s pomočjo katerih se lahko uvidijo bistvene značilnosti posameznih sociopsiholoških stanj družbenih skupin in posameznikov. Idealni tipi služijo kot metodična pomagala pri spoznavanju družbeno-zgodovinske pogojenosti individualno psihosocialne stvarnosti.

Razumevanje je metodološki postopek, ki ga postavljamo ob metodo razlage (nara-

voznanstvene metode razlage). Metoda razumevanja stremi za tem, da skuša doseči notranje smiselne povezave vsega individualnega in družbenega doživljanja in delovanja. »Razumeti« pomeni doseči z določeno vrednoto (vrednotami) ustvarjeno totalno sliko posamične oziroma družbene zavesti, v kateri so smiselno povezana vsa njena razodetja. Taka »totalna« slika pa lahko dobi tudi popravke, kadar vidimo, da posamezni akti določene zavesti niso v smiselni povezavi s celoto, najsi bo celota posameznika oziroma celotne družbeno-zgodovinske stvarnosti (vprašanje, s kakšnimi življenjskimi svetovi imamo opravka).

Ta pomagala je uporabljati pri opazovanju življenjskih svetov tako doma kot v zdomstvu. Pri zdomstvu pa je seveda opazal tudi nekatere posebnosti, o katerih si je delal zapiske, ni pa utegnil o njih tudi pisati. Lotil se je le nekaterih lastnosti, ki jih je poimenoval »naši naglavni grehi«. V njih je videl glavne ovire na poti k večji uspešnosti in večji popolnosti bivanja in izpolnjevanja poslanstva zdomske skupnosti. Sam pravi *«Seveda bi se dalo pisati tudi o naših vrlinah in mnogo. Brez dvoma jih imamo, saj smo jih uspeli tudi ohraniti v zdomstvu ali izseljenstvu.»* Da pa je pisal o grehih, in ne o vrlinah, je za to imel razloge.

Prvi razlog je bil v tem, da je opazal v skupnosti vse preveč samohvale, preveč zadovoljstva z uspehi, ki so seveda bili, in je bilo prav, da se je skupnost zanje potegovala in bila ponosna nanje. V samozadovoljstvu in samohvali pa je videl veliko nevarnost. Lahko bi povzročilo zmanjšanje naporov za napredek, zlasti še v času, ko so tudi zunaj, celo doma, postali pozorni na nas in so nas začenjali hvaliti. Iz daljave so naši uspehi izgledali še bolj idealni in nas je to lahko slepilo v naši zagledanosti vase, da nismo videli nobenih napak. Pokazal je na to, da bi morali pravilneje soditi svoje delo in da bi v tem še napredovali, ne pa počivali na lovorikah.

Drugi razlog za njegovo pisanje pa je bilo spoznanje, da vsako delo in vsak napor potrebuje tudi kritiko, da bolje uspeva. Sama hvala utegne uspavati in slabiti prizadevanje, če se ne zavedamo tudi slabosti in nevarnosti, ki ga spremljajo. Vedno je zastopal mnenje, da je kritika potrebna, zato je tudi s kritiko hotel pomagati, ko je pokazal na nekatere slabosti ravnanja v zdomstvu. Spremljal je napore, da se ne bi okužili s slabostmi, ki smo jih videli v okolju, a spremljalo jih je marsikdaj preziranje prebivalcev

drugih narodov, katerih vrlin pa velikokrat nismo videli in ne hoteli videti. Nismo pa bili zmožni z njimi sodelovati, da bi zgradili boljšo skupnost vsega prebivalstva. Zaprti v svoj ozki krog nismo mogli doseči vsega, kar bi bilo tudi v naše dobro.

Skušal je pobrskati po vzrokih takega obnašanja in odkril tisto, čemur je rekel »naši naglavni grehi«. Sam je rekel: *»Če se danes ozrem na tisti spis, če pomislim na vse, kar sem opazil, bi še enkrat napisal isto, morda ne točno z istimi besedami, morda bi ga v čem celo priostril, v glavnem pa menim, da sem zadel.«* To je pokazala tudi reakcija na spis, res da v ozkem krogu nekaterih. Pokazalo pa se je tudi, da je vendarle pozabil na dva »naša« naglavna greha, namreč na pomanjkanje smisla in razumevanja različnosti ali drugačnosti, na pravico drugih, da imajo svoje mnenje, da mislijo s svojo glavo in ne prikimavajo vsemu, kar bi jim narekovali drugi, ki se imajo za boljše in bolje informirane kot njihovi sorojaki. V tej zvezi pa je drugi »naš« hudi naglavni greh nasprotovanje vsaki kritiki, v njej vidijo le neko rušenje edinosti, neko podiranje vsega, kar da so oni naredili in dosegli.

Zavedal pa se je, da je svojo dolžnost do naroda, zlasti tudi do zdomske izseljenske skupnosti, opravil in da je v tem celo prekosil tiste, ki so ga grajali, ki niso hoteli videti njegovega dela v domovini, pa tudi zdomskih predavanj in spisov, v katere je vložil mnogo truda, več kot bi ga bilo treba za kako zborovanje, tem pa se je rad izmikal.

Sam je povedal: *»Razumel sem in še razumem, da lahko grablje polomi le, kdor z njimi dela, to se pravi, da se lahko marsikaj ponesreči le tistemu, ki kaj dela. Torej je v kritiki vedno tudi neko priznanje delovanja. Ne smemo pa verjeti, da le tisto delo kaj velja, kar delajo tisti, ki se sami hvalijo, da delajo, ne vidijo pa drugih, ki tudi delajo, četudi drugje in drugače. Ne smejo imeti teh za črne ovce tisti, ki so morda še vse drugače črni.«*

S to oznako ni mislil na vso ustvarjalno kulturo v emigraciji. Vrženi v tuji svet so slovenski misleci in umetniki morali živeti in preživeti v novem svetu, morali so ga doživljati, iz njega črpati in ga preoblikovati s svojimi deli.

Vinko Brumen je s pomočjo svojske (svoje) filozofske in metodološke kulture slovenski skupnosti v domovini in v zdomstvu razkrival temeljna vprašanja, dileme, stiske, značilnosti ljudi, rešitve in s tem dajal smisel življenju, tako svojemu kot skupnosti.

Bil je človek dveh svetov.

Dr. Katica Cukjati se je rodila 29. julija 1949 v Buenos Airesu. Na državni univerzi v Buenos Airesu je pridobila naziv dipl. pravnica. Poklicu se danes posveča kot samostojna odvetnica na področju civilnega in delovnega prava. Nekaj let je bila predavateljica za civilno pravo na buenosaireški univerzi, na srednji argentinski šoli pa za državljansko vzgojo. Na univerzi v Seville je doktorirala s tezo »Vitoria in Suarez in njun vpliv na latinoameriške revolucije v XVIII. stoletju«. V 70. letih je aktivno sodelovala v učiteljskem sindikatu. Nekaj let je bila tudi sourednica tednika Svobodna Slovenija in Celovškega zvona za Argentino.

Svoje znanje je nesebično razdajala tudi kot profesorica svetovnih nazorov, zgodovine in slovenščine v ustanovi Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka; tu je bila nekaj let tudi ravnateljica. Leta 1986 je kot predavateljica sodelovala na simpoziju Society for Slovene Studies v New Orleansu, na jezuitski univerzi v Kansas Cityju je predstavila referat »O politični situaciji v Latinski Ameriki« ter imela več predavanj na Iberoameriškem inštitutu v Seville; leta 1996 se je kot zastopnica iz Argentine udeležila Mednarodnega kongresa delovnega prava v Madridu. Kot prva iz Argentine in kot prva ženska je predavala leta 1981 v Dragi. Istega leta pa je predavala na teološkem večeru na Teološki fakulteti v Ljubljani; in tudi na drugih forumih v Argentini (Arche itd.) o Slovencih in o slovenski problematiki. Že več kot šest let je predsednica Slovenske kulturne akcije in urednica njihovega biltena »Glas«, prav tako pa tudi avtorica številnih člankov in predavanj.

Vinko Brumen – Usoda slovenskega zdomskega misleca

„Ljubezen nas bo obvarovala tudi dveh nevarnosti. Zakoreninjeni v raznih predsodkih, zlasti v najhujšem predsodku, da imamo ravno mi v vsem prav, bi brez ljubezni mogli od ljudi terjati več, kakor pa zmorejo, in brez ljubezni bi mogli udobno molčati, kadar ne bi smeli molčati, ker smo odgovorni tudi za svoje bližnje in ne le zase (...). Kdor prevzame vodstvo, teoretsko ali praktično, mora voditi z besedo in vzgledom. Da to zmore, mora najprej sam iskati 'nebeškega kraljestva' resnice, iskati s čisto dušo, da ga more zagledati, in iskati s pogumom in zavestjo odgovornosti, da bo upal reči resnica temu, kar je resnica, in zmota zmoti, in da si bo upal povedati, da to ali ono ni jasno ali ne gotovo, ali pa da je

še odprto za nadaljnje razpravljanje. Prva je resnica, a največja je ljubezen. Oni nas morata voditi v iskanju poti skozi življenje: prva kot luč, a druga kot motor».¹

Na povabilo Franca Krnjaka, naj napišem prispevek v tem zborniku, posvečenem dr. Vinku Brumnu, sem po kratkem razmišljanju, s katerega analitičnega kota naj bi se spominjala pokojnega filozofa dr. Vinka Brumna in kako naj bi predstavila vsaj delček njegovega pomembnega, a premalo poznanega dela, končno sklenila, da je najbolje, če ga napišem na poljuden način. S tem prijemom na noben način nočem podcenjevati kvalitete, smisla in cilja tega zbornika, še manj pa kvalitetnih prispevkov ostalih piscev. Ker po poklicu nisem ne filozofinja ne profesorica filozofije, temveč me filozofija izredno zanima in ljubim razmišljanje o smislu življenja, česa strogo znanstvenega tudi ne bi mogla napisati.

Po drugi strani pa bi želela čim več bralcem, predvsem mladim rodovom, posredovati *Brumnovo* življenje v umljivem, preprostem jeziku, da ga bodo mogli in hoteli brati. V tem sestavku se opiram na osebne spomine, na razgovore z dr. Brumnom. Kar pa se tiče pisnih virov, pa se omejujem na izdana dela *dr. Brumna*² in predavanja v zdomstvu; manjkajo mi viri o delovanju in ustvarjanju filozofa v Sloveniji in Italiji.

Iz Brumnovega življenjepisa vemo, da je objavil doktorsko tezo ***Blaže in Nežica, kulturno-pedagoški pomen Slomškovega delovanja*** (Maribor 1936) in ***Anton Martin Slomšek, Blaže in Nežica*** (Ljubljana, 1943). Nemci so mu leta 1941 uničili v Celju že tiskano knjigo ***Janez Evangelist Krek, Izbrani spisi V. zvezek***. V Ljubljani pa je leta 1945

1 Dr. Vinko Brumen, *Iskanja*, str. 280–281, izdala Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires, 1967.

2 Vinko Brumen: *Iskanja*, opremil arh. Božidar Bajuk, SKA, Buenos Aires, 1967.

Vinko Brumen: *Srce v sredini*, Življenje, delo in osebnost Janeza Evangelista Kreka, opremil arh. Jure Vombergar, SKA, Buenos Aires, 1968.

Vinko Brumen: *Naš in moj čas*, opremil arh. Marjan Eiletz, SKA, Buenos Aires, 1980.

Vinko Brumen: *Argentinski spisi*, uredila dr. Irene Mislej in Frane Jerman, Slovenska matica v Ljubljani, 1992.

Meddobje, Brumnova avtobiografija, SKA, 1997, št. 1/2, 3/4.

Koledar Svobodne Slovenije, 1949, "V novem svetu – Kvišku srca", str. 38–42.

Koledar Svobodne Slovenije, 1950, "Na pragu življenja", str. 58–61.

Koledar Svobodne Slovenije, 1952, "Življenje je naloga", str. 28–32.

Zbornik Svobodne Slovenije, 1953, "V krepih dušah je usoda", str. 42/49. Intervju z dr. Vinkom Brumnom, *Celovski zvon*, 1986.

v tiskarni ostala rokopisna **Obča pedagogika**. Po vojni so mu v Trstu izdali zapiske za goriške učiteljiščnike pod naslovom *Psihologija in pedagoške vede za učiteljišča* (l. 1949).

Marsikateri član prve generacije Slovencev, rojenih na argentinskih tleh, pripadnik emigracije, ki je bila prisiljena oditi po svetu iz verskih, političnih in/ali idejnih razlogov, bi lahko napisal podoben sestavek.

Stiki z dr. Vinkom Brumnom

Dr. Vinka Brumna sem polagoma spoznavala po številnih člankih v naših zdomskih publikacijah. V Argentini je objavil vrsto svojih spisov v *Vrednotah*, reviji SKA *Meddobju*,³ biltenu *Glas SKA*, tedniku *Svobodna Slovenija*⁴ in Zborniku *Svobodna Slovenija*.

Še bolj od blizu pa sem ga spoznavala na kulturnih prireditvah. Kot učiteljica v slovenskem osnovnem sobotnem tečaju⁵ sem obiskovala izobraževalne tečaje in pedagoška srečanja, na katerih je velikokrat predaval dr. Vinko Brumen na teme, ki so bile vzgojiteljem zanimive, dopolnilne in sodobne.

3 Meddobje, revija Slovenske kulturne akcije, ki je lansko leto skupaj z biltenom *Glas* doživela 55-letnico neprekinjene izdaje.

4 Tednik *Svobodna Slovenija* je začel izhajati kot ilegalni časopis pod nemško okupacijo, kot protiokupacijsko in protikomunistično glasilo v Sloveniji pod uredništvom politika Slovenske ljudske stranke Miloša Stareta. Po vojni se je izdaja nadaljevala v Buenos Airesu, kamor je kot begunec odšel skupaj z drugimi Slovenci tudi Miloš Stare. Ima naročnike ne samo v Argentini, temveč tudi v Kanadi, Združenih državah Severne Amerike, Avstraliji in Evropi. Ime tednika razodeva, cilj pisanja zdomskih Slovencev. Tednik redno izhaja. Glavni urednik je diplomirani novinar Tone Mizerit.

5 Sobotni tečaji. Po taboriščni tradiciji v Avstriji in Italiji so v Argentini povojni zdomci organizirali mrežo sobotnih osnovnih tečajev – šol. Med tednom otroci obiskujejo argentinsko osnovno šolo, ob sobotah pa slovensko. Te šole nadaljujejo s poukom v nekaterih primerih že več kot 60 let. V bistvu je namen osnovnih šol dopolnjevanje znanja domačega slovenskega jezika, poučevanje slovenske slovnice, slovenskih pesmi, slovenske zgodovine in zemljepisa ter verouka. Uvaja otroke v nastope s pesmijo, recitacijami in igrami. Po končanem tečaju je možnost za vpis na Slovenski srednješolski tečaj Marka Bajuka, ki je letos praznoval zlato dobo plodovitega življenja. Dr. Brumen je imel vzgojna pedagoška dopolnilna predavanja za slovenske učitelje teh tečajev.

Že kot univerzitetna študentka pa sem hodila na kulturne večere Slovenske kulturne akcije, ki so bili po večini ob sobotah zvečer v slovenskemu središču, ki se še danes imenuje Slovenska hiša.⁶ Na teh večerih, ki so vsebovali najrazličnejša področja splošne kulture, znanosti, filozofije in umetnosti, je skoraj vsako leto predaval dr. Vinko Brumen. Poleg neštetič člankov, ki jih je v zvezi s svojo stroko napisal v naših publikacijah, je izdal v zdomstvu v okviru *Slovenske kulturne akcije* v glavnem mestu Argentine, Buenos Airesu tri knjige. Prva izmed teh je bila knjiga *Iskanja*, posvečena ženi Ljudmili Šušteršič, leta 1967. Naslednje leto je bila prav tako v okviru Slovenske kulturne akcije izdana knjiga *Srce v sredini – Življenje, delo in osebnost Janeza Evangelista Kreka*, s posvetilom »Mojim staršem in učiteljem«. Leta 1980 ob srebrnem jubileju SKA⁷ pa je izšla tretja Brumnova knjiga v emigraciji *Naš in moj čas*, posvečena »materi, sestri in ženi«.

Za bralce v matični Sloveniji je morda zanimivo pojasniti, da nihče od javnih delavcev na katerem koli področju ni dobival za svoje delo ne honorarjev ne plače, niti ne prevoznih stroškov ali kritja stroškov za svoje delovanje. Preživljali so se z delom, ki so ga dobili v Argentini, to pa večinoma ni odgovarjalo njihovi poklicni izobrazbi in izobraževanju v Sloveniji. V večini primerov pa so bile te službe neizmerno bolj preproste od intelektualnega formata, pridobljenega v domovini. Dr. Brumen je redka izjema, saj je dobil zaposlitev v priznani argentinski knjižni založbi in bil odgovoren za oddelek, v katerem so se odločali o prevodih iz nešpanskih jezikov. Seveda, ta pomembna služba pa je zahtevala od dr. Brumna popolno predanost zahtevnemu poklicu. Kdor pozna razdalje v velemestu Buenos Aires, ve, da vožnja v službo zahteva vsaj eno uro in pol v vsako smer. Kdaj je dr. Brumen, kot mnogo ostalih slovenskih zdomskih intelektualcev, ustvaril vse, kar je? Ob prostih urah! V tistem času, ki ga običajen argentinski državljani posveti razvedrilu, hobijem, počitku, sprehodom itd. Vse, kar se je ustvarjalo v zdomstvu, in način, kako se je ustvarjalo, je za matičnega Slovenca nekaj nedoumljivega.

6 Slovenska hiša je osrednji skupni Dom, versko in kulturno središče. V centru Buenos Airesa je veliko poslopje s cerkvijo Marije Pomagaj, prostori za srednješolski tečaj, s sedežem krovne organizacije Zedinjena Slovenija, z dušnopastirsko pisarno in uredništvom Svobodne Slovenije, s pisarno Slovenske kulturne akcije, veliko dvorano dr. Gregorija Rožmana in malo dvorano dr. Tineta Debeljaka.

7 SKA – kratica organizacije Slovenska kulturna akcija, ki ima že 56 let bogatega kulturnega življenja. Vrsto let je predsednica ustanove dr. Katica Cukjati.

Omenila sem dve področji, na katerih je bil dr. Brumen aktivno in stalno prisoten s svojimi svežimi in zanimivimi prispevki: *pedagogika in filozofija*.

Kakšna bi bila pot dr. Vinka Brumna, če bi po vojni v Sloveniji zavladata demokracija namesto enoumje..., nima smisla razmišljati. Že na prvi pogled stojimo pred dejstvom, da se profesionalna pot in obetajoča prihodnost intelektualca v najboljših letih kar naenkrat prestreže in ga vrže v 12.000 km oddaljeni svet, v katerem se govori kastiljski jezik in kjer je družbena in gospodarska struktura popolnoma drugačna.

Vendar filozof dr. Brumen ne bi bil to, kar je v bistvu postal, in ne bi mogel doprinesti teh novih poglavij razmišljanja v anale slovenske filozofije, če ne bi odšel v zdomstvo. Nesrečna usoda se je spremenila v blagoslov, tudi zato ker je bil Brumen po temperamentu in po izobrazbi kar je bil. Po temperamentu je bil realističen optimist, ki je sprejel dane življenjske okoliščine in pomislil, kaj iz tega lahko intelektualno pridobi, ne le osebno, temveč predvsem, kako s temi odkritji lahko pomaga drugim s svojim kancem resnice, s svojim pogledom, ocenjevanjem, bodrilno perspektivo, pogledom naprej, s pozitivno eksistencialno držo. Koliko je tukaj naravnega temperamenta in katero mesto ima vzgoja, ki sestavlja osebnost, je težko točno preveriti. Dr. Vinko Brumen je bil tudi človek globoke vere v Boga in božjo previdnost, zato kljub težavam pri prilagajanju ni bilo časa za obup, tarnanje, malodušnost ali žalost.

Skrivnostna pota

Sam dr. Brumen je marsikdaj razmišljal o tem, koliko nam je bilo danega, koliko mi odločamo in kolikšno vlogo igra pri tem sreča – usoda. Osebno bi morda poudarila prav pojem te besede »usoda«. Ne bomo je tukaj filozofsko, še manj teološko razčlenjevali, ker imamo od slepe ateistične sile, preko muslimanskega determinizma in krščanske božje volje, na tisoče nians in tolmačenj. V tem kontekstu bi sama »usoda« kar poetično in apriorno morda celo precej naivno, označila le kot skrivnost.

Kako se je v splošnih obrisih iz vidika ptičjega poleta odigrala življenjska pot našega filozofa?

V svoji avtobiografiji, ki je bila objavljena v Meddobju Slovenske kulturne akcije,⁸ je med drugim zapisal: »V tretjem razredu, že v Jugoslaviji, smo dobili za učiteljico Zofko Okora, ki zasluži, da jo posebej omenim. Sicer me je nekoč oklofutala, a bila je prva, ki je odkrila, da sem nadarjen, in si je prizadevala, da bi me spravila v nadaljnje šole. Zlasti ko sem kasneje v šolski nalogi napisal, da bi rad postal profesor, se je še posebej trudila, da bi mi k temu pomagala... V naši vasi nihče ni vedel, kakšne so višje šole in kam vodijo. K sosedu je prihajala na počitnice sorodnica iz Maribora in od nje sem prvič slišal besede gimnazija, realka in podobne, njihovega pomena pa nisem razumel, še manj drugi. Jaz pa sem hotel iti v šolo, četudi nisem vedel ne v kakšno šolo, ne kako«.

Meščansko šolo v Ormožu je končal leta 1926 kot najboljši učenec. In to tako, da se ni spominjal, kdaj se je sploh učil, saj je po vrnitvi iz šole skoraj ob mraku še delal na polju. Naloge je dokončeval zvečer ob petrolejki in se je kljub temu učil poleg obvezne srbohrvaščine in nemščine še neobvezno francoščino.

Najbližja realna gimnazija je bila na Ptuj, a iz Brumnovih razgovorov vse kaže, da na to možnost ni nobeden pomislil. V spominih nadaljuje »Na šoli (ne doma) so sklenili, da grem na učiteljišče v Maribor. Morda zato, da bi prej prišel do kruha. Odločitev ni bila posebno modra«. Pouk glasbe in telovadbe je za Brumna postal prava mora, a se je tako izvrstno učil drugih predmetov, da je vseskozi ostal odličnjak, a z grenkim priokusom, da mu v teh dveh predmetih ocene podarjajo. Na učiteljišču je Brumen takoj ugotovil, kako je bil predmetnik skrajno enciklopedističen.

Kljub temu pa je pridobil prve pojme iz pedagoških, filozofskih predmetov (logika, didaktika, psihologija), sociologije in ekonomije. Brumna je predvsem zanimal pouk logike, kjer se je lahko izkazal, marsikatero probleme, s katerimi se je prvič soočil, je lažje in hitreje rešil kot sam profesor. V tem obdobju so stik s filozofijo in opazovanje, poučevanje ter vsebine predmetov že začeli začitavati prihodnjo Brumnovo poklicno pot.

Pri 22 letih je po učiteljski diplomi vložil prošnjo za službo. Domači so mislili, da je končal. Njegove misli pa so bile precej drugačne, želel je nadaljevati študij. »Z nekaj dinarji v žepu sem odšel v Ljubljano«. Vpisal se je na univerzo. Zelo si je želel študirati

⁸ Avtobiografija dr. Vinka Brumna je bila objavljena v Meddobju v št. 1/2, 3/4, leta 1997.

zgodovino ali literaturo, a po zakonu je bil vezan na pedagogiko in filozofijo zaradi predhodnega študija.

Univerzitetnemu študiju se je posvetil, kot to delajo najboljši študenti. O tem je zapisal *»Hočem reči, da sem študij vzel zelo resno, saj sem mnogo žrtvoval zanj«*. Iz mnogih njegovih predavanjih je bilo zaznati, včasih je to povedano kar naravnost, velik vpliv, ki sta ga v tistem obdobju imela nanj profesor pedagogike *dr. Karel Ozvald* in prof. filozofije *dr. France Veber*. To je bil vpliv, ki je tudi izrazilo zaznamoval prihodnjo pot Vinka Brumna. *Ozvald* je bil na svojem področju izredno na tekočem; bral je ogromno, napisal je vrsto knjig, ki so prinesle prepričljivost v slovenski pedagoški prostor. Profesor filozofije *dr. France Veber* pa se ni na dolgo in široko poglobljal v vse filozofske tokove in nova filozofiranja, temveč je imel to prednost, da je hotel vzbuditi v študentih razmišljanje, poglobljanje. *Dr. Veber* je imel neke vrste svoje filozofiranje in odgovore na filozofska vprašanja ter je dopuščal nova razmišljanja, analize – skratka, bolj kot profesorje filozofije je vzgajal prihodnje filozofe – to pa ni vsak. A Vinko Brumen je imel ta dar.

To uvajanje v lastno filozofsko mišljenje ga je v novih zdomskih razmerah skoraj instinktivno prignalo v razmišljanje o odgovorih na nove čase in prostor, na vlogo izseljencev in še mnogo drugih bivanjskih situacij, ki jih do tedaj slovenska zgodovinska stvarnost ni poznala.

Ko se ga spominjam kot predavatelja slovenskim učiteljem in profesorjem v Buenos Airesu, se čudim kvaliteti vsebine nanizanih misli in izkušnjam, ki so ga razodevale.

Dr. Brumen je bil že kritičen do tedanjih učnih programov v tako imenovani »stari ali kraljevi Jugoslaviji«. Ko je bil *dr. Brumen* 22. aprila 1936 imenovan za doktorja filozofije, je takoj zaprosil za *Turnerjevo* stipendijo, a jo je dobil šele leto kasneje. Za to stipendijo se je v istem letu pričakovanj, še bolj izpopolnil v znanju nemščine in angleščine. *Brumna* je vodila takrat ta misel: *»Naš šolski sistem je bil s svojimi vrlinami in napakami avstrijskega izvora, kjer pa so se zgledovali po nemških ustanovah. Zato pa bi bilo mikavno videti, kakšna je bila tedaj, to je v mojem času, nemška šola, in kaj je bilo v njej novega. Hotel pa sem videti tudi kaj drugačnega in to sem nameraval najti v Angliji; nisem sicer posebno natančno vedel, kaj bom tam našel, a pričakoval sem, da mi bo poznanje tistega koristilo«*.

V svoji ukaželnosti in na podlagi bogatih pridobitev ter vsega, kar je intelektualno lahko iztržil iz tega študijskega potovanja, je takoj začel načrtovati možnost novih poznanj šolskih sistemov v Združenih državah Severne Amerike. A začetek druge svetovne vojne je vsem njegovim načrtom v tej smeri naredil konec.

Dr. Vinko Brumen je imel še poseben smisel za *pedagoško politiko*. Napisal je vrsto člankov v zvezi s potrebo po obnovi programov na meščanskih šolah, razpravljal je o možnosti dopolnilnih strokovnih šol za odrasle in o uveljavljanju srednje šolske izobrazbe, ki naj bi zajela čim širši krog študentk. V svojem profesorskem poklicu je odkrival, kako so študentke intelektualno sposobne in kako so premnogokrat njihove možnosti za nadaljnji študij okrnjene.

Ko je prišel v »novi svet«, v Buenos Aires, je prinesel s seboj na pedagoškem področju ne le temeljito teoretsko znanje, temveč izkušnje poučevanja na različnih šolah, še več, v preteklosti se je soočil s problematiko slovenskih šol, ki se je odigravala pri Slovencih v Prekmurju in na drugem koncu slovenske stvarnosti že med vojno v Trstu in Gorici. V svoji zaposlitvi v prestižni knjižni založbi Editorial Kapelusz na oddelku za pedagogiko in filozofijo je stopil v stik s kulturnimi delavci na teh področjih, pa tudi s pesniki in pisatelji iz Argentine in ostale Latinske Amerike.

Z vsem tem znanstvenim zakladom in izkušnjami, s svojim talentom za razmišljanje in poglobljanja pri vživetju v nove razmere so bila njegova predavanja, namenjena vzgojiteljem, pravi luksuz, paleta pomembnih in globokih misli, venec dragocenih izkušenj. Verjetno ga v tistih letih nismo znali dovolj ovrednotiti. Dr. Brumen je kljub temu da je pripadal generaciji, ki je bila pred nami, videl čas in okoliščine, v katerih je bil učitelj »na otoku slovenskih šol«, sredi argentinskega izobraževalnega sistema, jasneje kot mi. Bil je korak pred nami v presoji novih razmer integracije in asimilacije, ki so se odvijale v zdovski slovenski stvarnosti. Brumnova predavanja so osvetljevala družbeni vzgojni okvir, predstavil nam je razpoložljiva sredstva, poudarjal je smisel in cilj slovenskega zdovskega šolskega sistema, a konkretna izvedba je bila v odločitvi voditeljev tečajev in učiteljev vsakega krajevnega tečaja. V marsičem je bil preroški, mnogokrat iznajdljiv, vedno strokoven in stvaren. Velikokrat je zaključeval svoja izvajanja z vprašanjem, na katerega je željno pričakoval odgovor: »Kako pa mlade učiteljice na to gledate?« Iz teh odgovorov je nadaljeval svoja razmišljanja z meseci analize, ki smo jih potem lahko zasledili v novem članku ali predavanju.

Dr. Vinko Brumen kot filozof

Kot sem že omenila, dr. Brumen ni bil zgolj profesor filozofije, temveč filozof. Večina tistih slovenskih filozofov, ki so po drugi svetovni vojni odšli v zdomstvo, se je izobraževala v okviru tomistične in neotomistične filozofske šole. Dr. Brumen je pod vplivom svojega profesorja *dr. Franceta Vebra* iskal druge poti razmišljanja in razglabljanja o ključnih vprašanih človekovega življenja in smisla. *Dr. France Veber* je pripadal tako zvani po-predmetnoteoretski filozofski stroki. Zelo mu je bil pri srcu tudi filozof *dr. Aleš Ušeničnik*. Poleg tega sta začeli polagoma pridobivati svoje mesto, kot predmeta v evropskih učnih programih, dve področji, ki sta doživljali takrat še nekako pubertetna leta in jima marsikateri intelektualec sploh ni priznal znanstvene veljave, to sta *sociologija* in *psihologija*. V svojih filozofskih razmišljanjih je dr. Vinko Brumen upošteval in ocenjeval vlogo in pomembnost teh dveh znanstvenih strok. V njegovih knjigah *Iskanja* (1967) in *Naš in moj čas* (1980) zasledimo prepletanje filozofskih, psiholoških in socioloških analiz. Kot priznanje kvaliteti in originalnosti je za knjigo *Iskanja* dobil tržaško nagrado *Vstajenje*.

Kako so nastajali filozofsko-sociološki-psihološki sestavki, nam razodene sam avtor v odlomku knjige *Naš in moj čas*: »*Pisal sem vedno v tesnobi časa in največ zunaj delovne sobe in knjižnice, nemalo na vlakih, celo stoje in na ročni torbi. Citate sem največ dodajal kasneje, bolj v potrditev svojih misli ali za okras sloga, manj so bili vir mojih navdihov. Tudi daljši spisi in celo knjige so vsaj deloma nastajali na ta način. Sploh se mi najzanimivejši domisleki radi budijo in razpletajo, ko hodim ali se vozim in se izrecno ne ukvarjam z nobeno določeno zadevo. Ko bi jih tedaj mogel napisati ali narekovati, bi imel napisano marsikaj, kar pa je zopet padlo v pozabo*«.

Dr. Brumen je svoja izvirna filozofska razmišljanja podal v svojih knjigah, člankih v drugih publikacijah; predaval pa je tudi po slovenskih krajevnih središčih – domovih in v okviru Slovenske kulturne akcije, katere ustvarjalni član je bil od vsega začetka, l. 1954.

Ta Brumnova predavanja so bila kulturno-znanstvena proslava. Tudi in predvsem na tem polju filozofije je bil izredno zahteven do sebe in skrajno spoštljiv do intelektualnega formata poslušateljev. Predavanja so bila sad dolgih razmišljanj. Brumnova izvajanja niso bila navajanje tujih misli, temveč osebnih odkritij; seveda je ob tem tudi razložil, kaj drugi mislijo o teh zadevah.

Posebno pozornost je posvečal rabi besed, vsaka naj bi imela neki točen znanstveni pomen. Kot marsikdo drug je menil, da je večina prepisov in nesoglasij v debatah sad različnega tolmačenja iste besede, ne pa v idejah. Vsaka strokovna beseda je imela osredotočen, jasen pomen; mislim, da je marsikatero besedo on sam izklesal, da bi bistveno razodevala pojem in se ločila od podobnega koncepta. Mnogo je razmišljal o temah, kot so načela, načela in dejanja, kulturno ustvarjanje, misli in kritika, narodnost, dolžnosti do rodne domovine, dolžnosti do nove domovine, »naseljenci«, pravo in dobro, resnica, politika, naše naloge in naše občestvo, vprašanja o Bogu, misli in kritiki.

Ko človek prebira sodobne filozofe, na žalost ugotavlja, kako je njihov način mišljenja zakompliciran, mračen, nedoumljiv, besede izpraznjene smisla, nihilistične. Take vrste razglabljanja premnogokrat razodevajo, da je mislec sila zapletena osebnost, ki si niti sam ni na jasnem, kaj želi posredovati, še manj pa ve o smiselnosti sporočila.

Branje Brumnovih spisov pa je oddih za dušo in intelektualni užitek; v njih se misli razodevajo ena za drugo v logičnem poteku, jasne, pomensko polne, nabite z vsebino, vzpodbudne za nova iskanja, nova odkritja in morebitne prispevke, ilustrirane s konkretnimi primeri, z vsakodnevno zdravo pametjo. Pri Brumnovih razmišljanjih in sklepih ima vsak stavek svojo težo in pomen, osvetljuje dejstva, ima vsebino in smisel, ni le votlo kopičenje omrežja besed.

Njegova predavanja so poleg zdravega optimizma vedno vodila v dialog, vedno je pričakoval odziv poslušalca ali bralca, da bralec razglablja še korak naprej, da izreče morebiten pomislek, opombo ali pripombo, da osvetli dejanja z drugega zornega kota. Dr. Vinko Brumen⁹ ni le govoril o pluralizmu, temveč ga je predvsem gojil. V vseh organizacijah, v katerih je sodeloval, je vedno vnašal strpnost, razumevanje, dialog, dobronamernost, solidarnost. Nedvomno je dosegel to, kar je slutil kot svoje poslanstvo, in to je: *»(...) da sem se zlasti v Argentini posvečal novemu in izvirnemu, nerešenemu vprašanju našega tukajšnjega življenja. Niso me mogli zadovoljiti predlogi, ki so zasledovali zgolj, rekel bi, biološko in nagonско nadaljevanje tiskega, od česar smo bili odtrgani. Umel sem in prepričan sem bil, da novo življenje ali naš novi življenjski položaj*

9 Analizi zdomske problematike so se posvetili v Buenos Airesu tudi *msgr. dr. Mirko Gogala*, velik Brumnov prijatelj; *dr. Milan Komar* – predvsem načelno filozofsko; *Avgust Horvat* – pretežno s sociološkega vidika.

terja od nas novih načinov ali oblik življenja. Za to nisem našel in poznal modelov, ki jih praktično ni bilo. Moral sem se sam poglobiti v študij in iskanje in naredil sem, kar sem mogel v okoliščinah, ki sem jih opisal. Ali so moji spoznatki in izsledki bili (vedno) pravilni ali ne, ne morem sam soditi. Gotovo je, da v vsaki podrobnosti nisem mogel vedno zadeti, da v svojih nasvetih nisem bil nezmotljiv, česar si tudi nikoli nisem domišljjal. A več je bilo plod utrudljivega iskanja in iskrene želje stvarnost zares spoznati in vedno le služiti resnici.»

Pričakovati bi bilo, da se s časom delo dr. Vinka Brumna prikaže v matični domovini, kot si je tudi zaslužil. Eno leto pred njegovo smrtjo je Slovenska matica v Ljubljani izdala izbor Brumnovih zdomskih in filozofskih člankov pod naslovom *Argentinski spisi*, ki sta jih uredila dr. Irene Mislej in Frane Jerman.

Postaviti njega znanstveno delo na pravo mesto bi bilo pravično dejanje, ker bi pomenilo prispevek k prikazu resnične kulturne in filozofske zgodovine slovenskega naroda. Slovenski rodovi bi morali spoznati življenje in delo dr. Vinka Brumna, Prleka, z izredno umsko sposobnostjo in s srcem, polnim ljubezni. Dr. Vinko Brumen je iz ožje majhne ljubke prleške domovine zasijal kot slovenski filozof in pedagog v širokem svetu argentinskih pamp.

VINKO BRUMEN

Rojstvo in družina

Rojen sem bil 6. decembra 1909 v vasi *Šalovci*, župnija Središče ob Dravi, skoraj v *Prlekiji*. Mojemu očetu je bilo ime Vincent, materi Marija (roj. Bauman). Za menoj so se v družini rodili še dva brata, Avguštin in Anton, ter sestra Marija. Jaz sem dobil očetovo ime, edina deklica v družini pa materino. Ob njenem rojstvu je mati, ki se je pri tridesetih letih med vojno pri poljskem delu poškodovala, skoraj umrla; sicer je preživela in se popravila, a povsem zdrava ni bila nikdar več. Vendar je preživela še nad štirideset let, umrla je 1962; oče pa pred njo, 1956.

Očetovi starši so se priselili v *Šalovce iz Pavlovskega Vrha pri Ormožu*, kjer so imeli samo vinograd, pa so si zaželeli črne zemlje. V *Šalovcih* so kupili del posestva. Obsegal je zlasti njive, imel pa je premalo travnikov in nič gozda, tudi nič vinograda. To nam je manjkalo, ker je denar, ki je prihajal v kmečko hišo, tedaj največ dajal gozd ali vinograd. Mi smo zato bili posebno navezani na živino, za katero pa nam je zopet primanjkovalo klaje.

Stari oče Peter Brumen je bil dvakrat poročen. Ko mu je umrla prva žena, o kateri sicer ne vem ničesar, se je drugič poročil s Heleno Škrinjar. Iz prvega zakona je menda imel vsaj enega sina, o katerem pa se v družini ni govorilo, in zato tudi o njem ne vem ničesar. V drugem zakonu je dobil pet sinov in tri hčerke: najmlajša hčerka je umrla v otroških letih, tako da je kot najmlajši v družini ostal moj oče. Stari oče je sorazmerno hitro umrl; baje se je nekaj ujezil in se na jezo napil, pa ga je verjetno odnesla kap. Vdova, moja stara mati, je gospodarila, kakor je znala in mogla, a je gospodarstvo nekako peljala naprej, brez popravil, izboljšanj in podobnega. Sinovi so doraščali in hoteli od nje posestvo. Ker jim ga ni hotela dati, so jo zapuščali in odhajali od hiše; razen enega so se vsi poročili drugam, tako tudi obe hčerki.

Ko je moj oče, ki je bil po smrti najmlajše sestre najmlajši v družini, tudi dorastel, je posnemal brate in odšel k vojakom kot triletni prostovoljec. Vojake je odslužil na Hrvaškem.

Nato je nameraval oditi v orožniško službo v Bosno, ker so bili tam ugodnejši pogoji za upokojitev. A mati ga tokrat ni pustila, raje mu je predala posestvo, izgovorila pa si je precejšen preužitek, ki ga je nad petnajst let tudi redno dobivala, celo takrat, ko letina ni bila takšna, da bi pridelali vsaj, kar smo bili dolžni njej. Živela je v svoji sobi v hiši, v drugi, večji sobi smo živeli, jedli in spali vsi drugi. Oče se je 13. septembra 1908 poročil. Živel je do 1956., ko je v enainsedemdesetem letu umrl za možgansko kapjo.

Materini predniki so se tudi priselili v *Šalovce*, a iz bližnjih Loperšič, celo iz zaselka, ki je mejil na Šalovce. Zakaj, ne vem. Brat mojega starega očeta Joža je bil sodar, poročen, s tremi otroki. Moj stari oče se je kot mlajši sin posvetil mešetarjenju. Nastanil se je v bližini in se poročil z Marijo Kikl. Na manjšem posestvu, ki ga je najbrž sestavil iz delov svoje in ženine dediščine, saj je ležalo med obema posestvoma, si je postavil hišo. V zakonu sta se mu rodili dve hčerki, prva je bila moja mati. Nato sta prišla še dva fantka, dvojčka, a sta obenem z materjo umrla ob porodu. Stari oče se je znova poročil s Katarino Simonič, ki je rodila še tri hčerke.

Moja mati je štela šest let, ko je izgubila svojo mater. Mačeha menda ni bila slaba, a bila je mačeha. Moja mati je bila mirnega, tihega, vase zaprtega značaja. Rada je hodila v šolo, se dobro učila in se je želela izšolati za učiteljico, kot neka njena sošolka in prijateljica, a ni bilo mogoče. Rada in mnogo je brala in je o prebranem premišljevala. Ko jo je moj oče zasnuvil, je bila po tedanjih postavah še mladoletna, kakor je bil tudi oče. Preselila se je na dom Brumnovih, kjer je preživela 64 let, do 1962. Umrla je 75-letna zaradi možganskega pretresa, ker je padla na zaledenem podstenu pred hišo. Moža je preživela skoraj za šest let.

Ko je oče prevzel posestvo, so bila zlasti poslopja v takem stanju, da so razpadala in se podirala. Ni mu ostalo drugega, kot da je eno za drugim podrl in postavil novo. Zato se je moral zadolžiti. Zidalo pa se je potem pri naši hiši vse življenje in malo od tega se je tudi zares dokončalo. Tudi mnogo mojega otroškega dela je bilo vzidanega v to. Najprej so podrli in na novo pozidali hleve, dve leti zatem hišo, kasneje, že po (prvi) vojni, drugo za drugim ostala gospodarska poslopja. Jaz sem bil menda rojen še v stari hiši, tako da prave rojstne hiše nisem poznal. Moj naslednji brat pa je prišel na svet celo v hiši materinih staršev.

Manj kot šest let po prevzemu posestva je moral moj oče med prvimi v vojsko; najprej je bil na ruskem, pozneje na italijanskem bojišču. Bil je dva- ali morda trikrat ranjen, precej časa je preživel po bolnišnicah in je konec vojne dočakal nekje v zaledju. Med njegovo odsotnostjo je doma gospodarila in delala mati. Pri delu se je ponesrečila, ko je pričakovala četrtega otroka. Ob rojstvu tega, edine hčerke, bi kmalu umrla. Rešila se je, a zdrava ni bila nikoli več, čeprav ji je bilo komaj 30 let. Za delo pri živini in na njivi je sicer imela občasno pomoč v dekletih, ki so prihajala služiti, nekaj časa je hlapčeval neki ruski vojni ujetnik, krajši čas tudi eden od stricev, najstarejši očetov brat.

Iz vojnega časa so moji prvi spomini. Zares prvi je pač spomin na očetov odhod na bojišče, drugi njegov prihod na dopust. Potem rojstvo sestre. Rahlo se spominjam ruskega hlapca in njegovega odhoda. Krepkeje so se mi vtisnile v spomin razne medvojne težave, zlasti rekvizicije, ko so prihajali odkupovat pridelke, katerih ni bilo mnogo, saj je primanjkovalo pridelovalcev. Jemali so nam tudi živino, pustili so nam eno kravo (več kot dve tako nismo imeli). Pri hiši ni bilo mleka (iz katerih razlogov bi bilo težko pojasniti, tudi pozneje nam je mleka zmeraj primanjkovalo). Rasli smo ob prežganki. Da bi bili hudo lačni, se ne spominjam. Imeli pa smo še tudi nekaj let po vojni kruh odmerjen, sami si ga nismo smeli rezati in ga nismo dobili več, kot nam je pripadalo. Ali je mati imela dovolj kruha ali ne, otroci nismo vedeli. V zadnjih dveh vojnih letih sem že hodil v šolo. Imeli smo celodnevni pouk z enournim opoldanskim odmorom. Domov na kosilo nisem mogel, zato sem se največkrat zadovoljil s kosom kruha. To je bilo premalo za doraščajočega dečka in je gotovo prizadelo moje moči in zdravje. Taka usoda me je spremljala skozi vse moje šolanje. Vso mladost sem bil telesno šibak.

Ko je bilo vojne konec, se je oče vrnil, odsoten je bil vsa vojna leta. Sedaj je seveda prevzel gospodarstvo v svoje roke. Čeprav v otroških letih ni posebno ljubil šole, je hotel na svojem postati razumen gospodar. Že pred vojno se je včlanil v Štajersko kmetijsko družbo v Gradcu, od koder so mu pošiljali kupe tiskovin, da je vanje vpisoval delo in pridelke. Bil je prvi v vasi, ki si je nabavil kotel za kuhanje prašičje piče in deloma tudi hrane za krave (buče, repo..). Po vojni se je podal tudi v politiko, zlasti v vaško in občinsko. Naša vas je bila tedaj samostojna občina, kljub temu da je štela le kakih 60 hiš in imela 360 prebivalcev. Mnogo občinske pisarije (spiske občanov, volivcev, vojaških obveznikov) sem opravil že jaz. Župan oče nikakor ni bil in ni hotel biti, ker je mati

temu nasprotovala in ker se je spodobilo, da je bil župan iz druge večje polovice vasi, iz Zgornjih Šalovcev.

Še eno pridobitev si je omislil oče po prevzemu posestva. Nabavil si je konje, ki pa so bili težka hipoteka na premajhnem posestvu, ki ni dajalo dovolj krme, pa tudi premalo dela je bilo zanje in zato niso odslužili svoje hrane. Zato pa so še posebno trpele krave, za katere ni bilo krme in od katerih dolgo časa nismo mogli prehraniti več kot dve; zato nam je vedno primanjkovalo mleka.

Moji prvi spomini

Bil sem prvorojenec, zato sem dobil očetovo ime, a zato so od mene tudi pričakovali prvo pomoč pri delu. Vendar pa sem se svojemu prvorojenstvu in svoji nalogi izneveril, in to že kar v začetku. Ko sem komaj racal okrog hiše, ne vem, ali še stare ali že nove, ki so jo gradili, sem nekoč z glavo naprej padel v apneno jamo. Bali so se, da bom oslepel, odpeljali so me k zdravniku, ki me je rešil. Sploh pa sem bil telesno šibak in so me kot otroka mnogokrat nosili k zdravniku v Ormož, kar tedaj na deželi ni bilo v navadi.

V ljudsko šolo v Središče, kake štiri kilometre daleč, smo hodili po prašni ali blatni oziroma s snegom zasuti cesti, deloma po gozdnih stezah, kjer je bilo treba skakati čez jarke in premagovati najrazličnejše ovire. V šolo sem začel hoditi leta 1916, še med vojno. Na bojišča so morali tudi razni obrtniki, tudi krojači in čevljarji. Tudi naš čevljar, mož materine sestre, je bil med njimi. Zato smo morali iskati drugega. Pri nas smo takrat nosili še čevlje iz svinjskega usnja. Ker smo klali pozimi, smo dali svinjske kože domačemu usnjarju, ki je iz njih izdelal usnje in podplate do naslednje zime. Zato prej ni bilo iz česa delati čevljev, pa jih poleti tudi nismo potrebovali, ker smo bosi hodili doma, pa tudi v šolo in cerkev. Ko smo na zimo dobili usnje, smo iskali čevljarja, ki je prav tedaj imel največ dela in je seveda najprej ustregel svojim stalnim strankam. Tako sem dobival nove čevlje že pozno pozimi, do tedaj sem si moral pomagati s starimi, te pa sem med letom prerastel. Noge so se mi poleti raztegnile, stari čevlji iz svinjskega usnja, že tako trdi, so še bolj otrdeli. Zaradi premajhnih čevljev in dolge poti po snegu so mi že prvo leto namrznili prsti na nogi in se skrčili. Več kot mesec dni sem izostal iz šole, brati pa me je naučila stara mati. S prsti sem imel težave vse življenje in jih imam še zdaj. Marsikateri čevlje sem kupil, pa jih potem nisem mogel nositi.

Sicer pa sem v šoli kar dobro izdeloval. V njej sem pričakal Jugoslavijo, nove učne načrte in nove knjige, zasilne prve, pa odpravo nemščine v šoli, ki se je dotlej učila kot drugi deželni jezik. Njeno mesto je prevzela srbohrvaščina, vendar smo se naučili le pisati cirilico, dalje nismo prišli.

Rad bi postal profesor

V tretjem razredu, že v Jugoslaviji, smo dobili za učiteljico *Zofko Okora*, ki si zasluži, da jo posebej omenim. Sicer me je nekoč oklofutala, a bila je prva, ki je odkrila, da sem nadarjen, in si je prizadevala, da bi me spravila v nadaljevanje šole zlasti še po tem, ko sem kasneje v šolski nalogi napisal, da bi rad postal profesor. Tako se je še posebej trudila, da bi mi pri tem pomagala. Žal je potem zbolela in sem izgubil za njo vsako sled. V višje razrede sem hodil šest let. Bila je osemrazrednica, a šesti, sedmi in osmi razred so bili združeni. Nekoč je tudi domači župnik *Jakob Cajnkar* nagovarjal očeta, da bi me dali v šole, a iz tega ni bilo nič. Enako se je ponesrečil še kak poskus. To ni bilo čudno. Težava namreč ni bila samo v tem, da pri hiši ni bilo denarja za šolanje, tudi ne v tem, da so od mene kot provorojenca pričakovali tudi glavno pomoč pri kmečkem delu. V naši vasi nihče ni vedel, kakšne so višje šole in kam vodijo. K sosеду je prihajala na počitnice sorodnica iz Maribora in od nje sem prvič slišal besede gimnazija, realka in podobne, njihovega pomena nisem razumel, še manj so ga razumeli drugi. Jaz pa sem želel iti v šolo, četudi nisem vedel v katero, ne kako. Ko sem bil že v šestem razredu, so nas nekoč vprašali, kdo bi šel v meščansko šolo, ki se je ustanovila v bližnjem *Ormožu*. Odgovoriti smo morali takoj. Tako sem si želel v šolo, da sem v eni uri opoldanskega odmora, ko smo oddaljenejši sicer ostajali v šoli, pretekel v obe smeri štiri kilometre dolgo pot, da sem mogel doma vprašati, če se smem priglasiti za novo šolo. Odgovorili so mi, da se lahko, saj sem bil šoloobvezen, pa je bilo vseeno, kam hodim, sploh pa me vpis še ne obvezuje, da tudi zares grem v novo šolo. Nato je minilo nekaj mesecev in v januarju 1923. so nas povabili, naj se vpišemo v novo šolo, ki je tedaj takoj začela s poukom v prvem razredu. Šola je bila v Ormožu, našem sodnijskem okraju, kakih 8-10 km od mojega doma. Urejene poti, kakršna se spodobi, tu ni bilo. Cesta je bila slaba in predolga, pešpoti pa so vodile čez travnike in skozi gozdove. Prvo zimo sem prehodil to pot vsak dan, pozneje sem v najhujši sili ostajal pri sorodnikih v *Središču* in se od njih vozil z vlakom.

V šolo sem zdoma odhajal v temi, nekako ob šestih zjutraj, s seboj sem imel svetilko s

svečo, ki mi je svetila na najtežji poti; često sem se vrnil domov v mraku, ker smo imeli včasih pouk še popoldne, čeprav smo imeli šolo tudi ob sobotah. Na poti se mi je zgodilo marsikaj, kar sem premagoval le s svojo vnemo za šolo. Čevlje sem imel iz svinjskega usnja, škornjev nisem imel nikdar v življenju. Hodil sem po blatu ali pozimi po snegu celcu, da so se mi noge vdirale vanj in mi je silil v čevlje; moral sem skakati čez jarke, ker ni bilo mostov, marsikdaj sem padel, a manjkal nisem v šoli skoraj nikdar. Dobro se še spominjam, da sem moral vsak dan prečkati neki travnik v nižji legi, ki je bil mnogokrat pod vodo. Nekoč sem šel kakih 100 metrov daleč po vodi do sredine kolen in si nabral vodo v čevlje. Tak sem ostal ves dan v šoli, z mokrimi nogami in nogavicami, ter se šele zvečer doma preobul. Zgodilo se je tudi, mislim, da je bilo v zadnjem letu, ko smo šli na šolski izlet v *Zagreb*: opolnoči smo se odpeljali z vlakom čez Čakovec, vrnili smo se naslednjo noč čez Zidani most. Zdoma sem odšel zvečer že v temi, pa še deževalo je. Na poti mi je spodrsnilo in sem padel v blato. V potoku sem si izpral obleko kar na sebi in šel takšen na izlet. Ker je tudi v Zagrebu ves dan rosilo, od izleta seveda nisem imel nič. In to je bilo edinkrat, da sem videl Zagreb: sploh je bil to najdaljši izlet, kar smo ga naredili do takrat in še mnogo let kasneje.

Kljub tem in podobnim težavam sem v šolo hodil in v njej napredoval. Nisem imel mnogo časa na voljo, da bi se učil. Še takrat, ko sem kdaj prišel pred večerom iz šole, sem često našel v hiši list, ki mi je sporočil, kaj takega ali podobnega – v pečici imaš hrano, najej se, potem pridi na njivo ali na travnik. Tam sem moral pomagati. Kdaj sem se učil, skoraj sam ne vem, celo na poti v šolo in na povratku domov, domače naloge sem delal zvečer pri petrolejki. Zadnji dve leti sem se poleg obveznih nemščine in srbohrvaščine učil še neobvezne francoščine. Sem pa takrat in prej in pozneje v skopo odmerjenem času, s katerim sem razpolagal, mnogo bral, in to vse, kar mi je prišlo pod roke, največ stare mohorjevke, za katerimi sem stikal po podstrešju pri sorodnikih. Pri naši hiši so se med zidavo porazgubile.

Osnovno šolo sem končal, kaj pa sedaj?

Šolo sem končal 1926, kot dober učenec, bil sem menda najboljši. Zopet je nastalo vprašanje, kam sedaj. Menda je tedaj še bilo mogoče iz četrtega razreda meščanske šole prestopiti v peti razred (realne) gimnazije, po kakem dopolnilnem izpitu. Najbližja realna gimnazija je bila na *Ptuju*, pa ta možnost menda nikomur ni prišla na misel. Na šoli (ne doma) so sklenili, da grem na učiteljske v *Maribor*. Morda zato, da bi prej prišel

do kruha. Odločitev ni bila posebno modra. Poslali so me na šolo, kjer sta bila med važnejšimi predmeti tudi petje in glasba (violina), jaz pa sem bil brez posluha in skoraj nikoli nisem pel (tudi nihče drug v naši družini ne). Poleg tega so mi nehote podaljšali študij za eno leto, ko sem se že v ljudski šoli zamudil več, kot je bilo treba. O tem pozneje.

Sprejem na učiteljišče je šel skozi tesno sito. Kandidatov je bilo veliko več kot prostih mest, izbirali so zlasti tiste, ki so bili glasbeno nadarjeni. Vpisali so me vseeno, a za to sem nato delal dovolj težko pokoro, ko sem moral premagovati težave, ki mi jih je nalagal pouk glasbe, pa tudi telovadbe. Ti predmeti so mi grenili življenje in kvarili spričevalo, oziroma so mi morali ocene podariti, da sem bil in ostal odličnjak.

Spomini na nekatere moje profesorje

Predmetnik na učiteljišču je bil skrajno enciklopedističen, naučiti so nas hoteli vsega, kar se je dalo učiti, češ da bomo kot učitelji vse to potrebovali. Da si bomo marsikaj tudi sami morali pridobiti, če bomo hoteli, menda nikomur ni prihajalo na misel. Od tujih jezikov smo se učili samo nemščino, pa še te le slabo, ker je po ločitvi od Avstrije Nemčija izgubila svoj ugled in so jo marsikdaj učili profesorji, ki so jim manjkale učne ure do polne obveznosti. Pač pa smo dobili prve pojme iz pedagoških in celo filozofskih predmetov. Začeli smo z logiko, ki se je nadaljevala v dialektiki, s psihologijo, tej je sledilo vzgojeslovje, učili smo se tudi zgodovine pouka in vzgoje. Pri pouku logike sem se prvič izkazal, nekatere probleme, s katerimi sem se prvič srečal, sem lažje in hitreje rešil kot profesor, ki jih je učil leto za letom in ob odprti knjigi. S prvim profesorjem za te predmete nisem bil posebno zadovoljen, sledila sta mu *dr. Franc Žgeč* in *Gustav Šilih*. Prvi bi mi lahko pomenil več, kot mi je, ko bi ne bil preveč zavezan ideologiji. Drugi je bil izvrsten in se je skrbno pripravljaj na pouk. Prosil sem ga, naj mi svetuje kak dober uvod v filozofijo, ki me je začela privlačevati, in mi je imenoval knjigo *Aloyša Müllerja Einfuehrung in die Philosophie*. Knjigo sem si takoj nabavil in je ostala moj filozofski vademekum še v fakultetnem študiju, ko mi jo je priporočil tudi *prof. Veber*.

Profesorje smo imeli na učiteljišču povprečne, dobre in boljše. Med najboljšimi morem naštet, zlasti, kolikor so name vplivali, *Frana Baša*, *dr. Franca Sušnika*, *Ivana Prijatelja* in tudi *Ljudevita Pivka*.

Fran Baš nas je učil zemljepis in zgodovino, nekaj časa tudi slovenščino, ki pa ni bila

njegova močna stran. Zlasti v zgodovini nam je znal pokazati silnice, ki so oblikovale preteklost. Znal je tudi navajati učence k lastnemu delu. Meni je nekoč naložil nalogo, da pripravim predavanje o prleških pogačah, potem pa drugo o slovenskih kmečkih uporih. Za pripravo prvega sem se pozanimal doma in mi ni bila potrebna bibliografija, za drugo pa sem se pripravil s pomočjo ravnatelja študijske knjižnice *Janka Glazerja*, ki mi je svetoval in posredoval potrebno literaturo, mnogo v nemščini, ki sem jo le s težavo obvladal. Tako sem začel v šoli s predavanji, čemur sem pozneje posvetil toliko truda in tihe ljubezni. Poznavanje zgodovine kmečkih uporov mi je še kasneje v življenju prišlo prav. Pri izpitu iz narodne zgodovine mi je *prof. Nikola Radojčić* postavil tudi vprašanje o slovenskih kmečkih uporih, pozneje pri profesorskem izpitu pa mi je dal isto vprašanje *prof. France Koblar*. Nobeden ni vedel, da sem to študiral še posebej že kot dijak.

Odličen predavatelj *Baš* pa je znal biti kot izpraševalec in razrednik zelo neprijeten. Od nas je zahteval vojaško disciplino. Morali smo strumno vstati in mirno čakati, ko je vstopil v razred, dokler nam ni namignil, da lahko sedemo. Med poukom nihče ni smel šepetati, težko se je zadovoljil s kakim odgovorom na svoje vprašanje, včasih je s kako malenkostjo obredel ves razred in vsem učencem zapisal slabo oceno, ker ni dobil pričakovanega odgovora. Mene je nekoč tako zalotil tudi pri neki podrobnosti, ki se je več ne spominjam. Zato mi je naročil, naj pridem k njemu v zemljepisni kabinet, kjer mi je dal v zemljevid Jugoslavije vrisati meje oblasti. V razgovoru pa je bil zunaj razreda prav človeški in celo tovariški, prijazno se je pogovarjal o vsem mogočem. Tak je bil tudi na izletih, dostopen celo za šale in dovtype. V šoli smo tedaj izdelali rokopisni listič *Maks in Moric*, v katerem sem objavil tudi tri sonete o šoli, ki so v glavnem govorili o *Baševem* poučevanju. Na izletu smo list prebrali. *Baš* si ga je izprosil in mojo »umetnino« pokazal še drugim profesorjem, med temi tudi *dr. Sušniku*. Ta pa je menda dejal, da so moji soneti pregostobesedni.

Fran Baš je bil znan narodopisec, hodil je po slovenski zemlji in študiral vse, kar je našel zanimivega med ljudmi. Nekoč se mi je ponudil, da me bo med počitnicami poiskal in bova šla gledat, kaj značilnega v našem kraju. Spremljal sem ga, ko se je pogovarjal z ljudmi, se zanimal za njihovo govorico, za oblačila in jedi, za tipe hiš in kaj vem kaj vse. Ali je prav o tem obisku kaj napisal, pa ne vem.

Žal se je *Baš* v razredu in pred nami zaradi ocenjevanja sprl z ravnateljem *dr. Matkom*

Potočnikom in je bil zaradi tega prestavljen na žensko učiteljsišče. To je bila škoda, vsaj za nekatere izmed nas, ki smo znali od njega kaj pridobiti tudi zunaj strogo šolskega pouka.

Drugi moj posebne omembe vreden profesor je bil **dr. Fran Sušnik**. Bil je povsem drugačen tip človeka kot *Baš*. Bil je aristokratski, vase zaprt človek, ki se skoraj ni odmaknil od katedra. Učil nas je srbohrvaščino, manj časa slovenščino in nemščino. Naravnost užival je pri razlagi pesništva, njegovo navdušenje je bilo prav nalezljivo, vsaj za nekatere izmed nas. Navdušil nas je za nekatere srbske in hrvaške moderne pesnike, npr. Jovana Dučića, Milana Rakića, Vladimirja Nazorja, pa tudi za starejše (Ivan Mažuranić, Petar P. Njegoš, Silvije Kranjčević), posebej pa še za narodno pesem. Pri njem sem dobil prvi in praktični pouk iz poetike, in to tedaj, ko sem tudi sam grešil s pisanjem. Takrat sem se navadil brati tudi v cirilici tiskane knjige.

Sušnik je bil tudi sam pesnik, odličen stilist tudi v prozi. A objavljaj je zelo malo. Imel je svoj način stika z nami učenci. Radi smo spraševali profesorje vse mogoče, malo ker nas je zares zanimalo, malo pa, da smo jih zamotili, da niso spraševali. *Baš* nam je obširno odgovarjal, *Sušnik* pa je bil tudi v tem kratek, včasih ironičen, da ne rečem zafrkljiv. *Na vprašanje, v čem je bistvo genialnosti Ivana Cankarja, je npr. odgovoril, da ne v tem, da je imel kravato postrani. Na vprašanje, zakaj je bilo med srbskimi pesniki precej diplomatov, je dejal, da imajo verjetno več časa za pisanje.* Bil je tudi izvrsten govornik, a ne za množice, bolj za izbrane skupine. Tudi otrokom je znal prisrčno govoriti. Spominjam se še neke proslave ob materinskem dnevu. Ko je govor za nas učitelje končal, se je obrnil k otrokom iz vadbice in jim povedal nekaj takega:

«In vi, otroci, kako boste počastili danes svoje mamice? Rekli boste vsak svoji mami: »Mamica, poglej mi v oči!«

»Kaj vidiš v njih?«

»Samo sebe«, bo odgovorila.

Tedaj ji boste rekli: »Vidiš, mamica, imam te v svojih očeh; sedaj jim bom zaprl, da bo tvoja podoba vedno ostala v njih.«

To je tukaj povedano precej prozaično, a *Sušnik* je znal te besede povedati s toliko poezije, da nas je vse ganil, ne le otroke.

Tudi *Sušnik* mi je nekoč dal nalogo, da pripravim predavanje o življenju Franceta Prešerna. S pomočjo *Janka Glazerja* sem to napravil. Ne spominjam pa se, da bi bila to splošna praksa v naši šoli, zdi se, da so profesorji dajali take naloge le nekaterim, recimo, boljšim dijakom. Tudi *dr. Sušnik* nas je zapustil, preden smo končali šolanje. Vzrok pa je bila politika. Leta 1929 je kralj Aleksander med drugim razpustil tudi parlament in bivši poslanci, ki so bili tudi profesorji, so se vrnili na svoja mesta. Na naše učiteljišče se je vrnil *Ljudevit Pivko*, oditi pa je moral *dr. Franc Sušnik*.

Pivko je bil že zelo znan. Med vojno se je izkazal na italijanski fronti, kjer je s svojo enoto prišel na italijansko stran. Bil je tudi pisatelj in prevajalec ter še posebej znan kot politik. Pripadal je taboru liberalcev. To nas je motilo, vsaj tiste, ki nismo delili z njim njegovih političnih idej. Vendar v šolo politike ni vnašal, tudi nismo občutili, da bi kakor koli delal razliko med svojimi pristaši in tistimi, ki to niso bili.

Učil nas je slovenščino. Ves čas je sedel za katedrom in predaval, nas pa je pustil, da smo ga poslušali ali tudi ne, ukvarjali smo se lahko s čim drugim. Pa je bila velika škoda, ker so bila njegova predavanja zelo zanimiva. V njih navidez ni imel nikakršnega reda, zdelo se je, da je govoril o tistem, na kar se je pravkar spomnil ali mu je slučajno padlo v roke. Tako je danes govoril o Jenkovih Obujenkah, jutri o nosniku v stari slovanščini, potem o rabi dovršnih glagolov itn. A kar je povedal, je bilo zmeraj zanimivo in mi je še danes prav žal, da sem ga premalo poslušal. Učili smo se tudi malo, saj nismo imeli knjig, ki bi obravnavale te stvari.

Tretji ali četrti profesor, ki ga moram omeniti, je bil **Ivan Prijatelj**. Njega smo imeli vso šolsko dobo, to je celih pet let. Po stroki je bil prirodopisec, s svojo stroko mene ni mogel posebno pritegniti, ker sem bil preveč nasajen na drugo kopito, zanimali so me bolj jezik, literatura in zgodovina. Razen tega smo se pri prirodopisu učili med drugim tudi o kristalografiji pri mineralogiji, o formulah zobovja pri raznih živalih, o oblikah in vrstah cvetov pri rastlinstvu. Za to me *Prijatelj* ni mogel posebno navdušiti. Učil sem se, ker sem se moral in kar sem se moral učiti.

Pač pa je *Prijatelj* v petem letniku, o čemer bom še spregovoril, prevzel pouk iz predmeta, ki so ga imenovali sociologija in ekonomija. To je bilo nekaj novega in tudi zame zanimivega in takoj mi je o tem *Prijatelj* tudi osebno spregovoril. Res nam ni povedal praktično nič o sociologiji, ki me je že takrat zanimala, pač pa nam je razložil temeljne

pojme iz ekonomike, ki je tudi imela čar za nas. Predaval nam je po neki hrvaški knjigi, a zelo didaktično in razumljivo. *Prijatelj* se je razlikoval od drugih profesorjev tudi po tem, da nam je med poukom rad dajal kake moralne nauke. Poleg profesorja verouka, duhovnika *Pavla Živorhnika*, nam noben drug profesor ni dajal tega.

Leta 1930 naj bi torej končal učiteljišče z učiteljsko maturo. Takrat pa je bilo težko za učiteljske službe, to je bila doba hude gospodarske krize. Pa so modri ljudje v ministruvstvu prišli na posebno idejo: dotedanjim učiteljskim maturantom, če so študij končali vsaj s prav dobrim uspehom, so dovolili vpis na univerzo, a le za študij pedagogike. Tistim, ki naj bi končali 1930. in vsem naslednikom pa so študij na učiteljišču podaljšali za eno leto. Zato so sestavili nov predmetnik, končnemu izpitu nadeli ime diplomskega izpita in odličnim in prav dobrim absolventom dovolili študij pedagoških predmetov na univerzi. Med prvimi, ki jih je doletela ta čast, sem bil tudi jaz, in tako sem namesto mature leta 1930 delal diplomski izpit leta 1931.

Predmetnik novega, dodanega petega letnika je bil na hitro zmetan skupaj in so ga pozneje spreminjali. Nas prve pa so to leto začeli učiti tudi že pravo filozofijo, pa tudi sociologijo in politično ekonomijo, morda še kaj, a se več ne spominjam. S poukom filozofije pa smo imeli smolo, saj tudi profesorji na to niso bili pripravljeni. V enem letu smo poleg tega imeli za ta predmet kar tri različne profesorje.

Prvi je bil *dr. Fran Žgeč*, ki je poskušal nekaj novega in bi se lahko s tem izkazal, a se je sam iskal in nam ni dal nič konkretnega. Bil je morda že bolan, a če bi bil nekoliko bolj urejen, bi nam njegov pouk lahko bil spodbuda za zanimanje o filozofskih vprašanjih. Sledil mu je neki Hrvat, čigar ime sem pozabil; ta nam je v hrvaščini predaval zgodovino filozofije, manjkal mu je tudi, bi rekel, čut za filozofskost problemov. Imeli smo tudi neke težave s terminologijo, ker slovenskih izrazov ni poznal, hrvaških pa mi nismo mogli razumeti. Za njim je ta pouk prevzel *Gustav Šilih*, ki tudi ni bil filozof, a je bil dober didaktik in se je skrbno pripravljaj na pouk. Nadaljeval pa je z zgodovino filozofije.

Novost za nas je bil pouk sociologije in ekonomije. Začel je *Žgeč*, s posebnim uspehom v filozofiji. Po njegovem odhodu je ta pouk prevzel *Ivan Prijatelj*, ki pa se je omejil le na ekonomijo.

Po učiteljski diplomi

V teh letih sem se moral že precej preživljati z inštrukcijami. Doživel sem petošolsko ljubezen in jo opeval v verzih. Te sem zbral v zvezek, tri od njih sem poslal uredništvu *Mladike*, kjer mi je urednik (Fran Vodnik?) odgovoril med drugimi najmlajšimi, pohvalil gladko tekoč slog, grajal pa nečiste rime, eno je objavil.

Odpusti mi, Bog, da sem Prlek, sem vzdihnil in dal pesnjenju slovo.

Od tega in od ljubezni, ki ji ni bilo dano dozoreti, sem se poslovil z verzi, od katerih se spominjam naslednjih: »*Ne zasajaj rožmarina, rož rdečih mi na grob, rajši, draga, naj pelina raste mi na grobu šop. Če sedaj ni rožmarina zame ne rdečih rož, kaj potlej jih vsiljevala mi na grob prerani boš.*«

Ko sem imel učiteljsko diplomo in mi je bilo 22 let, sem napisal prošnjo za službo, čeprav je bilo za to prav malo ali skoraj nobenega upanja. Doma so mislili, da sem že vendarle končal študij. Moje misli pa so bile drugačne, želel sem šolanje nadaljevati. Že sem se vpisal na univerzo in več ko tri tedne prebil brez tople hrane; preživel sem se s kruhom in sadjem, ki sem ga prinesel od doma, pa še tega se nisem upal najesti dosita. Iskal sem možnosti preživetja. *Duhovnik Leon Božič*, ki je postal kasneje župnik pri nas v Središču, mi je priskrbel kosilo v raznih hišah in gostilnah. Dobil sem tudi inštrukcijo, za katero so mi dajali večerje, z drugimi inštrukcijami sem plačeval stanovanje in zajtrk. V poznejših letih pa sem dobival kosilo v Delavski zbornici po dobroti Oražnovega dijaškega doma.

Rad bi študiral zgodovino ali literaturo, a po zakonu sem bil vezan na pedagogiko in filozofijo. Vpisal sem se torej v 27.(?) izpitno skupino, ki je bila sestavljena, kot vse druge, iz treh delov: A) pedagoški predmeti, B) filozofija ali zgodovina filozofije in C) narodna zgodovina ali biologija ali nemščina (morda je bil možen tudi kak drug jezik) in morda še kaj. Iz previdnosti sem se vpisal na vse možnosti. K predavanjem in v seminarje sem hodil redno, zapisoval sem si, kar sem tam slišal, to redno premleval in tudi mnogo bral iz vpisanih predmetov. Hočem reči, da sem študij vzel zelo resno, saj sem mnogo žrtvoval zanj. Vse pedagoške predmete je tedaj predaval samo **dr. Karel Ozvald**. Vsako leto si je izbral drugo temo in jo razvil, kolikor mu je dopuščal čas, naslednje leto je prevzel novo. V našem tedanjem univerzitetnem študiju niso imeli za potrebno, da profesorji slušateljem povedo vse, kar bodo ti nekoč morali znati. Njihovo predavanje in še bolj

seminarsko delo je bilo le uvanjanje v študij, za katerega pa nismo bili dovolj pripravljeni in je zato marsikdo vsaj prvo leto izgubil, ker se ni znašel. Naša naloga je bila ne študirati le tega, kar je predaval profesor, ampak vse, kar je spadalo k snovi, četudi o tem ni bila spregovorjena med letom nobena beseda.

Sicer pa je *Ozvald* bil nadvse vesten profesor; mnogo je bral zlasti nemško pedagoško literaturo in je bil zmeraj na tekočem. Predavanja je imel vedno napisana in jih je znova pripravil vsakikrat, ko se je vrnil h kaki snovi, bral jih je z osebnimi posegi in poudarki. Napisal je tudi vrsto knjig, ki so bile novost v naši pedagogiki, ki jo je postavljaj na nove temelje, zlasti jo je utemeljeval znanstveno in filozofsko, in je tako premagoval dosedajno preveč le tehnološko pedagogiko, ki je bila predvsem didaktika.

V drugem letu mojega študija je *Ozvald* postal pozoren name, ker je baje odkril v mojem indeksu, da sva bila rojaka. Ker se je pravkar izpraznilo mesto knjižničarja v seminarju, mi je to ponudil. Tam sem imel svojo pisalno mizo, na voljo knjige in pozimi toploto. Razen tega sem ostal v tesnem stiku s profesorjem. Ves čas sva bila v dobrih odnosih, ki jih ni nič skalilo, in počasi me je *Ozvald* začel pripravljati za svojega naslednika. Bližal se je namreč zakoniti starostni meji in je bila misel na nasledstvo pri njem logična. Jaz pa sem ves svoj razpoložljivi čas posvetil študiju. *Ozvald* me je pri tem spodbujal, tudi z nasveti za to ali ono delo, ki sem ga skušal opraviti. To je *Ozvald* znal dobro delati, ne le pri meni.

Tudi za filozofijo smo tedaj imeli samo enega profesorja, *Franceta Vebra*. Kakor *Ozvald* je tudi on prišel z graške univerze, kjer je bil učenec filozofa dr. Alexiusa Meinonga, začetnika tako imenovane predmet(nost)ne teorije, ki je z *Vebrom* prodrila v naš filozofski svet. **Veber** je bil povsem različen človeški tip od *Ozvalda*. Ni niti daleč toliko bral, manj ga je zanimalo, kaj so mislili in učili drugi filozofi, iz sebe je predel svojo filozofijo in predaval, kar je prav tedaj razmišljal. Vsaj v dobi, ko sem ga jaz poslušal, se ni držal niti običajne delitve filozofije v stroke ali panoge, dejansko pa se je ves čas gibal v okviru neke analitične psihologije, kakor jo je imenoval, grebel v probleme in s silno močjo analize iz njih razvijal svoje nauke.

Za to ni bilo knjig ne v seminarski knjižnici, (ki jo je podedoval po svojem učitelju Meinongu), ne drugod, po katerih bi se mogli uvesti v filozofijo in jo študirati, filozofijo, kakršno smo slišali s katedre. Zapisovali smo si pri predavanju kar in kolikor smo zmogli,

nato pa smo skupno razreševali uganke, na katere smo naleteli v zapisih. Začetek je bil zelo hud, zlasti ker se profesor ni prav nič oziral na to, da smo nekateri bili pravi novinci ne le na univerzi, marveč tudi v filozofiji, in marsičesa, kar je povedal, nismo mogli doumeti. Polagoma pa se nam je začelo jasni, predvsem tistim, ki se nismo omejevali pri študiju na njegova predavanja, ampak smo segali po drugih filozofskih delih. Jaz sem ga ponovno prosil za nasvet, kaj naj berem, in mi je svetoval to ali ono knjigo, ki sem jo prebral, četudi nisem našel nobene podobnosti s filozofijo, kakršno je predaval *Veber*. Ko sem mu povedal, da imam že dalj časa *Müllerjev Uvod*, mi ga je pohvalil in posebej priporočil, tako je ta knjiga ostala moja opora pri prodiranju v filozofijo še precej časa. Šele kasneje se mi je odkrilo, da pomen Vebrovih predavanj ni bil v tem, da bi nas naučil neke filozofije, marveč predvsem v uvajanju v lastno filozofsko mišljenje. Takrat sem se seznanil z njegovim filozofiranjem, sam pa sem se temu posvetil šele mnogo kasneje, ko so me razmere k temu prisilile. *Veber* pa ni bil le izviren mislec in predavatelj, napisal je še vrsto izvirnih filozofskih del, v katerih se je počasi odmikal od filozofije svojih učiteljev in začel graditi lastno, česar pa mu ni bilo dano končati. Pri izpitih je bil povsem nepreračunljiv, vprašal je kandidata o temi, s katero se je pravkar ukvarjal, ni pa sitnaril.

Danes mi je žal, da nisem mogel biti v tesnejšem osebnem stiku z njim. Ker sem veljal za *Ozvaldovega* učenca in si oba profesorja nista bila posebno naklonjena, je to motilo moje razmerje z *Vebrom*. *Veber* je namreč s svojimi učenci mnogo prediskutiral, celo v kaki gostilni, in res je bila škoda, da so ga preuranjeno spravili z univerze; tako svojega filozofskega razvoja ni mogel dokončati, če ga kdaj sploh bi.

Izpiti na filozofski fakulteti

Na filozofski fakulteti v času mojega študija v prvem letu ni bilo nobenega formalnega izpita. To leto je veljalo za leto iskanja in marsikak slušatelj je prešel v kako drugo izpitno skupino ali celo na drugo fakulteto. Ko pa je imel za sabo vsaj štiri veljavne semestre, se je mogel priglasiti k prvemu izpitu, in sicer iz predmetov pod C). Jaz sem imel, kakor sem že napisal, možnost delati izpit ali iz narodne zgodovine ali iz biologije ali iz nemščine in morda še česa. Ves ta čas sem se nagibal k zgodovini, ki bi jo v drugačnih okoliščinah morda celo vzel kot glavni predmet A). A so me sošolci strašili, da je bil na zgodovinskem oddelku profesor Srb *Nikola Radojčić*, ki da je prehudo strog in da »vse pomeče«. Zato sem se vpisal tudi na biologijo (*dr. Pavel Grošelj*), nemščino (*dr. Jakob Ke-*

lemina) in celo umetnostno zgodovino (*dr. Izidor Cankar*). K tem profesorjem sem hodil poslušat predavanja. Ko pa je prišel čas za izpit, sem tvegat in se prijavil za zgodovino. Seveda sem se, kolikor mi je bilo mogoče, dobro pripravil. Slovansko zgodovino, ki jo je predaval *dr. Milko Kos*, sem študiral po njegovi malo poprej izdani knjigi in seveda še nekaterih drugih, zlasti po J. Malovih. Srbsko zgodovino pa sem temeljito preglodal po Stanovičevem delu. Teže je bilo z zgodovino Hrvatov, a pomagal sem si s Šišićem in Klaićem. In sem šel k izpitu. Naključje je hotelo, da je prav tisti dan, ko je bil določen za izpit, zbolel *dr. Kos* in sem se znašel pred Radojčićem samim, ki me je zato izprašal tudi iz zgodovine Slovencev. V izpitno komisijo so v naglici dali še *Vebera*, ki pa seveda ni spraševal, ampak je le prisostvoval.

Radojčić me je iz slovenske zgodovine spraševal o kmečkih uporih, kakor sem že napisal, kaj je bilo iz hrvaške zgodovine, se ne spominjam, a v glavnem sva razpravljala o srbski zgodovini in izpit sem napravil: dobil sem 9 (največ je bilo možno 10).

Po končanem in potrjenem šestem semestru smo se lahko priglasili k izpitu iz predmetov B). V moji izpitni skupini se je to imenovalo filozofija ali zgodovina filozofije. Mene je bolj mikala zgodovina filozofije in sem nekoč *Vebru* omenil, da se bom priglasil k izpitu iz zgodovine filozofije. Ker tedaj mesto profesorja za ta predmet ni bilo zasedeno (šele kasneje je temo kot privatna docentka predavala *dr. Alma Sodnik*), bi me ispraševal *Veber*. Ta pa mi je odvrnil, da se lahko priglasim, on se bo že tudi naučil toliko, da me bo lahko izpraševal. Ta odgovor me ni spodbudil, razen tega sem dejansko poslušal predavanja iz tematske filozofije, da jo nekako označim, zato sem se končno vendar priglasil tudi k izpitu iz te.

Veber je hotel, a mislim, da ni strogo zahteval, da mu med študijem napišemo kako seminarsko nalogo. Oddal sem mu dve: ena je govorila o nerazumskih vrstah spoznavanja (intuicija in podobno), druga pa o filozofski problematiki ljubezni, ki jo je *Veber* imel za čustvo. *Veber* jo je v naglici prebral, ali pa tudi ne; na moja vprašanja o njih mi je dejal le, da se z njima v vsem strinja.

K izpitu iz filozofije sem se tudi priglasil, kakor hitro mi je bilo mogoče, se pravi takoj po končanem šestem semestru. Pripravljat sem se nanj ves čas študija, torej že tri leta. Izpit je obsegal štiri ure trajajočo pisno nalogo, za katero smo v zapečatenem ovitku dobili po tri naslove, vsak drugače, in med temi smo lahko izbirali. Ne spominjam se, o čem sem pisal. Tudi ne vem več, o čem smo razpravljali pri ustnem izpitu. Ocenili so me ustno 9, pisno 10 (ali morda obratno?).

Po vsem končanem in potrjenem semestru smo se lahko priglasili k izpitu iz prvega glavnega predmeta A), to je iz pedagoških ved, ki smo jim kratko rekli pedagogika. *Ozvald* je tudi želel, da smo mu med študijem napisali kako nalogo. V prvem semestru, ob začetku študija, ko je predaval iz zgodovine pedagogike, je hotel, da napišemo poročilo o katerem izmed del, ki jih je omenil pri predavanjih. Ker je potreboval nalogo o starem veku in je omenjal tudi *Platona*, sem si za nalogo izbral *Platonovo Državo*, jo (v nemščini) prebral in napisal poročilo o tem. Pozneje nisem več pisal teh nalog, niti jih profesor ni zahteval, saj smo morali sestavljati naloge in poročila za delo v seminarju.

Za študij in za izpite v nobeni stroki nismo imeli kakih učbenikov, niti nam niso svetovali kakih priročnikov, ki bi nas uvajali v študij stroke. Tudi glede literature smo bili v glavnem prepuščeni sami sebi. A *Ozvald* nam je sestavil listo kakih 120-130 del iz vseh pedagoških panog, izmed katerih naj bi izbirali svoje branje. Dejal je, da, če bomo pametno izbirali, ne bomo imeli težav pri izpitu. Vsega seveda nismo mogli prebrati, zato se je pač zgodilo, da je kandidat dobil pri izpitu kako vprašanje iz teme, o kateri ni nič slišal ne bral. A ker je dobival več vprašanj, je mogel nadoknaditi z odgovori na druga vprašanja, kar mu je pri kakem zmanjkalo.

Izpit je bil zopet dvojen: ustni in pisni. Pri pisnem izpitu smo štiri ure odgovarjali na eno od treh vprašanj, ki smo jih našli v zaprtem ovitku, vsak je dobil drugačna. Pri ustnem izpitu pa se je eno uro odvijal razgovor o najrazličnejših temah iz pedagoških ved. K izpitu sem prišel dovolj pripravljen, da sem izdelal z devetimi in desetimi točkami (od deset možnih) in sem tako postal »diplomiran filozof«, kakor smo se imenovali. Čez eno leto sem temu naslovu dodal še enega: doktor filozofije.

Dr. France Veber in dr. Karel Ozvald, sta od mojih profesorjev name posebno vplivala *Veber* je zmožal s svojim filozofiranjem študenta prisiliti k lastnemu razmišljanju. *Ozvald* pa je znal navajati k branju strokovnih del ter dajati spodbude za lastno delo. V tem pogledu je bil tedaj zame važnejši *Ozvald*.

V šestem letu študija me je nekoč presenetil z vprašanjem: »Če damo letos za *svetosavske nagrade* nalogo iz pedagogike, boste kaj napisali?« Nisem mu mogel drugače odgovoriti, kot da seveda bom. Nisem pa niti malo slutil, kakšna bi utegnila biti tema. Bila

je namreč navada, da je kralj dal univerzi vsoto 10.000 dinarjev, kar se je razdelilo na pet fakultet, 2.000 dinarjev za vsako. Vsaka fakulteta je razpisala neke teme, študentje so pisali in naslednjega 27. januarja so bile razdeljene nagrade za oddane spise. Teme so pripadale raznim strokam in to leto je bila na vrsti tudi pedagogika. Razpis na temo je bil *Kulturno-pedagoški pomen Slomškove knjige »Blaže in Nežica«*. Dela sem se takoj lotil, četudi sem bil pred izpitom iz filozofije. Začel sem iskati potrebne bibliografske podatke, delo napisal in v določenem roku oddal. Ocenila sta ga vsaj *dr. Karel Ozvald* in *dr. France Kidrič* in prisodili so mi nagrado 900 din. To sem nato porabil za stroške fakultetne diplome (samo kolek je stal 600 din), ostalo sem zopet porabil za kritje stroškov doktorske diplome. Ko sem nato diplomiral, mi je *Ozvald* nekega dne omenil, naj bi *svetosavsko nalogo* izpopolnil in jo predložil kot *doktorsko tezo ali disertacijo*, kakor smo temu rekli. Dosega doktorata je bila zame pomembna, ker sem potem lahko zaprosil za štipendijo iz *Turnerjeve ustanove* za enoletno bivanje v tujini. *Dr. Pavel Turner* je namreč zapustil univerzi neko vsoto denarja in ta je iz obresti vsako leto podeljevala dve štipendiji, eno diplomiranemu juristu, drugo diplomiranemu filozofu, oba pa sta morala biti doktorja v svoji stroki.

Da bi štipendijo dobil, sem zopet pohitel z izdelavo disertacije (to hitenje je bilo moja stalna mora, nikoli nisem mogel mirno začeti in končati nobenega dela). Končal sem jo že isto leto. Ocenila sta jo zopet *Ozvald* in *Kidrič*; v komisiji, pred katero sem moral opraviti še ustni izpit (»zagovor disertacije«), pa sta bila še *Veber* in takratni dekan filozofske fakultete *dr. Milko Kos*. Izpraševala sta me *Ozvald* in *Kidrič*, *Veber* in *Kos* sta se vzdržala. Izpit sem naredil. Spis mi je založila in natisnila *Tiskarna sv. Cirila v Mariboru*, po oceni *dr. Franca Kovačiča*. Tako sem dobil 100 izvodov knjige, ki sem jih po predpisih moral izročiti fakulteti, pa še 1.000 din, kar sem zopet porabil za kritje stroškov doktorske diplome.

Dne 22. aprila 1936 sem bil promoviran za *doktorja filozofije*, takoj sem zaprosil za *Turnerjevo štipendijo*, žal pa je nisem dobil. Prošnjo sem vložil ponovno naslednje leto in tokrat mi je bila ugodno rešena.

Prosilec za *Turnerjevo štipendijo* je moral obenem s prošnjo predložiti tudi program svojega študija v tujini, seveda označiti dežele, kamor je nameraval iti, in tudi spričevalo, da zadostno obvlada jezike teh dežel. Pri izdelavi tega programa sem seveda moral

misлити na svojo prihodnost. Pedagogika, ki je bila in je skupek raznih strok, pa še znanja, ki ni stroga pedagogika, a je pedagogu potrebno. Nihče ne more vsega tega obvladati, zato se je treba specializirati. Mene je razumljivo zanimala predvsem zgodovina pedagogike in vzgoje, pa še vzgojna teorija ali filozofija vzgoje, oboje pa je bilo tudi posebno močna Ozvaldova stran. Treba je bilo izbrati kako drugo stroko in z njo obogatiti slovensko pedagogiko. Miselno in praktično so me že tedaj zaposlovali vzgojna politika, študij vzgojnih in šolskih programov, oblik in ustanov.

Štipendija v tujini

Mislil sem nekako takole: naš šolski sistem je bil s svojimi vrlinami in napakami avstrijskega izvora, kjer pa so se zgledovali po nemških ustanovah. Zato bi bilo mikavno videti, kakšna je bila tedaj, to je v mojem času, *nemška šola* in kaj je bilo v njej novega. Hotel pa sem videti tudi kaj drugačnega, in to sem nameraval najti v *Angliji*; nisem sicer posebno natančno vedel, kaj bom tam našel, a pričakoval sem, da mi bo poznavanje tistega koristilo. Zato sem v svoj študijski program postavil *Nemčijo* in *Anglijo*. Naši štipendisti so tedaj najraje hodili v *Francijo*.

Leto, ko sem moral čakati na štipendijo, sem porabil, da sem se izpopolnil v znanju potrebnih jezikov, nemščine in angleščine, od katerih sem zadnjega komaj poznal. V nemščini sem se izpopolnjeval pri takratnem lektoratu nemščine na fakulteti (priimka profesorja se ne spominjam), angleščino pa sem študiral sam, privatno, pa tudi pri lektorici angleščine, znani »miss« Fanny Copeland. Oba sta mi na koncu leta izstavila potrdilo, da imam »delovno« znanje jezikov, kar sem priložil k prošnji za štipendijo. Dobil sem tudi knjigo o Angliji in o njenem šolstvu, tako da nisem čisto »tešč« odšel na pot. Izprosil sem si nekaj priporočil za pot.

V *Nemčiji* me je *prof. Ozvald* priporočil svojim znancem; to so bili profesorji *Alois Fischer* v Münchnu, *Peter Petersen* v Jeni in *Eduard Spranger* v Berlinu. V *Anglijo* pa sem nesel priporočila *dr. Alojza Kuharja* in *prof. dr. Lamberta Ehrlicha*, ki pa niso bila naslovljena na vseučiliške profesorje. Ko sem za leto 1937–38 štipendijo dobil, sem se v začetku oktobra 1937 odpeljal v *München*. Tam sem skušal najti *prof. dr. Aloisa Fischerja*, prišel sem do njegovega stanovanja zunaj Münchna. Sprejel pa me je njegov sin in mi povedal, da me oče ne more sprejeti, ker je zelo bolan (malo za tem je umrl), da pa me je priporočil *prof. Pauliju* in naj se oglasim pri njem na fakulteti. *Prof. Pauli* me je sprejel, bil je profesor za psihologijo in mi je razkazal in razložil svoje delo na tem področju, za kar pa sem

bil premalo pripravljen in njegove razlage nisem mogel dobro izkoristiti. Na univerzi se predavavanja še niso začela in sem več hodil v univerzitetno knjižnico in zlasti prebiral spise *Maxa Schelerja*. V *Münchnu* sem si seveda ogledal razne mestne znamenitosti, zlasti muzeje in umetnostne galerije.

Potem pa sem odšel v *Jeno*. Tukaj sem dobil **prof. Petra Petersena**, ki me je zelo prijazno sprejel. Prisostvoval sem njegovim predavanjem, zlasti pa sem se skušal vživeti v osnove in delo njegovega »jenskega načrta« (Jena-Plan). To je bil poseben način šolske ureditve in pouka; v vsakem oddelku so združili tri starostne letnike otrok in vsako leto gornjo tretjino poslali v višji razred, spodnji pa je sprejel novo tretjino, tako so v vsakem razredu skupaj delali trije starostni letniki, ki so se postopoma sestavljali in razstavljali. Pouk je bil precej v slogu individualnega dela, nekatere zadeve je obravnaval učitelj skupno za vse učence ali za kak starostni letnik, zlasti za tiste, ki so prišli nazadnje. Med poukom smo se smeli tiho pogovarjati z učenci in učitelji o njihovem delu, poleg pouka pa so k šolskemu delu spadali tudi pravo delo in svečanost, pa menda še igra. Učitelji so bili izšolani na fakulteti in so bili *Petersenovi* učenci. Šol takega tipa je bilo več, a jaz sem spoznal le *jensko*, torej matično šolo, ki jo je vodil Petersen sam.

V Jeni sem bil ves čas v osebnem stiku s *Petersenom*, o marsičem sva govorila in prebiral sem zlasti njegove spise. Nisem pa se omejil na Petersenovo delo. Obiskoval sem tudi neki »Landerziehungsheim«, neke vrste na podeželje postavljeno internatsko šolo, po idejah *Hermann Lietza*, ta pa se je zgledoval po angleških »public schools«. Od teh sem lahko nekatere pozneje spoznal v *Angliji*. V Jeni sem obiskoval tudi neko »Volkshochschule«, ljudsko višjo šolo ustanovljeno v duhu danskega pedagoga N. F. S. Grundtviga, znane so bile že tudi pri nas. Obiskal sem tudi nekaj državnih in zasebnih šol. V neki gimnaziji sem prisostvoval uvajanju učencev v pesem o jeseni, kar je profesor opravil s takim ognjem, da smo vsi doživeli jesensko razpoloženje. Profesor me je spominjal na mojega profesorja *Fr. Sušnika*, ki je tudi znal pričarati v razred tako vzdušje.

Iz Jene sem obiskal tudi *Goethejev Weimar*, prebil sem nekaj dni v *Leipzigu* (kjer sem zopet našel vodnika v nekem profesorju psihologije, ki mi je razlagal svoje delo in dosežke, za kar sem bil premalo pripravljen); v *Dresdnu* sem obiskal umetnostno galerijo z Rafaelovo Sikstinsko Madono.

Nato sem odšel v *Berlin*, kamor se je pravkar vrnil **prof. dr. Eduard Spranger**, ki je dve leti ali kaj preživel na *Japonskem*. Prevzel je zopet predavanja na univerzi, predaval je

o kulturni morfologiji, prevzel še delo v seminarju, za katerega je izbral udeležence izmed aspirantov iz različnih dežel. V seminarju je *Spranger* to leto razčlenjeval *Platonovo Državo*. Takoj prvo uro nam je dal za domačo nalogo razčlenitev prve knjige *Države*, in sicer dobiti iz spisa načrt knjige, kakršen bi mogel služiti *Platonu*, ko je knjigo pisal. Ob obisku v njegovem domu mi je povedal, da to večkrat naredi in, ker študenje neradi ali slabo opravijo to nalogo, jo včasih tudi sam opravi. Med drugimi spisi, ki mi jih je dal, je bila tudi podobna razčlenitev nekega *Heglovega* dela.

Spranger me je, kakor sem že povedal, povabil tudi na svoj dom, kjer sva se obširno pogovorila in je bil menda edini moj sogovornik v Nemčiji, ki me je posvaril, naj ne jemljem v Nemčiji vsega tako, kot se kaže, naj življenje opazujem in presojam kritično. To je bilo tedaj nevarno in pogumno dejanje.

V *Nemčiji* sem v glavnem stanoval v dijaških domovih (razen v Jeni); imel sem občutek, da študentje niso bilo posebno vneti za režim, razen nekaterih izjem, ali pa mi niso dovolj zaupali, da bi se mi zares odprli.

Po *Berlinu* sem napravil še kratek obisk *Hamburga*, od tam pa sem odpotoval v *Anglijo*. Za **Anglijo** sem imel s seboj priporočila dr. Alojza Kuharja in prof. Lamberta Ehrlicha. Komaj sem se nastanil v nekem penzionu, sem že začel iskati zveze. Neka dama (Miss Christich?) mi je našla stanovanje v angleški družini, ker sem želel, da bi se lažje in bolje privadil jeziku in da bi spoznal angleško življenje, saj mi je *Anglija* pomenila povsem tuj svet. Prišel sem do dveh profesorjev na King Collegu A. C. F. Bealesa in Josepha Lauwerysa. Prvi, se mi zdi, je bil profesor za zgodovino angleškega šolstva, drugi menda za didaktiko znanstvenega pouka ali nekaj podobnega. **Prof. Beales** mi je zelo pomagal pri mojem študiju, ostal sem v pisnen stiku z njim tudi po vrnitvi domov, kar se je prekinilo med vojno, po vojni pa sva stike obnovila in sem ga v svojem bežnem postanku v *Londonu*, 1973., tudi obiskal v bolnišnici; kmalu zatem je umrl. On mi je tudi utrl pot v *Argentino*, kjer je imel neke zveze.

Prof. Lauwerys je bil po rodu Flamec; med prvo vojno je kot otrok prišel v *Anglijo* in tam ostal. Razčlenjeval mi je angleško šolstvo in se zlasti trudil, da bi mi dal razumeti, da angleškega šolskega sistema pravzaprav ni (besedo šolstvo sem prevajal v angleščino kot »school system«, ampak da je vse le velik nered samostojno nastalih in med seboj nepovezanih šol. V tem je imel prav in v tem je bila slabost, pa tudi vrlina angleškega šolstva, kjer so se mogle uveljaviti tudi različne osebne spodbude.

Na svoji poti po svetu sem se redno oglašal tudi na jugoslovanskih diplomatskih predstavništvih, kjer sem bil različno sprejet, nikjer pa nisem našel kake posebne pomoči za svoje delo, razen ravno v *Londonu*. Poslali so me h kulturnemu referentu (ali kako se mu je reklo), kar je bil neki Hrvat. Povedal mi je, da k njim Srb ne pride, Hrvat le, če kaj potrebuje, Slovenec pa vedno. Ta gospod mi je dal kup priporočilnih pisem za voditelje raznih šol, ki sem jim pisal in na povabilo šole tudi obiskal. Na *Angleškem* ni bilo tako, da bi z dovoljenjem kake osrednje oblasti hodil po šolah. Moral sem zaprositi za dovoljenje od neposrednega šolskega vodje, da šolo obiščem, kar sem vedno tudi dobil.

Tako sem obikal celo vrsto šol, od prav starih in strogo tradicionalnih »*Public Schools*« do najnovejših in bolj evropskim podobnih javnih šol. Poučil sem se o ureditvi teh šol, o načinu njihovega dela in o njihovem pomenu. Ponekod so mi dodelili kakega učenca ali učenko, da me je vodil po šoli, mi jo razkazoval in mi odgovarjal na zastavljena vprašanja. Ponekod so bili učenci v kakem razredu na moj obisk pripravljeni in so oni mene spraševali o šolah in življenju v Jugoslaviji. Ker sem pred odhodom na pot bil že *odbornik ljubljanske Prosvetne zveze*, kjer so se tedaj zanimali za intenzivnejšo ljudsko vzgojo odraslih, po zgledu danskih ljudskih visokih šol, sem se v Angliji zanimal tudi za to, kar so oni imenovali »*Adult Education*«, vzgojo odraslih, to je redni šoli odraslih. Pri tem sem odkril posebne ustanove, delavske kolegije, kjer so mnogi formalno neizšolani odrasli študirali tudi univerzitetne predmete in kdaj prešli naravnost na univerzo. To je bil zame mikaven primer prožnosti v možnostih šolanja, kakršne doma nismo poznali.

Vtisi iz Anglije

Pri nas smo poti do izobrazbe raje utesnjevali in zapirali, kakor pa odpirali. Presenetilo me je tudi, da sem npr. dobil prvo zvezo z neko tako katoliško ustanovo, pa so me potem oni poslali in pripročili drugemu kolegiju, ki se je štel k laburistični stranki. V tem je bilo zame posebno izkustvo, ne samo strpnosti med ljudmi in ustanovami različnih nazorov, marveč ugotovitev, da so celo tesno sodelovali. Tako strpnost sem mogel opaziti tudi na sprehodih v *Hyde Parku*. Tam so se vsaj v enem koncu zbirali ljudje, ki so prinesli s seboj nekake pulte in govorili zbranim poslušalcem o najrazličnejših zadevah, ki so se jim zahotele, pa ni nihče nikogar nadlegoval niti motil. Spominjam se še Irca, ki je okrog stoječim Angeležem dopovedoval, kako se jim bodo Irca maščevali, ko bodo dosegli polno svobodo. Nekaj posebnega je bilo tudi protestno zborovanje

proti nemškemu nacističnemu režimu, kjer se je zbralo toliko ljudi, da so napravili tri skupine okrog govornikov. Nenadoma pa se je eden teh »rojev« začel premikati v celoti proti robu parka in se tam razšel. Naslednji dan sem bral v časopisu, da se je v skupini pojavila tudi hči nekega lorda, znana simpatizerka nacistov, in celo s strankarskim znakom v gumbnici. Drugod najbrž ne bi prišla živa ali vsaj nepoškodovana iz gneče, tukaj, v *Hyde Parku*, pa jo je množica spremila do ceste, kjer je našla vozilo, s katerim se je lahko odpeljala.

Seveda me je v *Angliji* posebno zanimala angleška *univerza*, zlasti v svoji klasični obliki, kakršno je dobila v *Oxfordu in Cambridgeu*. Dobil sem priporočilo in sem dva tedna preživel v *Oxfordu*, ne sicer v kakem *collegeu*, vendar sem mogel obiskovati razne *college* ter študirati njihovo delo in njihovo mesto v sklopu univerze.

Zanimanje mi je zbudil tudi način, kako so Angleži znali ustanavljati in spreminjati svoje šolstvo, ko so opazili kako potrebo, niso čez noč česa odpravili in naredili kaj novega. Sestavili so posebno komisijo, ki je vprašanje preštudirala, se zanimala za podobne ustanove v tujini ter sestavila obširno poročilo, ki je bilo objavljeno in je potem služilo kot temelj diskusijam in tudi potrebnim ukrepom. Nekaj takih poročil sem odnesel s seboj domov, nekatere sem še kasneje dobil. Škoda le, da so mi potem zaradi razmer malo služila. Tudi v Londonu sem si ogledoval vse, kar sem le mogel, zlasti muzeje, umetnostne galerije in podobne ustanove.

Na poti v domovino sem se za kratek čas ustavil v *Parizu*. Tam so me posebno zanimala tri ustanove: *pedagoški institut*, *Francoski institut* (skupek raznih akademij) in *College de France*. Ko sem svoje študijsko potovanje končal, sem vedel, da sem se toliko seznanil z raznimi zgradbami šolstva in z mnogimi možnostmi služiti izobrazbenim potrebam, da bi zares lahko začel znova, za kar prvič še nisem bil zadosti pripravljen. Zaprošil sem za novo štipendijo, tokrat *British Council*, pa je rešitev preprečila vojna. *Prof. Ozvald* je iskal možnost, da bi mogel obiskati *Združene države Severne Amerike*, pa je neki njegov znanec, na katerega se je obrnil, malo prej umrl. Sicer pa je tudi tukaj postavila piko vojna. Po povratku iz tujine sem se doma znašel v enakem položaju, v kakršnem sem bil, ko sem odšel zdoma. Še vedno sem bil le diplomiran filozof in doktor filozofije brez službe. Moja prošnja je še zmeraj tičala v ministrstvu ali že kje pač. Še pred odhodom v tujino, sem bil imenovan za pomožnega tehničnega asistenta v pedagoškem seminarju,

plačanega iz banovinskega fonda s prav majhno nagrado in negotovo prihodnostjo. To je bila bolj podpora kot prava služba, tudi moje delo ni bilo določeno. Delal sem v glavnem enako kot prej štiri leta dijak–asistent, opravljal sem namreč predvsem posle seminarskega knjižničarja. Največ časa sem prebil v seminarju, kjer sem študiral, po malem pisal in hodil okrog predavat.

Pisati sem začel že prej. Ko sem končal doktorsko disertacijo ter iz nje izločil opis Slomškove izdaje šolskih knjig, kar mi je svetoval *prof. Kidrič*, češ da je teza tako postala notranje enotnejša, sem izločeno poglavje razširil in ga objavil v *Slovenskem učitelju*. V isti pedagoški reviji sem nato objavil nekaj krajših spisov. Glavne prispevke pa sem pisal za *Pedagoški zbornik*, ki je letno izhajal pri *Slovenski šolski matici* in ga je tedaj urejal *prof. Ozvald*, jaz pa sem mu opravljal tiskarske korekture. Tudi tukaj sem objavil več spisov, v katerih sem nadaljeval zlasti z raziskovanjem *Slomškovega pedagoškega dela*.

Novo snov za pisanje pa mi je dalo moje študijsko potovanje. Napisal sem več člankov, ki so se zlasti navdihovali v angleški šolski stvarnosti. V *Slovenskem učitelju* sem vzporedno pisal opis *Petersenovega* »jenskega načrta« in opis življenja v angleških šolah, kar sem pozneje prekinil, ko se je začela vojna, ker o nemških izkušnjah nisem hotel pisati, samo o angleških pa ni kazalo.

Služba v Slovenj Gradcu

Ko sem končno dobil službo na meščanski šoli v ***Slovenj Gradcu***, sem dobil novo snov za pisanje. Vedno me je zanimala pedagoška politika, na svoji koži sem ponovno občutil njene posledice. Sam sem obiskoval meščansko šolo in se na učiteljišču tepel s predmetnikom, ki mi je bil vse prej kot primeren. Na univerzo sem lahko prišel le kot izjema zaradi odličnega uspeha in tudi tukaj je bil študij utesnjen. Naš šolski sistem je imel več slepih ulic, ki niso imele pravega izhoda in niso šolanja lajšale, raje so ga oteževale. Na meščanski šoli v *Slovenj Gradcu* mi je to postalo še posebej jasno. Bil sem zrelejši, diplomiran pedagog, spoznal sem drugačne in modrejše rešitve vprašanj, ki so nas tukaj utesnjevala.

Naša meščanska šola je bila nekako nadaljevanje ljudske šole za učence, ki niso pouka nadaljevali v gimnaziji, pa so želeli ali potrebovali nekaj več šole, kot je bila le ljudska

šola. Menilo se je, da so bili to manj nadarjeni otroci kot njihovi sovrstniki na gimnaziji, ali vsak tak, ki si ni mogel privoščiti daljšega šolanja. Drugi razlog je bil krivičen, prvi pa ni držal, vsaj ne za podeželske meščanske šole. Za učence iz slovenjgraškega okoliša sta bili najbližji gimnaziji v Mariboru in Celju, torej zadosti oddaljeni, da nista bili vsem učencem dostopni. Kakšnega fanta so starši še poslali v gimnazijo, dekleta že težje. Zato pa smo imeli na meščanski šoli prav nadarjene učence, zlasti dekleta, za katera je bilo zares škoda, da jim je bila pot do nadaljnje izobrazbe načelno zaprta.

Razčlenjevanje tega dejstva me je pripravilo, da sem preštudiral vprašanje meščanske šole v celoti. Odkril sem v zakonu za te šole možnost, ki bi jim mogla dati drugačen položaj. To bi se zgodilo z ustanovitvijo petega razreda, v katerem bi se absolventi meščanske šole bolje pripravili na praktično življenje ali pa bi se jim omogočil prestop v druge šole, ki bi jih vodile k njihovim ciljem. Pri tem sem se že naslonil na angleške izkušnje, kjer so po končani srednji šoli poznali tako imenovan »šesti razred« (sixth form), ki je absolventu olajševal prestop na visoke šole, zlasti na univerze. Pozneje sem tudi razpravo o tem vprašanju vključil v rokopis o novi podobi našega šolstva, vendar ga nisem nikoli objavil.

Raziskovanje o delu Janeza Ev. Kreka

Moj glavni študij v tej dobi pa je bilo raziskovanje življenja in dela *Janeza Ev. Kreka*. Nekje sem že pisal, kako je do tega prišlo, in tukaj bom le na kratko ponovil. Po moji promociji se je pri meni v pedagoškem seminarju oglasil prijatelj *France Novak*, ki sedaj živi v Argentini, v Riu Negru. Povabil me je, naj se oglasim na *banovinski upravi* pri prosvetnem inšpektorju *Ivanu Dolencu*. Ta pa mi je predložil, naj čas brez službe porabim za nadaljevanje dela, ki ga je on začel, pa ni utegnil več nadaljevati, ker je bil prezaposlen z drugimi opravki. Izbral in uredil naj bi spise *Janeza Ev. Kreka*, od katerih so dotlej izšli štirje zvezki, ki so zajemali dobo od začetkov do leta 1900. Obljubil mi je za to tudi nekaj gmotne podpore, s čimer bi si povečal skromne dohodke. Povabil me je tudi na obisk nekaterih krajev, ki so bili v zvezi s *Krekom*: k Sv. Joštu med Kranjem in Škofjo Loko (Na Prtovč nisva prišla, pa sem ga pozneje sam obiskal).

Nalogo sem sprejel. Prebral sem, kar je bilo do tedaj napisanega. Nato pa sem ure in ure presedel v vseučiliški knjižnici in prebiral zlasti časopise iz let 1900–1907, posebno *Slovenca*, *Domoljuba* in *Našo moč*, pri katerih je *Krek* sodeloval, pa tudi nasprotno, kot

je bil *Slovenski rod*, ki je dogodke osvetljeval iz drugega zornega kota. Pri tem sem si izpisoval, kar sem našel. Za to sem imel tri zvezke: v prvega sem zapisoval dejstva splošnega, zlasti političnega življenja, v drugega poročila o Krekovem delu in njegovih nastopih, v tretjega omembe in oznake *Krekovih* spisov in prispevkov ali, za kar sem vsaj domneval, da bi utegnili biti *Krekovo*. Razen tega sem iskal in spraševal ljudi, ki so Kreka še poznali in so mi mogli kaj povedati o njem ali razčistiti vprašanja, ki so se mi pri delu porajala.

Uspeh tega dela je bil **5. zvezek *Krekovih Izbranih spisov***, ki je vseboval skoraj sto strani dolg uvod in kakih dvesto strani spisov in govorov, ki so bili Krekovi ali sem mu jih vsaj pripisoval. *Dolenec* je pridobil *Družbo sv. Mohorja* v Celju, da je knjigo založila, tedanji predsednik senata dr. *Anton Korošec* pa je izdajo podprl z mecenskim darom in knjiga je šla v tisk. Bila je tudi natisnjena leta 1941, ko so prišli Nemci, ki so vse naklade knjige odpeljali in uničili. Sam sem rešil samo zadnji korekturni izvod, nekaj pol ga je imel tudi *Dolenec*. Tudi rokopis knjige se je pri tem izgubil. Za knjigo so mi obljubili honorar, na račun so mi nakazali 2.000 din in s tem denarjem sem si kupil *Sovretovo Zgodovino Grkov* in jo ob prevratu izgubil. Dele uvoda sem pozneje objavil v Argentini, podatke pa sem porabil pri pisanju knjige o Kreku ***Srce v sredini***, izšla je tudi v Buenos Airesu.

V zvezi s tem delom je bila tudi večina mojega tedanjega pisanja. *Ivan Dolenec* je imel navado, da je za vsako *Krekovo* obletnico (rojstni dan, god, dan smrti...) napisal o njem kak članek ali koga drugega naprosil, da je to storil. Sedaj je mene opozarjal na take obletnice in me nagovarjal, da sem kaj napisal. Ti članki so še izšli največ v Slovincu, pisal pa sem tudi v *Čas*. Daljše in pomembnejše sem ohranil in k sreči prinesel s seboj v izseljenstvo, kjer sem jih tudi porabil ali v celoti vključil v knjigo ***Srce v sredini***.

Delo pri ljubljanski Prosvetni zvezi

Še drugje so se me spomnili, ko sem končal študije. Pri ljubljanski *Prosvetni zvezi* (tudi *Krekovi* ustanovi) so me menda že 1936. izvolili za odbornika. *Prosvetna zveza* je bila matična organizacija prosvetnih društev v kranjskem delu Slovenije. Vodila je prosvetno delo na deželi in zlasti društvom pošiljala predavanja. Odbor je imel seje ob sredah, vodil jih je kot predsednik dr. *Franc Lukman*; malokdaj v življenju sem srečal tako re-

snega in plemenitega moža, imam ga v najlepšem spominu. Poleg njega so bili tedaj v odboru tudi *dr. Ivo Cesnik*, *prof. Janko Mlakar* in še kdo, ki se ga ne spominjam več. Pred menoj so bili člani odbora tudi *Miloš Stare*, *dr. Ludvik Puš* in še kdo, ki pa so se obrnili k drugim poslom.

Pri *Prosvetni zvezi* so mi v glavnem zaupali tri naloge. Prva je bila nekaka kontrola filmov v kinu *Union*, ki ga je upravljala *Prosvetna zveza*, pa so odborniki hoteli vedeti, kaj se je tam prikazovalo in kakšno je bilo. Za mene pa je bila to edina doba, ko sem redno hodil v kino, kar se ni dogajalo ne prej ne kasneje.

Druga naloga je bila pri *slovenski radijski postaji*, tudi v upravi *Prosvetne zveze*. Nekdo, ki ni več utegnil, je odstopil, in so me poslali v odbor, ki je pripravljala radijske programe. Prisostvoval sem samo pri eni seji in se skušal uživati v novo nalogo. Preden je bila naslednja tedenska seja, so Nemci ob napadu na Jugoslavijo razbili oddajni stolp v *Domžalah* in postaja je prenehala delovati.

Tretja in najvažnejša stvar, ki sem se ji posvetil tudi kot odbornik *Prosvetne zveze*, pa je bila priprava poglobljenega *Ljudskega izobraževanja*, tudi v ljudski šoli, kakršno si je *Prosvetna zveza* zamišljala, mislim, da na *blejskem gradu*. Zamisel o tem je Zvezo zaposlovala že pred mojim prihodom, a so jo izrecno zaupali meni, ker sem jim veljal za izvedenca na tem področju. Res sem se za to zanimal že prej; na študijskem potovanju sem obiskal v Nemčiji tako visoko šolo (danskega tipa), posebej pa sem študiral ustanove tako imenovane vzgoje odraslih v Angliji, zlasti še delavske kolegije. Po vrnitvi sem o tem tudi pisal (večino v *Času*). V posebnem članku sem pokazal tudi *Krekovo* zamisel in programe socialnih tečajev ali kratkih šol, kakor jih je on imenoval.

Moja glavna naloga v tej zvezi je bila pripraviti, utemeljiti in postaviti v življenje načrt za tako slovensko ljudsko visoko šolo, ki naj bi bila vse kaj drugega, kot so bile tedaj pri nas precej razširjene ljudske univerze. Načrt sem pripravil, pri odboru smo ga pregledali in smo o njem razpravljali tudi na skupnem sestanku *Prosvetnih zvez* v *Celju*. Poleg mariborske zveze je bil navzoč tudi zastopnik celovške. Vse je najbolje kazalo, a tudi tukaj je načrte prekrizala vojna. Ne spominjam pa se, ali smo tisti načrt tudi kje objavili, morda v *Vestniku Prosvetnih zvez*.

Kot odbornik *Prosvetne zveze*, in menda celo najmlajši, sem hodil tudi predavat na deželo. Kje vse in o čem sem govoril, danes ne vem več. Niti moje predavateljstvo in

še manj moje pisanje pa se ni omejevalo le na delo v prosvetnem društvu in na krekoslovje. Predaval sem, kamor so me vabili, in to so radi delali. Naj tukaj omenim le troje predavanj, ki so mi zaradi okoliščin ostala posebej v spominu, pa tudi ker nekoliko osvetljujejo naše takratne razmere.

V *Ljubljanskem pedagoškem društvu* sem predaval o izobrazbenih vrednotah domače kulture. Prvi del razmišljanja je bil o tem, kaj v izobraževanju pomenijo domača in kaj tuje kulture. V predavanju sem razvil le prvi del teme in mi je ob koncu nekdo zabrusil v obraz, da sem kulturni antikrist. To se mi je tedaj zgodilo, pozneje so mi marsikdaj očitali, da dajem prevelik pomen vplivom tujih kultur. Pa nisem delal ne enega ne drugega, pokazalo se je le, da ljudje ne znajo gledati in soditi posameznosti v sklopu celote. Tedaj sem doma na kratko zapisal tudi misli za drugi del, ki pa ga nisem mogel več razviti ne v predavanju in ne v objavi.

Po vrnitvi s študijskega potovanja so me povabili, naj bi na pedagoškem tečaju v Mariboru prikazal podobo angleških šol. Po želji sem pripravil (a ne napisal) dve predavanji: o zgodovini in razvoju angleškega šolstva (da bi pokazal, kako je prišlo do tedanjega stanja in o tedanji podobi šolstva). Na dan predavanja pa je imel vlak iz Ljubljane zamudo, prišel sem prepozno in ni bilo več časa za obe predavanji. Združil sem ju v eno, kjer sem le na kratko očrtal zgodovino, bolj pa pokazal tedanje stanje. V diskusiji je nekdo trdil, da nisem zadosti podčrtal vloge lakote, ki je v tridesetih letih prejšnjega stoletja prizadela Anglijo. To ni bilo res, a bilo je zares le omenjeno. Pozneje je nekdo (ne spominjam se imena, niti ne vem, če je bil isti diskutant) o tečaju poročal v *Pedagoškem zborniku* in je obtožbo ponovil. Kot korektor zbornika sem to bral *Ozvaldu* kot uredniku in povedal, da trditev ni resnična. Dejal mi je, naj to zapišem v opombi pod črto. Tega nisem hotel storiti in obtožba je ostala za zgodovino; ker se je doba lomila zaradi vojne, tudi kasneje ni bilo časa za popravke.

Pokazalo pa mi je, kako nekateri ljudje presojaajo *ideološko* zadeve ali dejstva, ki so bila zame zgolj *strokovna ali znastvena*. Pozneje sem večkrat trčil ob ideologije, ko sem sam mislil le strokovno.

Tretje predavanje, ki zasluži omembo, pa sem imel pri tedanji *Slomškovi družbi*. Ne vem več, o čem sem govoril. Navzoč je bil tudi *Ivan Theuerschuh*, ki ga nisem poznal, ravna-

telj meščanske šole v *Slovenj Gradcu* in tedaj državni poslanec. Kot mi je pozneje sam povedal, mu je bilo predavanje tako všeč, da si me je zaželel dobiti v *Slovenj Gradec*. Ker se je sukal po prosvetnem ministrstvu v Beogradu in je tam videl mojo prošnjo za službo, je dosegel moje imenovanje za svojo šolo. Za imenovanje sem zvedel iz časopisov; to je bilo v aprilu 1939, skoraj štiri leta po končanem študiju na filozofski fakulteti.

Aprila 1939 sem torej bral v časopisih, da sem bil imenovan na meščansko šolo v *Slovenj Gradcu*. Ni mi bilo treba mnogo premišljevati, šel sem, se **27. aprila** istega leta priglasil na šoli in tako začel s poukom (datum je važen v mojem poznejšem življenju, kot bom še opisal). Nisem učil svojih predmetov, saj na meščanski šoli ni bilo ne pedagogike ne filozofije, dali so mi učiti, za kar je ravno manjkal učitelj. Zato se nisem počutil povsem na svojem mestu.

Ravnatelj šole je bil *Ivan Theuerschuh*, tedaj kot poslanec na dopustu; na njegovo mesto je bil postavljen *Domnik*, ki me je sprejel v službo. Ko pa je bila po *Cvetkovič–Mačkovem* sporazumu kmalu nato poslanska zbornica razpuščena, je tudi *Theuerschuh* prenehal biti poslanec. V službo se je vrnil, ker je čakal nadaljnji razvoj dogodkov. Vendar si je hotel ohraniti ravnateljsko mesto, zato je dosegel, da je bil *Domnik* imenovan za ravnatelja na novi meščanski šoli v *Kamniku*, mesto v *Slovenj Gradcu* pa je ostalo nezasedeno. Čeprav sem po starosti in po službi bil najmlajši učitelj na šoli, bil pa sem edini moški, so me imenovali za vršilca dolžnosti ravnatelja in ravnateljegal sem vse naslednje šolsko leto.

Vzporedno s poukom na meščanski šoli sem učil še na dveh nadaljevalnih šolah, na trgovski in obrtni. To so bile šole za trgovske in obrtne vajence. Med svojo vajeniško dobo so morali do trikrat na teden obiskovati šolo, da so svoje vajeništvo tudi teoretično podprli. Zame je to bilo še posebno pomembno, ker sem tako spoznal tudi probleme strokovne priprave za trgovino in obrt, in mi je to prišlo prav pri nadajnjem delu. Saj sem o tem napisal knjigo, ki pa ni bila objavljena.

Delovanje v Slovenj Gradcu

V *Slovenj Gradcu* so me že čakali in komaj sem prišel, so me imenovali za podpredsednika in kulturnega referenta v krajevnem prosvetnem društvu. Vedeli so, da sem bil

odbornik *Prosvetne zveze*. Takoj sem moral poskrbeti za delo v društvu. Organizirali smo tedenska predavanja in začeli naslednjo sezono že jeseni 1939. Za prvo predavanje, ki naj bi bilo svečano, smo pridobili v bližini, na Selah, živečega pisatelja *Ksaverja Meška*. Drugo predavanje sem imel jaz, pa ne vem več, o čem. Nato pa so se vrstili predavatelji, največ domači iz kraja, ki sem jih moral za to pridobiti in pripraviti. *Slovenj Gradec* je imel tedaj lepo število izobražencev. Poleg ljudske in meščanske šole je bilo v kraju tudi okrajno sodišče in okrajno glavarstvo, pa deželna (banovinska) bolnišnica; tudi v privatnih poklicih je bilo precej šolanih ljudi (zdravniki, geometer, pa še oba župnika, slovenjgraški, tedaj *Jakob Soklič* in tudi v bližnjem Starem trgu. Precej od teh se je štelo k tako imenovanemu krščanskemu taboru in smo z njimi mogli računati. Marsikdo od njih ni še nikoli javno nastopil in sem jih moral pripraviti do tega. S predavanji smo zbudili močno zanimanje, da je včasih zmanjkalo prostora. Začeli smo v majhni dvorani krajevne posojilnice. Imeli smo sicer na voljo večjo dvorano v četrto ure oddaljenem starem župnišču, ki pa je bila dvorana v sokolskem domu, kar je bilo za tedanji čas drzna ponudba. A žal čas še ni bil zrel, da bi mogli iti tja, kar bi nam gotovo prineslo še nove poslušalce. Zatekli smo se v prostor nekega hotela, ker se je to zdelo primernejše.

V kraju smo imeli tudi fantovski odsek in dekliški krožek. Tudi jaz sem hodil k telovadbi, čeprav sem bil vse prej kot telovadec. V fantovskem odseku so me izvolili za tajnika in me poslali v okrožni odbor. Organizirali smo množično udeležbo fantov in deklet pri blagoslovitvi temeljnega kamna nove vojašnice.

Decembra 1939 so mi naložili, da sem zaigral sv. Miklavža v dvorani v Starem trgu. Popoldne sem moral zabavati otroke, zvečer pa odrasle. Prosili so me, da so mi tisti, ki so prinesli darila, na priloženem listu napisali, kaj naj obdarovancu povem. To mi je prineslo nekatere zamere, a večinoma so prizadeti znali prenesti.

Lepa navada so bili v *Slovenj Gradcu* skupni sprehodi. Obiskovali smo zlasti okoliške župnike, ki so vsi bili nadvse gostoljubni in so nas radi sprejemali in gostili, kadar smo prišli in kolikor nas je prišlo. Obiskali smo tudi *Ksaverja Meška* na Selah. Skratka, bivanje v *Slovenj Gradcu* mi je bilo zelo prijetno in bi bil tam ostal, ko ne bi imel pred seboj drugih ciljev. Saj tam nisem utegnil študirati in kaj več napisati; to tudi zato, ker sem bil preveč oddaljen od univerze in od knjižnice. *Ivanu Theuerschuhu* sem to povedal in obljubil mi je, da me bo spravil v Ljubljano, kakor me je v *Slovenj Gradec*. Obljubo je držal in jeseni 1940 sem bil prestavljen v Ljubljano.

Meščanska šola na Viču

Prestavljen sem bil na meščansko šolo na **Viču v Ljubljani**. Medtem sem se bil poročil in sem si našel stanovanje v Rožni dolini. Zanj sem moral dati polovico mesečne plače, a imel sem svoj dom. Na šoli sem nadaljeval, kakor sem delal v Slovenj Gradcu. Razlika, in sicer močna razlika, je bila v tem, da sem v Slovenj Gradcu, kjer ni bilo blizu nobenih šol, imel odlične učence, vsaj nekatere, višja meščanska šola pa je bila zares le nekaj drugorazrednega. Učiteljev je bilo tukaj več, različnih po nazorih, starosti itd. Na šoli se nisem mogel polno uveljaviti in tega tudi nisem iskal.

Lahko pa sem se zopet malo bolj posvetil študiju in pisanju. Tudi v odbor *Prosvetne zveze* sem se vrnil. Kaj sem tedaj pisal, niti ne vem več, pa je mogoče ugotoviti v časopisih, ker sem vse polno podpisoval. Verjetno se je moje pisanje tiste čase sukalo največ okrog *J. Ev. Kreka*. Glavno delo, peti zvezek njegovih izbranih spisov, je bilo že v tisku, pisal sem pač priložnostne članke ob datumih, na katere me je opozarjal *Ivan Dolenec*. Nekega dne, že med vojno, me me je profesor *Jakob Šolar* povabil, naj za mohorjanske *Cvete* pripravim izbor iz *Slomškove knjižice Blaže in Nežica* in ga opremim z uvodom in opombami. Delo sem prevzel in izpeljal, izšlo je pri *Mohorjevi družbi*, tedaj v Ljubljani, 1943. To je bila moja druga tiskana knjiga, vzporedna moji doktorski disertaciji, s katero je ne smemo zamenjati.

Sredi aprila 1941 pa me je neki tovariš na šoli vprašal, če sem se že prijavil za profesorski izpit. Takrat je namreč diplomirani filozof, ki je imel za seboj že vsaj dve leti pouka kot profesorski pripravnik, moral še prestati drugi državni ali profesorski izpit, da je lahko postal pravi profesor in sploh ostal v službi. Za to je v Ljubljani poslovala posebna izpitna komisija, ki ji je tedaj predsedoval prof. *Rihard Zupančič*. Meni je tedaj manjkalo nekaj dni, da bi imel izpolnjen pogoj dveletnega pouka, izpitni komisiji pa je v nekaj dnevih potekla doba dveh let, za katero je bila imenovana, in v vojni in pod okupacijo nismo vedeli, kakšna bo njena nadaljnja usoda, to je, ali bomo še mogli delati izpite ali ne. Ker sem službo v *Slovenj Gradcu* nastopil 27. aprila 1939, sem 27. aprila 1941 izpolnil pogoj dveletnega pouka. Odločil sem se, da poskusim srečo. Priglasil sem se pri predsedniku komisije, mu pojasnil svoj položaj in ga vprašal, ali lahko delam izpit. Seveda me je najprej vprašal, ali sem pripravljen in zlasti, ali imam napisano domačo nalogo, ki jo je bilo treba predložiti komisiji. Seveda sem mu pritrdil in v tem ni bilo ne-

resnice, saj sem zmeraj študiral, napisanih pa sem imel več spisov, ki bi mi mogli služiti kot domača naloga. Nato mi je Zupančič dejal, da lahko delam izpit, če sem pripravljen, da se v treh dneh podvržem vsem trem delom izpita: pisnemu in ustnemu iz moje stroke, ustnemu iz imenovanih narodnih administrativnih predmetov, pa še učni nastop v šoli v razredu ter iz predmeta, ki mi ga bo komisija določila. Dejal sem, da sem, in res sem bil uradno prijavljen k izpitu. Kot domačo nalogo sem predložil v korekturnih oddisih spis *Od Slomškovih Drobtinic do Slovenske šolske matice*, ki naj bi izšel in je potem tudi izšel v *Pedagoškem zborniku*.

Iz svoje stroke sem bil res pripravljen na izpit, sicer pa sem dobil na šoli nekaj dni dopusta, da sem se v naglici pripravil iz administrativnih strok (šolska zakonodaja in administracija). Za praktični nastop so mi določili neko temo, ki naj bi jo izpeljal v najvišjem letniku učiteljišča pri *prof. dr. Stanku Gogali*. O čem sem pisal pri izpitu, ne vem. Iz stroke sta me spraševala *dr. Karel Ozvald* in *dr. France Veber*, iz narodnih predmetov (jezik, zgodovina in zemljepis) *prof. dr. France Koblar* (pri zgodovini sva se pogovarjala o slovenskih kmečkih uporih), za nemščino je bil imenovan *prof. Jakob Kelemina*, ki je tisti dan zbolel, in ga je nato nadomestil predsednik *dr. Zupančič*; iz administrativnih predmetov pa je, mislim, spraševal *dr. Lovro Sušnik*. Vsi izpraševalci so me ocenili z odlično oceno, tako da je bila skupna ocena povsem odlična.

V normalnih časih je diplome o opravljenem profesorskem izpitu izdajalo prosvetno ministrstvo, podpisoval pa sam kralj. Sedaj nismo vedeli, kakšna bo usoda naših diplom. Čez nekaj časa smo prejeli dvojezične, slovensko-italijanske, podpisal pa jih je italijanski komisar za »Ljubljansko pokrajino« *Emilio Graziolli*. Tako imam o svojem študiju na fakulteti diplomu v slovenščini, doktorsko v latinščini in profesorsko v slovenščini in italijanščini. Z dekretom generala *Leona Rupnika* pa sem dobil naslov profesorja. Tako sem dosegel, o čemer sem sanjal v otroških letih, a to vseeno ni bilo tisto, kar je bilo prava vsebina mojih sanj. O tem bom še spregovoril.

Z dekretom generala *Rupnika* sem bil tudi prestavljen na *Ljubljansko učiteljišče*. Tukaj sem dobil za ravnatelja svojega nekdanjega profesorja *Ivana Prijatelja* in več kolegov, ki sem jih poznal že z univerze. Učil sem prvič samo svoje predmete v višjih letnikih, torej že precej odrasle učence ali boljše učenke, ker fantov na učiteljišču skoraj ni bilo, meni pa so tako naložili pouk v dekliških razredih in razredništvo v IV. letniku. Na žalost jim ni bilo dano, da bi študij redno končali, zato so se učenke morale v življenju znajti, kakor so znale in mogle.

Zame pa se je začela doba, ki bi lahko bila srečna, če ne bi bilo vojne in vsega, kar nam je prinesla. Učenke so bile izbrane (na učiteljišče so prišli le izbrani učenci) z najboljšim uspehom v predhodnih šolah in s solidnim profesorskim zborom, na žalost ideološko razbitim. Del učnega časa smo prebili v protiletalskih zakloniščih pod gradom. Vendar smo dobro delali.

Mene pa so razmere kmalu odpeljale v Gorico

Že v svojih dijaških letih sem se zaradi bližine zanimal za življenje v *Prekmurju* ali *Slovenski krajini*, kakor so domačini imenovali svojo deželo. Ta je bila do 1918. pod Madžari, Slovenci so v pisavi uporabljali svoje narečje in ga vsaj večji del še pisali z madžarskim črkopisom. Po osvoboditvi so dobili slovenske šole in slovenske učitelje, ki so seveda morali priti z druge strani Mure, pa se v malce tujem svetu niso vedno znašli. Kraju so rekli Sibirija in želeli so čim prej oditi od tam. Ne vsi, a mnogi. Ko sem učil na učiteljišču, sem verjel, da bomo po vojni dobili *Primorsko* in sem se bal, da bi se tedaj utegnilo ponoviti, kar se je dogajalo po prvi svetovni vojni v *Prekmurju*. Zato sem učenkam pri-govarjal, naj gredo raje učit na *Primorsko*, naj se skušajo čim prej in čim bolje vživeti v njihovo življenje, saj lastnih učiteljev nimajo. Tedaj pa je mene prvega doletelo, da sem moral storiti, kar sem učil druge. V *Gorici* so Slovenci lahko ustanovili svojo slovensko gimnazijo, po deželi pa so vznikale ljudske šole. Ravnatelj gimnazije je postal dr. *Joža Lovrenčič*, profesorje pa so večinoma dobili iz osrednje Slovenije. Na ljudskih šolah so učili ljudje, ki so lahko učili in utegnili učiti.

Za božič 1940. je ravnatelj *Lovrenčič*, ki je bil prej profesor na ljubljanskem učiteljišču, prišel v Ljubljano na dopust in me vprašal, ali bi bil pripravljen oditi v *Gorico* in poma-gati pri urejanju šol. Če sem hotel ostati zvest lastnim načelom, sem vabilo moral spre-jeti in sem tako tudi storil. A odločitev, ki je bila spočeta iz čiste ljubezni do naših ljudi za mejo, bi me kasneje kmalu stala življenje.

V Ljubljani sem si izposloval dopust in februarja 1945. odpotoval v Gorico. S seboj sem nesel le nekaj odtisov svojih spisov, tudi izvod petega zvezka *Krekovih Izbranih spisov*, pa stari avstrijski in novi jugoslovanski zakon o ljudskih šolah. Več v razmerah tistega časa nisem mogel nesti s seboj, in to je bilo edino, kar sem rešil iz svoje knjižnice, ker se v Ljubljano nisem več vrnil. Kam so šle moje knjige in razni izpiski in zapiski, ne vem,

zame so bili izgubljeni. Bolela me je zlasti izguba nekaterih knjig, še bolj pa zapiskov in načrtov za nadaljnje delo.

V *Gorici* v času dveh mesecev, kolikor je še trajala vojna, nisem utegnil česa posebnega narediti. Prepotoval sem *Vipavsko* dolino do Šentvida (*Podnanos*), pregledal kak ducat zasilnih šol, se pogovarjal z učitelji in duhovniki, si napravil zapiske, nato naj bi šel še proti severu (*Tolminsko*) pa me je prehitel konec vojne. Dosegel pa sem dvoje: Goričani so me spoznali, kar je določilo mojo nadaljnjo usodo, in spoznali so me nasprotniki, ki so me potem iskali še dve uri po odhodu iz Gorice in, če bi me dobili, bi bil verjetno tedaj končal in tudi tega ne bi nikoli pisal.

Čas neposredno po vojni sem prebil v begunskih taboriščih (*Visco*, *Cesena* in *Riccioni*), nato so me ponovno poklicali v *Gorico*. *Zavezniki* so se odločili, da tudi tu ustanovijo Slovincem šole, za kar so potrebovali ljudi, katerih pa jim jugoslovanska vlada ni hotela dati. Obrnili so se na begunce in so tudi mene poklicali iz taborišča. Zavezniški referent za šolstvo, tedaj poročnik Simoni, mi je ponudil mesto šolskega nadzornika na Tržaškem, a sem si izprosil mesto profesorja pedagogike na novem slovenskem učiteljišču v *Gorici*, ker mi je bil Trst preveč tuj. Mesto sem dobil, in ker prvotno določeni ravnatelj *Ivan Prijatelj* ni prišel iz taborišča, sem bil imenovan za ravnatelja učiteljišča.

Na novi šoli smo zbrali v vseh štirih letnikih posebno družbo učencev. Prišli so taki, ki so dotlej študirali na italijanskih učiteljiščih, pa taki, ki so po italijanskem zakonu napravili izpit za vstop v katerikoli letnik, pa še kdo. Prvo leto sem učil pedagoške in filozofske predmete, drugo leto mi je ostalo samo ravnateljevanje, ker so hoteli dati službo še drugim ljudem. Učnih knjig nismo imeli. Tudi v Ljubljani jih niso imeli. Tam sem pripravljaj učencem kratke skripte, da so jih prepisovali, jih razmnoževali in se iz njih učili. To sem prinesel s seboj v *Gorico* in jih tukaj prilagajal italijanskemu učnemu načrtu. Gimnazijski ravnatelj dr. *Josip Nemec* jih je ponovno razmnožil in so se uporabljale kot zasilna učna knjiga. Po mojem odhodu iz Gorice in iz Evrope so te zapiske izdali v *Trstu*, v knjigi z naslovom *Psihologija in pedagoške vede za učiteljišča* (Trst 1949, 177 strani). Ti zapiski niso bili namenjeni za objavo in so bili namerno zato skopi v izrazu. Pred objavo jih nisem mogel pregledati, če bi to hotel storiti, verjetno ne bi izšli.

Delo na šoli je bilo v tedanjih razmerah dovolj težko. Med učenci različnega izvora in raznih nazorov, potegnjenih v kolo časovnih zmed, med zavezniško šolsko upravo in med vzporedno neuradno upravo drugega tabora, pa še med italijansko upravo, ki je ljubosumno gledala na slovenske šole, pa s profesorji, ki so včasih bolj gledali na politiko kot na vzgojo, delo ni bilo lahko. Zadal sem si nalogo voditi šolo tako, da učenci ne bodo trpeli, naj se razmere, namreč razmejitev in pripadnost dežele, uredijo tako ali drugače. Težko je bilo na šoli vzdrževati disciplino, vendar se je to nekako doseglo.

Nekaj pričevanj. Neka profesorica, domačinka, mi je povedala, da me ljudje označujejo kot »*železno roko v žametni rokavici*«. Še lepše spričevalo pa so mi dali moji takratni učenci, ko so se ob štiridesetletnici mature (1986) zbrali v *Novi Gorici*. Povabili so me k praznovanju, za kar sem se opravičil s pismom, nakar so mi poslali sliko zbranih in pripisali besede: »*Radi smo Vas imeli in hvaležni se Vas spominjamo*«. To je lepo priznanje, saj nismo živeli v razmerah, ki bi bile prijazne izkazovanju ljubezni.

Ker je kljub vsemu naporu še vedno manjkalo učiteljev za slovenske šole, je šolska uprava na našem goriškem učiteljišču ustanovila poseben tečaj za vse, ki so imeli dokončano kako srednjo šolo in so se hoteli posvetiti učiteljevanju. Tečaj jih je v enem letu pripravil za to. Vodil sem ga in v njem učil pedagoške predmete, seveda brez potrebnih knjig in učil, ne le slovenskih.

Vsekakor v *Gorici* nisem mogel ostati. Po sklenjeni mirovni pogodbi z Italijo in po ponovni italijanski zasedbi Gorice sva se z ženo odpravila po svetu, v *Argentino*. Mojega učiteljevanja je bilo konec. Moje načrte, tako celotnega življenjskega kot manjše, je prekrizala vojna. Leta 1939 sem zaprosil za štipendijo *British Council*, ker sem že enkrat potoval v *Anglijo*. Tedaj sem namreč šele videl in spoznal, kaj vse bi še moral preštudirati, da bi moj študij dosegel svoj namen. Vedno pa mislim, da je bilo najvažnejše, kar sem med bivanjem v *Angliji* dosegel, razumevanje osebne svobode in sploh svobode, kar se je izražalo zlasti v priznavanju in spoštovanju različnih nazorov, značajev, del in usod. To mi je pomagalo, da sem pozneje v življenju marsikaj bolje doumel in prenesel. A čutil sem, da bi mi Anglija mogla dati še kaj več. Žal je vojna to preprečila. A včasih mislim, kaj in kako bi bilo, če bi prišel ponovno na *Angleško*, morda tam ostal in preživel vojno. Kakšna bi bila tedaj moja usoda?

Ko so Nemci napadli Poljsko, sem bil že v *Slovenj Gradcu*. Naslednje leto sem prišel v *Ljubljano*, s čimer sem se rešil usode izseljencev za tisti čas. Če bi bil ostal v *Slovenj Gradcu*, bi me Nemci pač hkrati z drugimi slovenskimi izobraženci izselili, verjetno poslali v *Rajhenburg*, pa še dalje v Srbijo ali celo kam drugam.

Kaj bi tam doživel in kakšna bi bila moja usoda, ne morem vedeti

Na srečo sem bil v *Ljubljani*, kjer se to ni dogajalo. Grozile pa so druge nevarnosti. Nekako februarja 1942 so Italijani mesto *Ljubljano* obdali z ograjo iz bodeče žice in s stražami in kaj vem, kaj vse še. Nato pa so ponovno, mislim, da kakih petkrat, preiskali vsa stanovanja, iskali moške ter jih vodili v vojašnice. Tam smo stali v mrazu in ledu in morali čakati ves dan, po večeru pa so nas izbirali, nekatere za italijanska taborišča, druge so spustili domov. Ne morem si tega razložiti drugače, kakor da me je moj angel varuh posebej varoval. Verujem pa tudi v občestvo svetnikov in v pomoč, ki jo morejo dati tudi tisti, ki so že odšli od nas; to pomoč sem živo občutil.

V času italijanske in nato nemške zasedbe sem učil najprej na meščanski šoli na *Viču*, pozneje na *učiteljski*. Sam sem se začel učiti italijanščine, ne zato, da bi se kakor koli uklanjal okupatorju, ampak ker sem hotel izkoristiti čas in se priučiti še enega jezika, kar pa mi je prišlo prav v *Gorici*. V knjižnice nisem več zahajal, tudi zaradi nevarnosti zračnih napadov. Kolikor sem mogel, sem se držal doma in skušal napraviti, kar mi je bilo mogoče. Nemir dobe in pomanjkanje sta me je ovirala pri delu.

Žal tedaj nismo preživljali ene same vojne z zunanjim napadalcem. Začela se je tudi notranja revolucija, ki nas je prizadela še huje kot napad od zunaj. Pritisk z ene in druge strani, da se pridružimo, medsebojno sumničenje, ker nihče za nikogar ni vedel, kaj misli, s kom drži in koliko je osebno nevaren, to nam je žrlo živce. Bilo je težko živeti in delati.

Meni razdelitev naroda v dve nasprotni ali bojujoči se skupini nikakor ni bila po volji. A če sem se moral odločiti za eno ali drugo stran, mi odločitev ni bila težka. Vzgoja zdoma v vernosti, pristaš, če ne član, več časa *Slovenske ljudske stranke*, sem bil pripravljen in se nisem dal zvabiti na stran revolucije. Posebej se mi je vedno upirala slepa zagriženost ideoloških skupin, pa naj so bili fašisti, nacisti ali komunisti. Nisem imel enih za boljše kot druge. Posebno o komunistih, saj sem imel na univezi nekaj sošolcev, ki sem jih dobro poznal, nisem mogel pričakovati česa dobrega. Bili so ideološko ome-

jeni, zagrizeno predani svojim prepričanjem, odklanjali so vsako drugo mnenje, ki ni bilo njihovo. Meni je še zlasti bivanje na Angleškem dalo smisel za vrednost različnosti in spoštovanje drugačnosti. Nisem pa proti komunistični ideologiji postavljaj nobene druge, enako nestrpne. Držal sem se načelnega priznanja osebne svobode, ki je ni dovolj cenil nobeden od bojujočih se taborov.

Seveda tudi na lastni strani nisem videl samo svetlobe. A če sem se moral obrniti na eno stran, sem moral ostati tukaj. To že od vsega začetka, pozneje pa tako in tako ni bilo mogoče ravnati drugače, pa tudi hotel ne bi. Sicer pa so komunisti, ki so vodili tako imenovani osvobodilni boj, vedno kazali pravi obraz tistim, ki so ga hoteli videti, in se tistim, ki so hoteli dobro ni bilo treba motiti. Nisem imel v rokah orožja, nisem se nikjer boril, vendar so me opazovali in nadzorovali ter mi preprečevali namene in dejanja, ki bi jih sicer hotel storiti. Niti en sam človek pa ni po moji krivdi pretrpel česar koli hudega.

Potem sem odšel v *Gorico*, kakor sem že povedal. Tu sem sodeloval, ali naj bi, če bi imel čas, pri urejanju šol, ki so se ustanovljale na strani, ki je bila nasprotna komunistom, a s tem sem hotel pomagati slovenskim šolam kot slovenskim, za ljudi, ki jih več let niso imeli in niso smeli imeti, ki jim je bilo še slovensko govorjenje prepovedano. Moj namen je bil izrazito naroden. Vendar so mi to šteli za nov greh; po vojni so me prišli aretirati, a po sreči sem zapustil *Gorico* dve uri prej.

Vojni čas sem vseeno, kolikor se je le dalo, preživel v delu, pri pripravi za čas po vojni. Poleg poklicnega dela v šoli sem, kolikor so mi razmere dopuščale, posvetil študiju in pisanju. Nisem mogel hoditi v knjižnice niti kupovati knjig, a mogel sem razmišljati in svoje misli zapisati.

Kar sem delal pred vojno, sem opustil ali odložil. Škoda, da nisem nadaljeval in dokončal spisa, ki sem ga nameraval predložiti kot habilitacijsko delo za vstop na univerzo kot docent ali predavatelj. V luči spoznanj, ki sem jih prinesel iz Anglije, sem nameraval pregledati naše šolstvo ter pokazati na potrebne in možne popravke. Med lastnim šolanjem sem zadeval ob težave, ki so bile nepotrebne in škodljive, in vsaj eno od njih sem že skušal pokazati na primeru meščanske šole. Sedaj sem hotel to narediti sistematično za naše celo šolstvo. Napisal sem dve poglavji, v katerih sem očrtal značilnosti

angleškega šolstva in pokazal »načela« angleške šolske in vzgojne politike, nato sem delo ustavil, ga nikoli končal in že napisano pustil doma, ko sem šel v Gorico; potem je izginilo z vso mojo knjižnico.

Pedagoška književna dela

Nekega dne mi je *prof. Ozvald* omenil, da se je pogovarjal z nekim razgledanim obrtnikom in ta mu je dejal, da bi bila potrebna knjiga o psihologiji obrtniškega vajeja. Vprašal me je, ali bi bil jaz pripravljen tako delo napisati. Zamisel sem si prisvojil, ker pa se v psihologiji nisem počutil dovolj doma, sem napisal spis o šolanju prihodnjega obrtnika z naslovom **Šolanje za življenje**, v katerem sem upošteval tedanjo prakso in nove ideje, ker nisem hotel povsem prelomiti s preteklostjo. Spis je ostal v prvem zapisu in sem ga rešil, ker sem ga odnesel s seboj v Gorico in v svet. Nisem pa ga nikjer niti prebral, saj ni bilo priložnosti, da bi ga objavil.

Med pisanjem o šolanju obrtniškega naraščaja pa se mi je porodila posrečena misel, da bi tak kritičen pregled posvetil celotnemu našemu šolstvu. Zopet sem napisal precej dolg spis, v katerem sem nekako nadaljeval ali razvijal misli, ki sem jih nameraval prikazati v habilitacijskem delu. Spisa, ki sem mu dal naslov *Za novo podobo naših šol*, nisem končal. Pri njem nisem uporabljal skoraj nobene bibliografije, ker mi je bila nedosegljiva. Tudi ta spis je ostal v prvem zapisu, a rešil sem ga, spet pa ga nisem nikoli niti prebral. Razmere, v katerih sem pisal, so bile povsem drugačne od teh, v katerih sem se znašel v Argentini, teh pa niti nisem mogel spoznati. Razen tega so na obzorje mojega zanimanja stopila nova vprašanja, ki so me toliko zaposlovala, da za stara ni bilo časa.

Še eno spodbudo mi je med vojno dal *Ozvald*. V nekem razgovoru mi je omenil, da bi bilo dobro napisati knjigo o splošnih vzgojnih vprašanjih za širše občinstvo. Tedaj je *Ljudska knjigarna* začela izdajati zbirko *Kozmos*, v kateri je izšel tudi *Vebrov Sv. Avguština*. Pa sem menil, da bi tako pedagoško delo lahko izšlo tam. Napisal sem ga z naslovom *Obča pedagogika* in ga izročil založnici. Dobil sem vtis, da so ga nameravali izdati. Delo je dobil v oceno *dr. Jože Pogačnik*, pozneje pa Ljubljanski nadškof, ki me je poklical k sebi, da sva razčistila neke misli. Če bi nameraval delo odkloniti, to ne bi imelo smisla, niti se mi ne bi odkril kot ocenjevalec. Sodim, da je imel namen delo priporočiti. A odšel sem v *Gorico*, kmalu se je končala vojna in tudi *Ljudska knjigarna*, moj spis pa se je

nekje izgubil. Zopet sem rešil nepopravljeno kopijo, pa tudi tega nisem pozneje nikoli porabil.

Da sem med vojno pripravil za *Mohorjevo družbo* izbor poglavij iz *Slomškovega Blažeta in Nežice*, ki pa je izšel, sem že povedal. Povedal sem že tudi, da sem med vojno razmere doma dovolj pravilno presojal. To potrjuje tudi moja, vsaj duhovna, pripravljenost za odhod iz domovine. Ko sem kdaj komu omenil, da moramo biti pripravljeni za to, sem sicer največkrat doživel odpor. Ljudje se niso upali niti misliti, da bi konec vojne lahko bil tak. Ko so me *dr. Lovrenčič* in drugi prišli vabit, da bi šel v Gorico, pa sem se tudi pozanimal, če mislijo na možnost, da se kam umaknemo. Vtis sem imel, da so to vprašanje omaloževali, ko so mi odgovarjali, da pot v Furlanijo ostane zmeraj odprta. Na pot pa smo potem zares šli in smo se tako ognili Ljubljani, Vetrinju in vračanju. Ko smo se po različnih taboriščih ustavili v Riccione, so me od tam zopet zvabili v Gorico. Nisem rad šel, a znali so potrkati na mojo narodno zavest in sem šel. V Gorici pa se nisem počutil zares doma in varnega, pa sem iskal možnosti, da odidem v svet. Najraje bi odšel v kako angleško govorečo deželo, saj sem angleščino dobro obvladal. Zopet sem našel zvezo s *prof. A. C. F. Bealesom* v *Londonu*, ki je tam zasledoval možnosti izselitve ter me opozoril na članek v nekem angleškem časopisu, v katerem je bila omenjena možnost naselitve v **Argentini**. Oprijel sem se te možnosti in se takoj začel učiti španščino, ki mi je bila povsem tuja. Kupil sem si italijanski učbenik španskega jezika in sem učenju posvetil ves razpoložljivi čas, tudi po več ur na dan.

Priprava na možnost zdomstva

Ker sem bil brez veljavnega potnega lista, sem začel iskati v Italiji tako imenovani *Nansenov potni list*. To je bil potni list za nedržavljanke, ki so bili brez potnega lista. Dopuščal je odhod iz države in prihod v drugo, ki ga je priznala, ne pa povratka. Zaradi prošnje za tak potni list me je prihajal v *Gorico* zasliševati uradnik italijanske policije iz Vidma (Udine), ker je *Gorico* varovala zavezniška policija. Vprašal me je, zakaj hočem oditi, kakor da tega ne bi mogel vedeti in razumeti; pripovedoval mi je, da tudi v Italiji potrebujejo takšne ljudi, kot sem bil jaz. To mi ga je napravilo sumljivega, ker se mi njegove besede niso zdele zadosti utemeljene. Potni list sem dobil, a zakasnil se je toliko, da sem prej dobil drug potni list od *Rdečega križa* in na njem argentinski vselitveni vizum. Tako se mi je odprla pot v *Argentino*, ki jo je za nas vse zgladil *Janez Hladnik*, ko je dosegel dovoljenje za vselitev 10.000 slovenskih ljudi v Argentino.

Ko je po mirovni pogodbi z Italijo *Gorica* zopet pripadla Italiji in so 15. septembra 1947 italijanske čete zasedle *Gorico*, sem podal ostavko na svoje mesto in čez *Trst* odšel v *Rim*, na pot v *Argentino*. V *Trstu* so me prijatelji nagovarjali, da bi ostal tam, kjer se je tedaj ustanavljalo *Svobodno tržaško ozemlje*, pa v prihodnost tega načrta nisem verjel in sem raje nadaljeval pot v svet.

V *Rimu* sva se z ženo zopet morala podvreči vrsti zasliševanj, da sva dobila prosto vožnjo v *Argentino*. Iz *Rima* so nas poslali v *Bagnoli*, češ da čez nekaj dni odplujemo. Pa še se je odhod zakasnil in smo tri mesece in pol prestajali v *Bagnoliju*, kjer smo zopet doživeli taborišče. *Neapelj* z okolico nam je bil na doseg roke, pa nismo imeli denarja, da bi izkoristili priložnost. Nekateri so to storili; od kod so imeli denar, ne vem. Sicer pa ga nekateri ljudje zmeraj znajo dobiti.

Končno smo po ponovnem izbiranju in prebiranju le prišli (31. decembra 1947) na ladjo, ki se je imenovala *Santa Cruz*. Zaradi viharja smo odhod odložili in smo odpluli naslednji dan, 1. januarja 1948.

Vožnja po morju ni bila nič kaj prijetna. Ladjo so le za silo pripravili za plovbo. Odgovadala je ventilacija, nismo imeli pitne vode, morska bolezen je razsajala zlasti med ženskami, da smo morali zdravi čim več časa prestat na krovu, kjer smo imeli vsaj svež zrak. Hrana je bila dobra, zlasti po oni v taborišču, in zadostna, ker mnogi zaradi morske bolezni niso prihajali k mizi. Družba je bila v glavnem poznana. Nikjer nismo smeli z ladje zaradi svojih potnih listov. Čakali smo samo na to, da se čim prej izkrcamo. Nekateri so iz potrebe po denarju celo prodali zimske obleke, ker smo v *Argentino* prihajali v tamkajšnje poletje.

Končno pripluli v buenosaireško pristanišče

Pa smo bili razočarani, ker nas je Buenos Aires 21. januarja 1948 sprejel z dežjem in s sorazmerno hladnim vetrom.

Na poti v *Buenos Aires* nas je dajala radovednost, kakšen je kraj, kamor smo pripotovali. Že ko smo se po reki bližali pristanišču, smo bili temeljito razočarani. Siv, deževen dan nam je še bolj umazal prve vtise, ki nam jih je pokazal *Buenos Aires*. Videli smo na obrežju buenosaireških predmestij – sama sivina, nič veselega, življenjskega. Ko smo proti večeru, 21. januarja 1948, pristali, nas niso pustili na kopno; pregledovali so naše

dokumente, šele naslednji dan so nas pustili z ladje in nas natrpali v *Hotel de Emigrantes*. To je bilo spet eno taborišče več, pa še s čudnim redom in moralo. Ko se je nekdo hotel pošteno umiti na hodniku, saj na ladji nismo imeli prave vode, in se je slekel do pasu, ga je paznik, ali kar je že bil, opozoril, da to ni dovoljeno. Vendar, bili smo pod streho, vsaj za prvi čas.

Po zvočnikih so klicali imena tistih, ki jih je kdo iskal, in tiste, ki so bili pripravljeni sprejeti kako delo. V hotel so namreč prihajali ljudje, ki so iskali delavce, včasih za prav kratko dobo; ti delavci so delali zunaj, ponoči pa so hodili spat v »hotel«, dokler se niso dokončno izselili. To je bilo mogoče, ko smo dobili argentinske osebne izkaznice, za katere so nas slikali v istem hotelu. Zato pa so bile naše slike takšne, kot so policijske slike, zlasti slike hudodelcev. Smejali smo se jim in še danes se smejemo, kadar nam kakšna pride pred oči.

Bili smo v Argentini in treba se je bilo postaviti na lastne noge

To je pomenilo dvoje: najti si delo in s tem sredstva za preživljanje ter se prilagoditi novemu življenju.

Za začetek smo imeli odprto neko možnost, a le deloma. *Prof. Beales* iz *Londona*, ki me je prvi opozoril na možnost vselitve v *Argentino*, me je pisno povezal z neko argentinsko osebnostjo oziroma z njegovo tajnico, Nemko, poročeno s Špancem, boljše Kataloncem; tudi onadva sta bila izseljenca v Argentini. Tej tajnici sem se prijavil nekaj dni po prihodu in v imenu šefa mi je izročila manjšo vsoto denarja za prve stroške. Z ženo naju je spravila v neko gostišče, nato pa v neko privatno šolo za duševno manj razvite otroke. Tu sva dobila svoj prvi kotiček; jaz sem pomagal pri nadzorovanju otrok, žena v kuhinji. Plačila nisem dobil nič, še sam sem moral nekaj plačati, da so naju imeli v hiši, v sobici nad garažo. Treba je bilo iskati drugo delo. Ponudila se mi je služba prevajalca v nekem patentnem uradu, a sem vzdržal le teden dni, ker sem za prevajanje dokumentov in listin vendar še premalo poznal španščino. Trpel sem tudi zaradi evropskega perfekcionizma, če nisem bil povsem večč dela, sem ga raje pustil. Dva ali tri mesece sem delal v pisarni neke tovarne za olje, kjer so me vzeli iz usmiljenja, pa zelo malo plačali. Rekli so mi naj si poiščem službo, kjer bom mogel bolje uporabiti svoje sposobnosti in več zaslužiti. Brez argentinske diplome in argentinskega državljanstva nisem mogel v službo v šoli, pa sem želel priti v kako knjigarno. Skratka, h knjigam.

Tedaj pa me je ista Nemka spravila v stik s slovenskim podjetnikom iz Trsta *Igorjem Domicljem*, ta pa s solastnikom knjižne založbe *Editorial Kapelusz*, in v tej sem dobil službo, v kateri sem ostal čez trideset let, vse do upokojitve. V službi sem začel z naslovom pomožnega tiskarniškega korektorja, kmalu sem napredoval do korektorja in tako naprej, končno sem postal ravnatelj oddelka za humanistične vede, to je oddelka, kjer smo iskali knjige, jih dajali prevajati, kadar so bile drugojezične, popravljali izvirnike ali prevode iz pedagogike, psihologije, filozofije, socialnih ali sorodnih ved. Bil sem v založbi, ki je bila v polnem razcvetu in je izdajala v glavnem šolske knjige. Bil sem prvi uslužbenec z univerzitetno izobrazbo, ki pa je v teh okoliščinah niso znali prav ceniti. Leta kasneje so prihajali novi ljudje, tudi z univerzitetnimi in s podobnimi diplomami, ki so bili poprej največ v šolski službi, zato so bili tako obravnavani. *Mene pa je vedno težil pečat, da sem tujec, ki ni izšel iz tega okolja in ga je premalo poznal.*

Pač pa mi je služba, ki me je držala pri knjigah, dajala priložnost, da sem dobival mnogo knjig predvsem v tujih jezikih, ki sem jih mogel in moral vsaj predlagati, če ne prebrati. Spoznal sem mnogo argentinskih in celo latinoameriških kulturnih delavcev, zlasti iz strok, katerim je služil oddelek, ki sem ga vodil. To so bili pedagogi in filozofi, pa tudi pesniki in pisatelji, ki so nam ponujali svoja dela ali za nas prevajali ali ocenjevali rokopise in podobno.

V službi sem tudi obiskal glavna kulturna središča, zlasti univerze, kjer sem iskal možne avtorje; bil sem v *Braziliji*, obiskal pa sem tudi knjižni sejem v *Frankfurtu*. To je bil v vseh letih edini primer, da sem se vrnil v *Evropo*, a v stiski časa ga nisem mogel izkoristiti, kakor bi ga bil rad.

Druga naloga in težava, pred katero smo se znašli v Argentini, pa je bilo življenje v nov svet in prilagajanje novemu okolju. Argentina je bila zame povsem drug in drugačen svet, skratka, latinski svet, ki nam je bil prava »španska vas«, kot smo bili vajeni reči. Bili smo vzgojeni v srednjeevropskem, celo nemškem duhu, ki ga je odlikoval zlasti smisel za red, za točnost in natančnost, pa nas je zelo motila argentinska približnost (*mas o menos*) v vseh pogledih, čeprav nam je marsikdaj prav prišla, ko smo morali rešiti kako vprašanje, za katerega bi pri evropski natančnosti težko našli rešitev.

Najprej je bil tukaj jezik; pri nas je španščina veljala za nekaj zelo daljnega, tujega, ki se jo je malokdo učil. Sam sem se začel učiti španščine že v Gorici, kakor hitro sem mislil

na odhod v Argentino. Ko sem prišel v to deželo, sem že govoril in ljudje so me razumeli, le jaz domačinov nisem razumel. Ponovno sem ugotovil, kot že prej v nemščini, angleščini in italijanščini, da je eno spoznati besede in jih znati povezovati v stavke, povsem nekaj drugega pa si je v pogovornem slapu drugega razložiti besede in stavke, ki se prelivajo eden v drugega, se marsikdaj izgovarjajo drugače, kot smo se naučili. V službi, zlasti v knjižni založbi, pa sem se moral čim hitreje naučiti jezika in delovni tovariši so mi pri tem pomagali, marsikdaj nekoliko nagajivo, da sem se učil besed, ki niso knjižne, ampak spadajo le h krajevnemu govoru, ki mu v Argentini pravijo »*lunfardo*«, vsaj v Buenos Airesu. Učil sem se jezika tudi z branjem časopisov in knjig, v začetku sem jih iskal le v španščini.

Vsak prehod iz ene kulture v drugo že sam po sebi ni lahek, tudi če pri tem mislimo predvsem na drug jezik. Za nas je bil prehod še otežen, ker nismo bili, naj se mi oprusti izraz – povsem normalni ljudje. Vojna, grozote, ki smo jih pretrpeli, vsiljen odhod zdoma, taborišča, splošna negotovost glede prihodnosti, pa še razne zares nepotrebne sitnosti so nas načele, duhovno in telesno spačile. Jaz sem skušal kolikor toliko zdrav in nenačet prebiti vojno. Z vsemi močni sem se upiral neutemeljenemu optimizmu med vojno in pesimizmu po njej, ko sem se boril proti govoricam, ki so nas razdejele, češ da nas bodo prodali za sužnje v Argentino ali kamor koli; vzdržal sem zavestno in s silo. A ko smo se ustalili v Argentini, je moj optimizem odpovedal. Doživel sem precej hud živčni zlom, zaradi česar sem se moral zateči k zdravniku nevrologom. Najprej me je preiskal neki Nemec, a pozdravil me je Italijan, sorodnik nekega mojega delovnega tovariša, ki je bil sicer sam nekoliko čuden in se mu je kasneje zmešalo, a mene je pozdravil predvsem z nekimi »bobikami«, ki so mi jih v lekarni še leta za tem pripravljali po njegovem receptu. Ob vsem tem sem moral opravljati službo in nisem smel povedati, da sem bolan. K sreči sem končno bolezen le premagal.

Nekaj manjših težav sem imel z drugimi obolenji: dvakrat me je napadel išias, rada me je bolela glava, tudi želodec mi ni dobro delal in še kaj, kar je utegnilo biti vsaj delno tudi živčnega izvora. Ko sem vse to premagal, pa sem bil zelo dober in 20 let ali več sploh nisem videl zdravnika, razen očesnega in zobozdravnika.

Kdor tega ni doživel, bo težko razumel, kaj priseljencu v tujini pomeni njegov lastni dom. Ker se čuti zaradi tujosti ogroženega, išče zatočišče, kjer je lahko on sam, je to,

kar je in kakršen je, kjer lahko misli in govori, kakor je bil tega vajen doma. Ko smo prišli v Argentino, je bilo na srečo delo lahko dobiti, zlasti ročno, nekvalificirano delo, in ga je bilo treba sprejeti, ko še ni bilo drugačnega. Velike težave pa so bile s stanovanji. Zaradi vojne v Evropi se je v Argentini začela razvijati lastna industrija. Potrebovala je delavce in ti so prihajali iz notranjosti dežele ali čez morje, kot mi. Oboji smo se ustavili zlasti v industrijskih središčih, posebej še v Buenos Airesu in okolici (»veliki Buenos Aires«) in vsi so iskali stanovanja, teh pa ni bilo. Res se je takrat tudi mnogo (in slabo) gradilo, cene stanovanj pa so bile zelo visoke. Zato so se mnoge celotne družine, pa še s kakimi prijatelji, naselile v zasilnih in zato prenapolnjenih stanovanjih, da so skupno zmogli stanarino. Tudi midva z ženo sva prišla v novozgrajeno dvostanovanjsko hišo, ki je imela luč, ne pa še plina, ne naravnega in niti ne ustekleničenega (kurili smo na oglju); bila je na blatni, netlakovani ulici, z vozili teže dostopna, a je najemnina stala precej več, kot je znašala moja mesečna plača. Četudi je bila hiša zunaj mestnega središča, ni imela vrta, le nekaj kvadratnih metrov s kamnom tlakovanega dvorišča. V stanovanje so prišli tudi neporočeni svaki in tašča. Seveda smo želeli priti čim prej iz tega, a to se je posrečilo šele čez nekaj let.

Vlada je zaradi takega pomanjkanja stanovanj dajala precej ugodna posojila za gradnjo, a moral si imeti vsaj že lastno stavbišče (»lot«). Midva sva odkrila zunaj v predmestju star železniški vagon, z vsemi pritiklinami, kot jih ima stanovanje, celo s telefonom, ki je nekoč služil bogatemu Angležu, da se je zatekel vanj, kadar je hotel biti sam. Ko je umrl, je sin vagon z zemljiščem, na katerem je stal, prodajal in sva ga kupila. Plačevala sva zanj skoraj štiri leta več ko pol moje mesečne plače, a bila sva na svojem.

Potem so zemljišče, ki se je držalo tega z vagonom, razdelili na gradbišča. Trije svaki so kupili vsak eno parcelo, dobili posojila za gradnjo in postavili hišo. Najin vagon je bil sicer udoben, a tesen, razen tega je bil lesen in vedno v nevarnosti za kak požar. Zato sva hotela imeti zidano hišo in sva tudi prosila za posojilo. V pouličnih zmedah pa so banke nehale dajati posojila. Hišo sva kljub temu gradila več let in sva jo dogradila leta 1960. Zato sva morala žrtvovati vagon, ki je imel svoj čar in svojo udobnost, a je stal na mestu, kamor sva nameravala postaviti novo hišo. A končno sva imela svoj dom. Od službenega mesta sem bil nekoliko oddaljen, a sem imel precej dobro zvezo z železnico in s podzemsko železnico. Več kot 25 let sem se vozil v službo, dokler se nisem upokojil.

Tako in podobno so prišli do svojih lastnih domov tudi drugi rojaki. Kmalu so jih imeli skoraj vsi. Z velikimi žrtvami smo si jih postavili, a v njih smo se počutili nekako doma. Živelimo v dveh svetovih, v argentinskem in slovenskem, ki sta se različno prepletala, in počasi smo se ukoreninili v novi svet.

V Buenos Airesu je že prej živel duhovnik *Janez Hladnik*, ki je tudi dosegel dovoljenje za množično vselitev. On je vodil in opravil tudi dušno pastirstvo med dotedanjimi, to je predvojnimi slovenskimi naseljenci, in nadaljeval med novimi. Pomagal jim je, da so našli stanovanja in delo. Ko so prišli novi duhovniki, so prevzeli in nadaljevali Hladnikovo delo, on sam pa se je umaknil na svojo župnijo v Lanusu. Novi slovenski naseljenci pa so ustanavljali društva v krajih, kjer so se naseljevali v okolici mesta. Tako je bila kmalu vsa skupnost prepletena z društvi, ki so jih skušala držati skupaj.

A tu so že od prej živel predvojni naseljenci in tudi imeli svoja društva. Obe skupini sta ostali ločeni druga od druge. Takoj v začetku so se zagrešile napake, ki so slabile slovensko skupnost. Mnogi poznejši naseljenci so v novih prišlekih videli hudodelce, ki so izdajali lasten narod, in z njimi niso hoteli imeti stikov. Prav tako so se novi naseljenci držali v stran od prejšnjih. Nastal je razkol, ki ga niti čas ni več prerasel. Sicer pa so bili še drugi razlogi. Večina novih naseljencev je bila doma s Kranjskega in je prinesla s seboj vsaj neko nerazpoloženje do nekranjskih Slovencev in njihovih posebnosti. Starejši naseljenci pa so bili v veliki večini Primorci. Še danes lahko slišimo, da je npr. ta ali oni doma «nekje» s Štajerskega ali Primorskega, nikoli pa, da je doma nekje s Kranjskega; v tem primeru se pove, iz katerega kraja je.

Nova slovenska skupnost pa je imela tudi posebnosti, ki bi mogle služiti tudi prejšnjim naseljencem. Tako je z novimi prišlo v Argentino tudi večje število šolanih ljudi, ki so zmogli v skupnosti tudi mrežo predavanj in raznih prireditev, tudi tečajev in šol. A ti se niso brezpogojno predali (političnemu in cerkvenemu) vodstvu in so vnašali v skupnost nekakšen pluralizem, celo proti volji osrednjih vodstev. Kljub vsemu temu je nova skupnost krepko zaživela in razvila delovanje, ki so ga občudovali tudi drugi ljudje od zunaj.

Delovanje v slovenski skupnosti

Jaz sem se seveda takoj vključil v delo v skupnosti. Bil sem tudi odbornik v raznih združenjih, pa to ni bilo niti glavno niti najvažnejše, kar sem počel, zlasti ko sem videl, da

mi je odborništvo jemalo preveč časa, ki mi ga je zmeraj manjkalo. Vendar sem bil podpredsednik SKAS-a, podpredsednik Slovenskega kulturnega kluba, ki ga je ustanovil *dr. Odar* in je kmalu zatonil, bil sem vodja filozofskega odseka v SKA, na splošno pa sem odklanjal odborništva, odklonil sem ponudbo ali vabilo v uredništvo Svobodne Slovenije, predsedstvo SKAS-a, SKA in Društva Slovencev, kar so mi nekateri rojaki zamerili. Opravil pa sem mnoge naloge, ki jih drugi ne bi.

Te naloge so bile predvsem mnogo predavanj in pisanje. Predaval sem toliko in na tolikih krajih, da tega ne bi mogel povedati, četudi bi želel. Predavanja so bila enkratna v pomenu, da sem vsakega posebej pripravil in jih zavestno nisem ponavljal. Tudi nisem pripovedoval, kar sem kje bral ali slišal; vsako predavanje bi lahko objavil, ko bi ga bil napisal, pa za to nisem imel časa. Navadno sem si zapisal nekaj točk ali gesel in sem prosto govoril. Šele mnogo kasneje sem začel predavanja pisati, pri tem sem zmogel manj, mogel pa sem to ali ono tudi popraviti. Ljudje ne vedo in ne verjamejo, koliko časa in dela mi je vzela priprava vsakega predavanja. Npr. predavanje »Naše občestvo« pri *Družabni pravdi*; ko sem hotel ugotoviti, koliko časa in dela mi je vzelo, sem naštel 50 ur za izdelavo spisa za objavo. Pa še niti zdrav nisem bil.

Spiska predavanj ne bi mogel sestaviti, četudi bi poskušal. Marsikaj je bilo omenjeno v časopisju, zlasti v Svobodni Sloveniji, marsikaj drugega ni bilo nikjer objavljeno. O nekaterih predavanjih sem ohranil zapiske, marsikaj se je izgubilo. V prvih letih po naselitvi smo v naših skupinah vodili tečaje, zlasti krožke za fante in dekleta. Ob neki priložnosti mi je *dr. Milan Komar* prepustil skupino deklet, ki jo je dotlej on vodil, pa se je hotel posvetiti le fantom. Tem dekletom sem dve leti, mislim, da vsak torek, govoril o psiholoških in podobnih vprašanjih, to mi je dalo kakih 100 predavanj, ki jih je bilo treba sproti pripravljati.

Kasneje sem več let predaval na podružnici ukrajinske univerze, o čemer bom še pisal. Sploh bi težko našel društvo ali skupino, kjer kdaj nisem nastopil. Večkrat sem tudi govoril na množičnih zborovanjih, kar mi ni posebno ležalo, še več pa na notranjih sestankih. Večkrat sem govoril celo na političnih, učiteljskih in mladinskih sestankih. Nešteto krat sem predaval zlasti v *Slomškovem domu* v *Ramos Mejiji*, kjer sem bil včlanjen. Govoril sem na socialnih dneh Družabne pravde, na študijskih dneh SKAS-a. Mnogo predavanj sem imel pri SKA.

Dogodki ob nekaterih predavanjih

Ob teh predavanjih in okrog njih se je včasih zgodilo kaj, kar je težko razumeti. Nekaj primerov: Neko društvo me je naprosilo za govor na društveni prireditvi, dan pred tem pa sem v časopisu bral, da bo govoril nekdo drug, zato nisem šel. Ko sem nato tega drugega vprašal, kako je bilo, mi je odgovoril, da ni bil nikoli naprošen in ni šel. Tako ni bilo nobenega. Večkrat sem predaval učiteljem in učiteljicam slovenskih tečajev. Nekoč sem govoril tri ure in med drugim razlagal, kako naj bi se pri pouku obravnavala literarna dela. Pa so potem razširili, da sem rekel, da se ne splača učiti slovenščine, ko pa sem vendar prav to poudarjal, kako naj bi bil pouk uspešnejši. Ali ob drugi priložnosti sem v predavanju o uspešnosti pouka predlagal (in ne le jaz) drugačne ali boljše prijeme pri pouku. Neka učiteljica je takoj izjavila, da bo tudi nadalje tako učila, kot je dotlej. Seveda sem se vprašal, ali s predavanji ne izgubljam časa. Zakaj so mi nalagali, naj govorim o večji uspešnosti pouka, če so že vnaprej sklenili, da bodo učili kot dotlej. Ali torej sploh niso poslušali, kaj sem govoril, in so že vnaprej zavračali moje nazore, ali pa so menili, da se nič drugega ne da storiti kot to, kar so že ves čas delali. Zakaj so potem hoteli imeti predavanje?

Posebnost so bila tudi vabila na predavanje. Često vabilec sploh ni vedel, kaj bi pri predavanju hotel zvedeti. Rekel mi je, naj povem kaj, kar, sem že drugje povedal. Včasih me je kdo prišel vabit dan pred nastopom in ni mogel razumeti, da za pripravo potrebujem več časa. Če sem se branil iti kar tako nepripravljen predavat, so mi zamerili.

Bilo je nekaj tem, o katerih da se ne bi smelo razpravljati. Mene so takoj na začetku zanimala vprašanja sožitja z domačini, zdravo ravnotežje med zvestobo sebi in svojemu izvoru in življenjem v življenje in kulturo domačinov in učenje jezika dežele, kamor smo prišli. V ta namen sem prebral vse, kar mi je o teh vprašanjih prišlo v roke. Izposojal sem si celo iz knjigarn, če sem imel kakega znanca, knjige, ki jih nisem mogel kupiti, in iz vseh sem študiral. Iz njih in iz naše stvarnosti sem razbiral težave, ki izhajajo iz prehude zaprtosti v lasten krog, kakor da zunaj tega ne obstaja nič drugega. Zato sem razčlenjeval vprašanja asimilacije in integracije in iskal najpravičnejše rešitve. Ne mislim in nikoli nisem mislil, da sem edini odkril vso resnico v teh zadevah in da sem našel najpravičnejšo rešitev. Povedal sem, kar sem imel za pravilno, v upanju, da bodo drugi sodelovali pri reševanju in z menoj iskali najpravičnejšo rešitev. Tega namena nisem dosegel, ker mnogi sploh niso hoteli razmišljati, nekateri so odklanjali vsako ukvarjanje z temi vprašanji, kot bi bilo nekaj pregrešnega in že po sebi zavrženega.

V prvih časih s svojim pisanjem nisem mogel mnogo narediti

Najprej so bile tukaj težave z mojim lastnim življenjem v novo okolje, s službo, s skrbjo za lastni dom, zlasti pa s težavami z živci. Vse to me je oviralo pri javnem delu. Tudi še ni bilo možnosti objav, za predal pa ni imelo pomena pisati. List *Svobodna Slovenija* me je vabil k sodelovanju, celo v uredništvo, in sem zanj tudi kaj napisal, a zmeraj mi je grozila cenzura, ki niti ni bila stvarno utemeljena, ampak je ustrezala muham tistih, ki so si jo prisvajali. Napisal sem nekaj spisov, v katerih sem tolažil rojake, ki se niso znali ali mogli uživati v usodo in so še vedno žalovali za preteklostjo in jo objokovali. Nekaj stvari sem objavil tudi v *Škuljevi Slovenski besedi*. A do pisanja lastnega, to je iz lastnega razmišljanja izvirajočega pisanja, dolgo nisem prišel. Poleg ovir, ki sem jih že omenil, mi je bila tudi potrebna neka preusmeritev. Doma sem se ukvarjal zlasti z vzgojnimi vprašanji, posebno s šolskimi. To je imelo tudi sedaj neki smisel v slovenski skupnosti. A med širšo argentinsko javnostjo, v kateri smo se znašli, so se budila drugačna vprašanja. Ta je bilo treba najprej spoznati, se v njih uživati, šele nato bi mogel o njih razpravljati. Iskal sem zaposlitev v šolah, pa ni uspelo; nisem imel državljanstva in ne argentinskega študijskega naslova. Dobil sem službo v knjižni založbi, ki je izdajala zlasti šolske knjige, a to je bilo le neko približanje pedagoški problematiki, ki pa sem ji ostal še tuj. Argentinska pedagogika se je navdihovala predvsem pri francoski in tudi v severnoameriški pedagogiki, ki mi je bila nekoliko tuja, saj smo doma bolj upoštevali nemško.

Iz vseh teh razlogov se dolgo nisem mogel znajti. Bolj sem čutil vprašanja, ki mi jih je nudilo življenje v slovenski skupnosti, pa ne le vzgojna, ampak sploh življenjska. Posvetil sem se študiju teh vprašanj, a tudi o tem nisem mogel takoj pisati. Potreboval sem večje poglobitve. Šele ko so bile prve težave mimo, sem se mogel posvetiti tudi pisanju. Spodbuda pa je morala priti od zunaj, kakor je bila navada pri vsem mojem pisanju. Razpisan je bil nagradni natečaj, tudi za izvirne eseje. Tedaj sem se odločil, da se udeležim. Napisal sem vrsto esejev, v katerih sem pisal o našem oklevanju, katerih vloge in smisla pa menda niso prav razumeli, in o življenju izhajajočem iz teh načel. Celotnemu delu sem dal naslov ***Iskanja***, s čimer sem hotel povedati, da v teh spisih iščem resnico, da še ni vse dognano in dokončno in da bo treba še nadaljevati. Želel sem najti sodelavce, ki bi mi pri iskanju rešitev pomagali z dialogom, pa jih nisem našel.

V uvodu sem napisal: *Z ničimer pa nočem nikogar učiti, kaj naj sodi v tej stvari ali kako naj ravna v onem primeru. Zase iščem rešitev, le da pri tem na glas mislim. Vesel pa sem vsakogar, ki hoče misliti z menoj. Ni treba, da misli enako.*

S temi besedami in tudi sicer v knjigi in nato v drugih spisih, ki so sledili, sem hotel povedati dvoje, kar je bilo jedro vsega mojega pisanja. *Namreč, da se nimam za nezmotljivega, temveč da tudi sam šele iščem resnico. Zato nočem nikogar učiti, kaj je prav in kaj ni, pokazati želim le, kje jaz vidim pravico. Mislim, da moram stvar še raziskati in da zato želim sodelovanje drugih pri tem iskanju, torej dialog, o katerem sem kasneje še večkrat pisal. S tem sem poudaril pomen in smisel različnosti v nazorih in dejanjih, kar je vir in začetek vse modrosti.*

Že ta izjava je sprožila odpor. Slišati sem moral, da je naloga vsakogar, kdor piše, da pouči druge o tem, česar še ne vedo, zato mora s pisanjem učiti le resnico. Zato je tudi pohujševal stavek, ki sem ga nekje v knjigi napisal, *da je poštena zmota boljša kot nedoživeta resnica*, ali nekaj podobnega. Sledile so še hujše kritike, a ne javne. Javne kritike, ki sem jih bral v časopisih, so bile ugodne, celo presenetljivo ugodne, če jih sodim po tem, kar sem sam mislil o prvem poskusu, da presodim korenine našega sožitja in tudi napak. Za to knjigo sem dobil tržaško nagrado **vstajenje**. Hujše so bile kritike, ki so se širile ustno in ki so pokazale, česa vsega smo bili v bratski ljubezni zmožni. To se je še stopnjevalo pri nekaterih mojih kasnejših spisih.

V knjigi sem razpravljal o načelih, na katera smo se radi sklicevali, ko je to bilo prav in ko ni bilo. Hotel sem pokazati, v čem je pomen načel in kako jih moramo uporabiti v svojem delu. S tem sem mislil zlasti na kritiko in politiko in pri tej še posebno na obravnavanje vprašanja naše narodnosti in integracije v nove skupnosti. Kakor vsaka nova nastala skupnost smo tudi mi bili postavljeni pred dvojno skušnjava: ali da zavržemo, kar smo mislili in delali prej, in se pretopimo v novo okolje, ali pa da se zapremo v svoj ozki krog in nadaljujemo prejšnje življenje. Ti skušnjavi napadata vse priseljence, in sta bili za nas še posebno težki. Zapustili smo domovino in nenadoma in povsem nepripravljeni prišli, s hudimi ranami zaradi zadnje vojne in zlasti še na njenem koncu. Prišli smo v zelo drugačen in povsem nepoznan svet. Da je bila množica zmedena in ni vedela ne kaj ne kako, torej ni bilo čudno. Huje je bilo, da so tudi voditelji v novem svetu hoteli živeti, kakor da smo samo za kak mesec na počitnicah in se bomo kmalu vrnili domov, kjer bomo nadaljevali, kakor smo živeli prej. Zato moramo torej ohraniti

vse prejšnje navade in odklanjati vse, kar bi nas kakor koli zbliževalo z domačini. Pri tem smo mešali pojme, kot so jezik, narodnost, državljanstvo in še kaj.

Zato sem skušal, kolikor sem tedaj mogel, razjasniti te pojme in pokazati, kako je s temi dejstvi, kako se spreminjajo in kakšen je smisel teh sprememb. *Kakor so menili drugi, sem tudi jaz mislil in še mislim, da je naš jezik vreden, da ga še naprej gojimo, četudi se morda nikoli ne bomo vrnili domov. Pokazal pa sem, da govorjenje v nekem jeziku ali njegova raba še ni isto kot narodnost. Ta je živa stvarnost, ki se v živem življenju lahko spreminja z okoliščinami. Nisem želel, da se naša narodnost spremeni, a pokazati sem hotel, kako se spreminja, če to hočemo ali ne.* Pa so me obdolžili, da sem učil, naj se narodnost, naša seveda, spremeni. To so ljudje slišali v mojih predavanjih in brali v mojih spisih, četudi niti ustno niti pisno nisem šesa takega trdil ali učil. *Niso hoteli razumeti, da je nekaj drugega kak pojav opisati in razložiti, in zopet kaj drugega, ta pojav hoteti in zanj pridobivati druge. Zato so se o mojih nazorih širile vesti, ki so jih maličile in obsojale. To je kazalo, kako nezdravo je bilo naše življenje v skupnosti, ki ni znala in ne hotela videti in presoditi resnične stvarnosti, v kateri smo živeli.*

Vendar je tej moji knjigi kmalu sledila druga in drugačna. Po nekem predavanju, ko sem govoril o značaju in osebnosti *Janeza Evangelista Kreka*, se je izrazila želja, da bi o tem tudi kaj napisal. Torej zopet spodbuda od zunaj. Izziv sem sprejel, zbral sem snov, kolikor mi je bila dostopna, in v dveh letih sem napisal knjigo o Krekovem življenju in delu in seveda tudi o njegovi osebnosti. Knjiga ni tisto, kar sem želel napraviti, ker so mi v vseh ozirih manjkali podatki. Saj sem precej podrobno raziskal Krekovo delo v letih 1900–1907 in zbral njegove spise iz teh let. Druga obdobja, zlasti prejšnja, iz Krekovega življenja sem v glavnem povzel po spisih drugih, kolikor sem jih imel ali se jih vsaj spominjal. Za poznejše obdobje pa sem bil skoraj brez virov. A temu ni bilo pomoči. Pa še pohiteti je bilo treba, dokler je še obstajala volja delo izdati. Če bi se zamudil, najbrž sploh ne bi izšlo. Zato sem moral oddati rokopis, skoraj brez popravkov v tiskarno in tak je tudi natisnjen. Bil je prvi in edini moj spis, ki ga nisem popravljal in predelal. Knjiga je izšla v oktobru 1968, ob štiridesetletnici dogodkov iz leta 1918, teh pa Krek ni dočakal, a jih je pripravljal. V knjigi sem skušal, kolikor mi je bilo mogoče, pokazati Krekovo človeško veličino, zaradi katere je zaslužil, da se ga spominjamo in o njem tudi pišemo. Zato ni imelo smisla, da bi se še posebej mudil pri njegovih slabostih

in napakah, česar tudi pri drugih veličinah ne delamo, za kar pa so mi tudi manjkali zanesljivi viri. Omenjal sem jih le, kolikor se je o njih že prej govorilo in kolikor so vplivale na njegovo delo.

Za neko svečanost ob obletnici dogodkov iz leta 1918 so v tiskarni v naglici pripravili pet izvodov knjige, ki še ni izšla. Enega od teh sem takoj poslal v Slovenijo *Ivanu Dolencu*, ki je tako knjigo dobil, prebral in na hitro ocenil, preden je v Buenos Airesu sploh izšla. S knjigo je bil zelo zadovoljen in mi je v pismu spročil, da on take knjige ne bi mogel napisati. Take besede in druge, ki mi jih je napisal v naslednjih pismih, so me hrabrile. Sicer pa ni bil *Dolenec* edini, ki je bil nad knjigo navdušen. Neki župnik z Gorenjskega mi je napisal daljše pismo in mu priložil list iz Slovenca iz leta 1907. Poročal je o Krekovem govoru v dunajskem državnem zboru, kjer je izrekel tudi besede, da bi se katoličani morali pripravljati na ločitev cerkve od države, zaradi česar so ga pa napadali; v polemiko je stopil *Aleš Ušeničnik*. Škoda, da tega poročila nisem imel, ko sem o tem pisal.

Ivan Dolenec se je trudil, da bi knjiga izšla tudi doma. Pridobil je *Mohorjevo družbo*, da se je za knjigo zanimala. Pisali so mi in predložili okrajšavo knjige. Privolil sem in postavil edini pogoj, da okrajšavo oskrbi ali vsaj odobri *Dolenec*. Sam nisem mogel biti odgovoren za tako delo, ker iz daljave nisem mogel presoditi okoliščin, ki so okrajšavo zahtevale. Pogajanja so se pretrgala, razlogov za to nisem zvedel.

Knjiga je tudi sicer dobila dobro ocene. Pa tudi prve kritike sem doživel. Prihajale so največ iz vrst tistih, ki so zgolj kritizirali dogodke iz leta 1918 in v njih niso videli nič pozitivnega. To pa je drugo vprašanje, ki s knjigo nima nobene zveze. A so vplivali na ocenjevanje knjige in Kreka sploh.

Tako sem z *Iskanji* kot s knjigo o Kreku *Srce v sredini* nekako končal s tipanjem in iskanjem področja in dela, ki bi ga mogel gojiti v okolju. Iz pedagogike sem se odločno podal v filozofijo. Ne še takoj v tisto teoretsko filozofijo, kateri sem nekaj spisov posvetil kasneje; bolj v filozofsko obravnavanje, rekli bi, naših vsakdanjih zadev. Zaslugo, da sem v tej dobi nekaj več pisal, ima tudi *Nikolaj Jeločnik*, ki je bil tedaj urednik Glasa SKA in me je stalno spodbujal, naj mu kaj napišem za list. Že prej, še pod urednikovanjem *Rude Jurčeca* sem za list pisal krajše prispevke s skupnim naslovom *Spotoma*, s čimer pa sem prenehal, ker se z urednikom nisva mogla razumeti. Za *Jeločnika* sem pisal dalj-

še članke, obenem pa še daljše v revijo Meddobje. *Jeločnik* je sprožil misel, da bi kazalo spise zbrati in objaviti v knjigi. Za načrt je pridobil tudi *Lada Lenčka*, ki me je povabil, naj knjigo predstavim. Storil sem to in zopet v naglici, da ne bi zamudil ugodnega trenutka, sem moral, kar sem mogel, in tako je nastala knjiga, ki sem ji dal naslov ***Naš in moj čas*** (1980). V njej nisem zbral vsega, kar bi želel, ker je že tako preveč narasla. Predvsem sem hotel v knjigi pokazati, kako sem s svojim razmišljanjem in pisanjem skušal spremljati naše skupno življenje. Dodal sem nekaj še neobjavljenih spisov, ker je založnik to želel, od katerih so imeli nekateri že bolj teoretičen ali, če se hoče, spekulativen značaj. Med temi je bil zlasti tisti o osnovnih črtah neke filozofije, v katerem sem hotel postaviti temelje svojega filozofskega nazora, ker je nekoliko pred tem *Andrej Rot* v reviji *Druga vrsta* zapisal skoraj očitek, da naše razmišljanje v zdomstvu ni spekulativno in da je morda preveč razdrobljeno. Opisal sem tudi okoliščine filozofiranja v zdomstvu. Dodal sem še tri poglavja s skupnim naslovom *Vprašanje Boga*, ki so vzdignila vihar, o katerem bom še spregovoril. Knjiga je v ocenjevalcih zbudila manj pozornosti kot prejšnje, vendar so bile ocene še dovolj spodbudne, da bi lahko vztrajal na svoji poti, četudi sem se sedaj tudi brez njih počutil dovolj trdnega v svojem razmišljanju.

Ko je knjiga ***Naš in moj čas*** izšla, sem štel že sedemdeset let. Vedel sem, da je Josip Stritar, ko je dosegel tako starost, zapisal, da pameten pisatelj odloži pero, preden se mu začne tresti roka. Večkrat sem pomislil na to, da bo treba prenehati s pisanjem. Moja najlepša leta so minila; prehitro. V preteklih, recimo 15 letih, nisem napisal le tega, kar sem objavil, in izbor pokazal v knjigi. Moja miselna dejavnost je bila zelo živahna in napisal bi še mnogo več, ko bi imel čas in imel dovolj priložnosti za objavljanje. A do 70. leta sem ostal v službi in se nisem mogel posvečati pisanju, kolikor bi se rad. Zato sem svoje misli le na kratko zapisoval, zlasti na liste, ki sem jih zbiral po predmetih ali temah in skoraj vsak dan kaj napisal. Teh listov je kakih tisoč ali še več. Drugih papirjev, na katerih sem bolj zaokroženo očrtal teme, o katerih sem kje predaval ali sem o njih nameraval pisati; to je tisti filozofski dnevnik, ki sem ga že nekajkrat omenil.

Vedno sem nosil s seboj bloke papirja in na listih naslove, kakor Iskanje, Načela, Politika, Narodnost, Vrednote, Dobro in zlo, Občestvo, Kritika, Naši grehi in podobne. Ko sem kaj bral ali o čem razmišljal, pa se mi je zdelo, da sem zadel na kako zanimivo misel, izvirno ali najdeno v berilu, sem izbral list z naslovom, pod katerim se mi je zdelo, da

bi zapisek kasneje najlaže našel, in sem jo zapisal. Če se mi je zdelo, da bi ga utegnil iskati kje drugje ali bi utegnil služiti osvetlitvi kakega drugega vprašanja, sem pripisal opombo, kje drugje bi ga utegnil iskati. Listi so imeli tekoče številke in vsak zapisek je bil datiran. Seveda je bilo na nekaterih listih več zapisov, na drugih manj; o vrednotah nad 100 listov, o politiki nad 350, o dobrem in zlu le 50 in tako naprej. Teh zapiskov nisem pri pisanju nikoli izkoristil, le o naglavnih grehih sem v naglici pregledal nekaj listov. S temi zapisi sem prenehal nekako takrat, ko sem zbiral gradivo za knjigo *Naš in moj čas*. Z zapisovanjem nisem nadaljeval, tudi jih nikoli nisem kako bolj uredil. Pač pa sem v izvodu knjige in raznih posebnih odtisih iz *Meddobja* na rob pisal opombe, ki tudi vsebujejo mnogo misli o že obravnavanih vprašanjih.

Želel sem se posvetiti filozofiranju

Z dopolnjenim sedemdesetim letom sem resno mislil odložiti pero in se posvetiti, kakor sem se izražal, prvotnemu filozofiranju, to je razmišljanju, katerega dosežkov nisem mislil objavljati.

Ker sem menil, da je bila najbrž zadnja priložnost, da to storim, sem v knjigi ***Naš in moj čas*** očrtal tudi vodilne misli svojega filozofskega nazora. V tem seveda ni smelo manjkati misli o Bogu, kolikor so lahko predmet filozofije. Gotovo bi se našel kdo, ki bi mi potem očital, da za Boga v mojem razmišljanju ni prostora, če tega ne bi storil. Ko pa sem to storil, sem sprožil vihar in kritike, ki so v meni vzbudile valove protesta. Zapisoval sem si misli, ki so kritike zavračale in iz njih sem zajel več sestavkov, katerih brez takšnih kritik verjetno nikdar ne bi bilo. Tako so nastali spisi v *Meddobju*.

Pač pa sem v tem času sorazmerno malo predaval. Vzrok je bil v utrujenosti, ker nisem več zmogel naporov, ki so ga predavanja, kakor sem jih jaz razumel, od mene terjala. Pisati mi je bilo lažje, ker sem to naredil doma, pa tudi spodbude za pisanje mi ni manjkalo. Razen tega sem se ukvarjal s temami, ki so se mi zdele manj primerne za predavanje pred širšo publiko.

Ko sem že omenil spise, ki sem jih napisal za objavo, velja omeniti tudi nekaj tistih, ki sem jih še pisal, ali jih dokončal, saj so me v pomanjkanju časa vendar tudi zaposlovali.

Ko je v Trstu izšla po mojih zasilnih zapiskih knjiga ***Psihologija in pedagoške vede*** (1949), so se obrnili name, da naj bi za tamkajšnje šole napisal učno knjigo o pedago-

ški psihologiji. Stvar me je zanimala, dobil sem učni načrt za predmet, načrtoval sem knjigo, ki pa je nisem nikdar napisal. Vzrok je bil v moji odmaknjenosti od tržaških šol, vživiljal sem se v drugo okolje, tudi v drugačno smer pedagogike in psihologije, pa še zdravstvene težave so mi preprečevale delo. Danes mislim, da je škoda, da dela nisem mogel opraviti.

Podobno delo sem snoval o občni pedagogiki, a že v španščini. V knjižni založbi, kjer sem bil v službi, so želeli imeti nov učbenik za občo pedagogiko, ker prejšnji ni več ustrezal, avtorica pa ni več živela, da bi ga obnovila. Iskali so pisca, ki naj bi napisal novega, pa ga niso našli. Meni naloge niso naložili, a sem se pripravljaj, da bi jo izpeljal. Saj sem podobne zapise o občni pedagogiki napisal že doma. Ta ni bila šolski učbenik, vendar je v bistvu razpravljala o vprašanjih, ki naj bi se jih tudi sedaj lotil. Preštudiral sem učni načrt pedagogike na argentinskih učiteljskih, napravil sem si načrt za knjigo, delal sem si zapiske za posamezna poglavja, a se nisem mogel odločiti, da bi knjigo v resnici napisal. Nisem pa doživljal vzdušja argentinskih šol, da bi si kaj takega upal storiti.

Ureditev in preureditev šol v celoti me je vedno zanimala in v mislih sem se vedno ukvarjal s temi vprašanji. Že doma sem med vojno pripravil dva spisa o tem (**Šola za življenje**) in še zlasti me je zanimala preureditev celotnega šolstva, seveda takega, kakršnega sem doma dobro poznal (**Za novo podobo naše šole**). Oba spisa sem celo prinesel s seboj v Argentino. Tukaj sem se v mislih še zmeraj ukvarjal z vprašanji, prebiral sem dela o šolstvu v raznih državah in sem tako celo prijadral v primerjalno pedagogiko. A za delo v takšnem obsegu, v kakršnem je bilo zasnovano, nisem videl možnosti, da bi ga kje mogel izdati. Zato sem se nekoliko omejil in sem še posebej mislil zlasti na preureditev univerze in univerzitetne vzgoje oziroma šolanja. Pri tem sem se zlasti navdihoval v podobi klasične angleške univerze, kakor in kolikor sem jo spoznal med svojim študijskim bivanjem na Angleškem. Nisem hotel posnemati angleške univerze, le navdih sem iskal pri njej. Iskal sem možnosti združitve znanstvenega šolanja in poklicne priprave v sklopu univerze, kar vsaj pri nas, in še posebej na filozofski fakulteti, ni bilo pravilno urejeno ali pravzaprav sploh ni bilo urejeno. Tudi argentinska ureditev me ni zadovoljila. Pri nas se je zanemarjala poklicna priprava, v Argentini pa me je motilo pomanjkanje znanstvenega šolanja. Zato sem si zamislil univerzo, ki bi imela najprej neko osrednjo ustanovo, imenoval sem jo akademijo, ki naj bi gojila le čisto znanost in kjer naj bi vsak študent po prosti izbiri prav znanstveno študiral vsaj eno panogo

znanosti, da bi se tako prepočil z znanstvenim etosom, ki naj bi ga vodil in oblikoval vse življenje. Okrog te akademije naj bi bili urejeni posebni kolegiji, ki bi nadomestili sedanje fakultete, kjer bi se študentje ukvarjali s strokami, ki so jim bile potrebne v prihodnjem poklicu, da bi se uvajali tudi v veščine ali tehnike poklicnega dela. Tako se obe nalogi univerze, uvajanje v znanstveno delo in poklicno šolanje, ne bi mešali in medsebojno ovirali. V Ljubljani smo nekaj podobnega poznali v vzporedni teološki fakulteti in škoda se mi zdi, da tega načrta v pomanjkanju časa in ob drugem delu nisem mogel dodelati.

Vse življenje sem se mnogo ukvarjal tudi s politiko, čeprav sem se politične prakse izogibal. Študiral pa sem jo teoretsko. V filozofskem dnevniku sem skoraj polovico zapiskov posvetil politiki. Ko sem pripravljal knjigo *Iskanja*, sem nameraval osrednji del posvetiti tej tematiki. Nameraval sem pomen in smisel načel pokazati prav na političnem polju; poglavje o narodnosti naj bi bilo praktičen primer tega. Ker se je mudilo za objavo, poglavij o politiki nisem utegnil napisati. Končal sem le prvo in zapisal drugo; tretjega in četrtega zamišljenega poglavja nisem niti zapisal. V naglici sem nekaj misli o politiki utegnil vključiti v knjigo *Srce v sredini*, v zvezi z opisanim Krekovim delom na političnem polju. Nekaj sem objavil tudi v *Vrednotah*, nekaj spisov, ki so se vsaj dotikali političnih vprašanj, sem mogel vključiti tudi v knjigo *Naš in moj čas*.

Za predavanja na **ukrajinski filozofski fakulteti** sem se temeljito pripravljal, ker sem hotel s svoje strani pomagati, da bi se tam razvilo res kaj pomembnega in vrednega. Nisem imel časa kaj od tega pripraviti tudi za tisk. Predaval sem o uvajanju v filozofijo, kjer sem se v enem tečaju naslonil na knjižico I. M. Bochenskega *La filosofia actual*, 1960. Druga vrsta predavanj je bila namenjena uvodu v etiko, kjer sem se naslonil na J. Maritaina, zlasti na njegovih Devet lekcij o prvih pojmi moralne filozofije in na njegovo moralno filozofijo.

V obeh primerih, pri uvajanju v filozofijo in posebej pri uvajanju v etiko, sem napravil mnogo zapiskov in mi je bilo hudo, da jih nisem mogel izdelati in pokazati svojega pojmovanja filozofije in etike, poleg drobcev, ki so služili v drugih zvezah.

Preden končam te zapiske o svojem življenju in delu in o mojem doživljanju našega časa, bi rad omenil še nekaj dejstev in dogodkov, pri katerih sem se znašel, ne da bi svojo udeležbo pri njih hotel ali iskal.

Prvo, kar bi hotel tukaj malo osvetliti, je spis ali celo knjiga o *dr. Antonu Korošču*, ki so mi jo hoteli naložiti, pa sem se branil. Ko je izšla knjiga o Kreku, so nekateri naši možje hoteli dobiti nekaj podobnega o Korošču. Eden od njih je bil *dr. Rudolf Hanželič*, načrt pa je podpiral tudi *Miloš Stare*. Nista mogla razumeti in tudi drugi ne, da, če sem o Kreku napisal knjigo, je bilo zato, ker sem si zanjo že doma nabral precej podatkov in vsaj z nekaterimi razpolagal tudi tukaj. Za *Korošca* takih podatkov nisem imel in jih v Argentini tudi nisem mogel dobiti. Pregovorili so me, žal, da sem se v pustolovščino spustil in sem pisaril raznim gospodom, ki so Korošca dobro poznali in z njim sodelovali, da bi mi napisali, kar so vedeli o njem. Zaporedoma so mi odgovarjali, da se več ne spominjajo, da jim je zato težko kaj napisati, in podobno. Drug vir naj bi mi bili spisi o Korošču, ki so bili že objavljeni. Doma je nekaj izšlo, a mi ni bilo dostopno. *Dr. Hanželič* je dal za stroške 100.000 tedanjih pesov, a kasneje knjig s tem nisem mogel kupovati, celo stroške za dopisovanje sem sam kril. Pa tudi sicer s takšno vsoto nisem razpolagal. Ko sem prosil *dr. A. Kacina* iz Trsta, da bi obiskal *dr. Hrastelja*, očitno ni zaupal. Hotel sem *Kacinu* vrniti strošek, a so mi povedali, da ni prinesel ničesar (iz Maribora). Ko sem zagrozil, da bom *Kacinu* povrnil iz svojega in vse pustil, so vendar plačali. Tako nisem mogel ničesar storiti.

A to še ni bilo vse. *Hrastelj* je vseeno nekaj napisal, tudi *M. Kranjc*, a oboje sta poslala po drugi poti. Šla sta mimo mene in mojega posredovalca, kar v tedanjih okoliščinah ni bilo nič čudnega, a nekdo bi moral to povedati in pojasniti. Potem so mi dejali, naj povzamem zlasti, kar je bilo že objavljenega o Korošču. To so bili zlasti razni članki *Jožka Krošlja*, ki so bili precej priložnostni. Ko sem prosil, da mi jih dajo na voljo, so mi po daljšem času dali neki spisek člankov, a ne teh. Sam nisem imel ne časa ne priložnosti, da bi jih iskal. Lahko pa sem po posredovanju *dr. Mihe Kreka* odkril človeka, *dr. Feliksa Bistra*, o katerem sem zvedel, da za doktorsko tezo raziskuje Koroščevo življenje in delo, in sem ga snubil, da bi nam dal v objavo svoje izsledke. Vendar so mi njegovo sodelovanje odklonili, češ da ni bil dovolj pravoveren. V pregled so mi poslali članke *Hrastelja in Krajca* in jih z mojimi popravki objavili v *Zborniku Svobodne Slovenije*. Zardi ovir in težav, ki so mi jih grmadili na pot, sem odklonil nadaljevati delo, za katerega že tako nisem imel dovolj virov. Že prej nisem bil navdušen sodelovati z ljudmi, ki so neupravičeno posegali v moje delo. Ko so hoteli počastiti J. Ev. Kreka in nisem imel nič pripravljenega za objavo, sem hotel pripraviti zbirko spisov o njem. Mednje sem dostavil tudi odlomek iz nekega spisa *Rude Jurčeca* (njegove knjige o Kreku nisem imel),

pa so mi Jurčecov članek črtali iz zbirke, ne da bi mi prej to povedali, na kar seveda ne bi pristal. Zato sem v *Glasi SKA* protestiral. To je bilo v času, ko je vladala napetost med Jurčecem in menoj iz istega razloga, saj je tudi *Jurčec* cenzuriral moje spise v *Glasi SKA*.

Nekaj spominov na razkol v vrstah SKA

Drugo dejstvo, ki ga v tem spisu ne morem pustiti brez pojasnila, je razkol v vrstah SKA. Nekako v letu 1950 so se zbrali v raznih buenosaireških barih *Lojze Geržinič*, *Božidar Fink*, *Jože Osana* in *Karel Rakovec*, da so se pogovarjali o raznih kulturnih ustanovah. Menda so razen *Geržiniča*, sestavljali krožek, ki je že doma delal nekaj podobnega. K udeležbi so povabili tudi mene in rad sem se jim pridružil, saj sem kaj takega hudo pogrešal. Iz tega kroga, ki se je imel za nekaj podaljsek nekega Delovnega občestva za Slovenski katoliški institut (DOSKI) iz Rima, je vzniknila ideja izdati revijo za razpravljanje o kulturnih vprašanjih, ki so jo vsi zelo pogrešali. Pridružili so se nam še nekateri kulturni delavci, kot *France Dolinar* v Rimu, *dr. Tine Debeljak*, ki je služboval zunaj Buenos Airesa, pa še *Ruda Jurčec* in *Anton Mozetič*. Ta krog je izdal revijo *Vrednote*, od katere je izšel samo en letnik (pozneje so se pod okriljem SKA spremenile v zbornik, ki je izhajal občasno). Ob tem je nastal načrt za ustanovitev organizacije, ki naj bi med drugim izdajala tudi revijo. Ustanovila se je ***Slovenska kulturna akcija***. Pri ustanovitvi nisem bil navzoč, niso me povabili, a takoj nato so me poklicali za člana in sem se odzval. SKA je začela živahno delati, zlasti s predavanji, koncerti in z razstavami, v začetku tudi z družabnimi sestanki. Izzvala pa je hud odpor pri naših vodstvih, ki so jo obdolžila celo brezverstva, pa raznarodovanja skupnosti, ker se je rodila brez njihovega blagoslova. V boju za uveljavljanje SKA sem dejansko sodeloval; branil sem jo tedaj in pozneje.

K nalogam Akcije je spadalo tudi izdajanje revije *Meddobje*. Urejala sta jo *Zorko Simčič* in *Ruda Jurčec*, nekaj časa kasneje tudi *Rafko Vodeb*. Po medsebojnih trenjih je odstopil najprej *Rafko Vodeb*, pozneje pa tudi *Zorko Simčič*. *Jurčec* je ostal sam in prevzel tudi urejanje Glasa SKA. *Jurčec* je imel močno politično ambicijo. V začetku je bil tudi sourednik *Svobodne Slovenije*, v odboru politične strake SLS, mimogrede je urejal tudi nekaj manjših listov, pa se ni mogel nikjer uveljaviti. Zato je izkoristil SKA, posebno še njen Glas za širjenje svojih idej. S tem je odbijal nekatere člane SKA in je grozilo, da SKA ne bi mogla družiti vseh kulturnikov zunaj v svetu, kar je bila njena težnja. Zato smo skušali *Jurčeca* nekoliko obrzdati. Največ je v tem pogledu storil *Zorko Simčič*, ki je sestavil celo

posebno vprašalno polo o delu SKA in jo poslal članom SKA in nekaterim kulturnikom zunaj nje. Medtem je odbor SKA, ki ga je ponovno obvladoval Jurčec, zavrnil spis *Rafka Vodeba* o razgovoru s *Karlom Truhlarjem* in oba izključil iz SKA, ne da bi kaj povprašal druge odbornike in člane SKA.

Napetost je napredovala, izrazila se je želja po novih pravilih SKA in sestavila se je komisija, ki naj bi izdelala nova pravila, kar je tudi storila, a je vanje vnesla prepoved sprejeti v SKA kulturnike, ki bi simpatizirali s komunizmom ali nekaj podobnega. Ta prepoved ni spadala v kulturno ne politično organizacijo in je tudi ni bilo v pravilih nobenega društva, niti ne tistih, ki so bile bolj politične kot SKA. Zdelo se je, da je ožji krog v SKA s tem določilom hotel dobiti opravičilo za svoje prejšnje ravnanje in si omogočiti podobno v prihodnje. Zato smo pripravili drugi načrt pravil, v katerem tistega določila ni bilo, vendar so pravila zahtevala, da se morajo člani držati krščanske morale. Na občnem zboru, ki je sprejel nova pravila v drugi verziji, so zastopniki prve zapustili občni zbor. Namesto *Jurčeca* je bil izvojen za predsednika *dr. Tine Debeljak*. Začel se je boj med obema skupinama, v katerem sem, drugič, dejavno branil Akcijo.

Ko sva z Jurčecem že prej govorila o teh zadevah, sem ga prosil, naj ne vnaša lastne dnevne politike v SKA in njena glasila. Zatrjeval mi je, da nima kje drugje možnosti objaviti svoje ideje. Svetoval sem mu, naj ustanovi poseben list, katerega gospodar bo on sam in bo mogel vanj pisati, kar bo hotel. Odgovoril mi je, da ni tako lahko ustanavljati novih listov, vendar je takoj po izstopu iz SKA ustanovil *Sij slovenske svobode*, v katerem pa se ni trudil toliko za svoje politične ideje kot proti SKA. Pri tem se niti ni bal namigovanj, da je novi odbor filokomunističen in je zlasti v prvih številkah nastopal zelo strupeno. Glas SKA se ni nikoli ponižal do tega, kar se more ugotoviti po primerjavi obeh listov. Mene je hudo mikala polemika in sem se moral zelo zadržati, da se je nisem udeležil. Napisal sem nekaj člankov, ki pa jih nisem objavil.

Med listi, ki so napadli SKA, je bil *Tabor*. V odboru SKA se je menilo, da mu je treba odgovoriti, a se ni nič zgodilo. Zato sem za neko sejo napisal osnutek odgovora, ki so ga na seji popravili; nato ga je odbornik *Srečko Baraga* odnesel Taboru, kjer so ga objavili z mojim podpisom, kakor da je to bilo le moje mnenje. Ko sem prosil, da to popravijo, so se izgovarjali, da na listu ni bilo nobenega podpisa ne pečata, pa so podpisali mene, ki pa tudi nisem bil podpisan.

Razkol v SKA je bil povsem nepotrebno in nikomur koristno dejstvo. SKA ni oslabela in je krepko nadaljevala svoje delo, a ranilo jo je. Pri tem mi je bilo posebno nerazumljivo dejstvo, da je *Zorko Simčič*, ki je največ storil, da bi se SKA uredila, ostal zunaj SKA, pa se ni pridružil niti drugi skupini. Ponovno sem govoril z njim (in tudi z dr. Markom Kremžarjem) in ga vabil, naj ostane v SKA, pa ga nisem mogel prepričati. Tudi ni povedal, kaj ga je motilo pri odboru SKA. Pozneje sem slišal, da je baje celo navajal mojo navzočnost pri SKA kot oviro, da on ni mogel zraven. To mi je bilo povsem nerazumljivo, ker nisem storil ničesar, kar bi ga moglo žaliti ali podobno. Če sem poskušal vprašanje razčistiti, se mi je v pogovoru izmikal in se me celo ogibal.

Knjigi sem dodal vprašanja o Bogu

V knjigo ***Naš in moj čas*** sem vključil tudi v naglici napisane Osnovne črte neke filozofije, v katerih sem hotel v glavnih potezah pokazati svoj filozofski nazor. Imel sem razloge za mnenje, da je bila to edina možnost, da sem storil, tudi če spis ni bil povsem dodelan. V tem članku sem moral spregovoriti tudi o Bogu, saj to vprašanje spada v vsako resno filozofijo, naj Boga priznava ali ga taji. Poleg tega sem se bal, da bi mi utegnili očitati, da za Boga nisem našel besed. Zato sem knjigi dodal še tri članke o Vprašanju Boga, da sem o tem povedal nekaj več, kot sem mogel storiti v pregledu celotne filozofije. Ko so me povabili, naj knjigo predstavim na kulturnem večeru, sem (za 21.6.) napovedal predavanje o Bogu, človeku in še o čem. S tem naslovom in v začetnih besedah sem hotel označiti filozofijo sploh, ki govori o vsem tem, tudi v moji knjigi. To sem v začetku predavanja tudi povedal. Potem pa sem se omejil in to tudi povedal, na vprašanje Boga kot poglavju knjige. V predavanju pa nisem dobesedno ponavljal objavljenega v knjigi, ampak sem za predavanje misli na novo uredil. Točno besedilo ni bilo nikjer objavljeno. Za normalne razmere to ne bi bilo potrebno, v naših okoliščinah pa je treba povedati, da sam kot vernik nikdar nisem imel težav z Bogom; kot filozof pa sem seveda tudi o njem razmišljal. A zgodilo se je, česar nisem pričakoval. Za 15.1.1980 je dr. Mirko Gogala napovedal predavanje z naslovom *Kaj je z dokazljivostjo božjega bivanja*, in ga v podnaslovu označil kot odgovor na moje filozofiranje. Najprej sem se napovedi razveselil, saj sem si vedno želel pogovora o svojih mislih. Nakar pa sem se vznemiril, ker so znaki pokazali, da se bliža nevihta. Začel sem računati z dejstvom, da me predavatelj ne bo ocenjeval, ampak zavračal in v tem smislu sem se miselno pripravljaj na zagovor. Zamislil sem si pet možnosti »napada« in možnih odgovorov

nanj. Prišlo pa je nekaj povsem drugega, kot sem pričakoval. Motil me je že sam naslov predavanja: zakaj naj bi govoril o dokazljivosti, o kateri nisem pisal ne predaval. Ko sem pred predavanjem vprašal dr. Alojzija Kukovico, ali je sodeloval pri pripravi Gogalovega predavanja, mi je to zanikal. Pripomnil sem mu, da me preseneča, da Gogala namerava govoriti o »dokazljivosti« božjega bivanja, in to v zvezi z »mojo« filozofijo, ko pa jaz dokazljivosti sploh ne omenjam, saj govorim o »dokaznosti«. Kukovica pa mi je odgovoril, da je to isto, kar seveda ni res. S tem odgovorom me je še bolj vznemiril. Že prej pa sem imel srečno zamisel, da sem prinesel s seboj magnetofon in sem nato vse predavanje presnel na trak. Predavatelj pa me je potem presenetil v več ozirih, najbolj s tem, da je govoril mimo mojih misli, pri tem pa se delal, kakor da jih zavrača. Vsaj štiri petine predavanja ni imelo nikakršne zveze z mojimi mislimi, ostalo pa komaj kaj. Ni zavrgel mojih misli, niti tega ni poskušal, npr. pokazati, da so tako imenovane »poti« sv. Tomaža pravi dokazi. Še danes obžalujem, da nisem po predavanju prosil, naj se diskusija preloži za teden ali kaj in se potem ponovno sestanemo in se na odgovor lahko dobro pripravim. Predavatelj je imel na voljo pet mesecev, da je razčlenil moje spise, meni pa niso dovolili niti nekaj minut. Skušal sem se braniti, a me je vodja predavanja (*dr. Kukovica*) neprestano prekinjal. Tako smo se lovili za neko besedo in do bistva predavanja nismo prišli.

Predavanja *dr. Gogala* nisem nikdar ponovno poslušal. Imam pa ga ohranjenega. Pač pa sem si doma zapisal svoje misli in pomisleke, pri tem zlasti dvajset nevzdržnih trditev, čeprav mimo mojih misli, in vrsto misli, o katerih bi morali razpravljati. Iz teh pripomb so nato vzniknili spisi, ki najbrž nikoli ne bi nastali brez tega dogodka.

Z Gogalom sva potem na počitnicah v Cordobi še razpravljala in na mojo izrecno zahtevo, da mi pove, katera moja misel ali trditev se mu ne zdi pravilna, mi je dve omenil. Prva je trditev (ki jo je že omenil v predavanju), da ima za dokazano trditev, ki jo vsi sprejemajo, da torej budi soglasje. Tega pa nisem zapisal ne trdil, ampak le, *da dokaz mora bit tak, da pošten dvom ni več mogoč. To je, da dokaz morajo biti sposobni sprejeti vsi, ker je dokaz, in ne, da je dokazano, ker ga vsi sprejmejo.*

Druga trditev, ki ji je *dr. Gogala* ugovarjal, pa je, da sem trdil, da ni mogoč dokaz o božjem bivanju. Tudi tega nisem trdil; moja misel je bila čisto drugačna; *da so zanikane bistvene sodbe o stvarnem sploh nedokazljive, ne le sodbe o božjem nebivanju, in sem o tem prepričan, ne pa o dokazih za božje bivanje. To se pravi, nisem prepričan, da moremo božje*

bivanje znanstveno dokazati, povsem gotov pa sem, da nasprotnega, namreč, da Boga ni, sploh ni mogoče dokazati. Ta misel je bila v moji knjigi malo nerodno izražena, a ne tako nerodno, da bi jo smeli z gotovostjo tolmačiti tako, kakor je to storil *dr. Gogala*. Za vsak slučaj pa sem jo pozneje popravil (Medd. XIX, 3-4, str. 175).

Čeprav se lahko vsakdo sam prepriča, kaj sem pisal in govoril, bi vendar rad še enkrat podčrtal, *da nikdar nisem trdil, da Boga ni, niti ne, da ga ne moremo spoznavati in ga ne spoznamo, niti ne, da bi bilo božje bivanje nedotakljivo in da ga nismo dokazali. Edino, kar sem omenil, je, da sam v največ navajanih »dokazih«, to je tomističnih, dokaznosti ne uvidevam. Ne trdim, da je sploh ni, ker je mogoče, da je jaz nisem sposoben videti.* Bolj jasno tega nisem mogel povedati. Dodam naj še, da me je dr. Kukovica vabil k ustnemu razgovoru in mi je poslal celo kopijo listov iz nekega teološkega učbenika. Pa je imel smolo, ker v poslanem ni bilo ničesar, kar bi govorilo proti mojim trditvam prav tega dr. Kukovice. *Namreč da spoznanje in dokaznost ni isto in da samo sklepanje še ni dokazovanje in manj dokazanost.*

Ves ta dogodek sem opisal, ker je označil posebno tipičen način, kako je pri nas s svobodo mišljenja in razpravljanja in kako nezrelo se lotevamo debat o stvareh, katerim nismo dorasli in jih ne razumemo. Tudi nadaljevanje diskusije in naslednja predavanja v bistvu niso prinesla nič novega.

Še nekaj o drugem podobnem »pripetljaju«. Ob neki priložnosti, ko sem se bal, da bo premalo odziva na razpisan natečaj za eseje pri SKA, sem se odločil, da se ga udeležim. Želeli so razpravljanje o splošnih slovenskih vprašanjih. V naglici sem pregledal svoj filozofski »dnevnik« in se ustavil pri zapiskih z naslovom Naši naglavni grehi. Tam sem hranil zapiske o napakah, kakor sem jih opazal v našem javnem življenju, zlasti v naši politiki. Vzel sem jih v roke, ker jih je bilo malo in sem jih lahko naglo pregledal. Nato sem brez posebnega ozira nanje napisal članek z istim naslovom Naši naglavni grehi. Poslal sem ga na natečaj, skupno s še enim Pismo o slovenstvu, za katerega sem dobil nagrado sto dolarjev in obvezo SKA, da ga objavi v Meddobju. To se je tudi kmalu zgodilo. Ko je opis izšel, mi je marsikdo čestital in članek pohvalil, a vseh ni zadovoljil, kar je čisto naravno. Le to ni naravno in ni prav, da so mi čestitajoči to povedali, čeprav jih nisem vprašal o njihovem mnenju, »grajalci« pa se niso približali, ampak so zahrbtno

nergali, me napadali in mi očitali vse mogoče in nemogoče, na kar nisem mogel in še ne morem odgovarjati, niti na očitke, ki so mi prišli do ušes, ker vsega niti nisem zvedel. Nekaj sem odgovoril v spisu *Filozofski premišljaji IV* (Medd. XXIII, 1-2).

Tako so mi očitali, da kritiziram, pa sam nič ne delam, a so pozabili, da sem v svojih mlajših letih več naredil za slovensko skupnost kot oni doslej. Pozabili so, da odborništvo v društvih in seje niso edino niti ne najvažnejše v narodnozaslužnem delu. Saj so le sredstva za smotre, o katerih se premalo razpravlja in se premalo cenijo. Očitali so mi, da sem javne delavce ozmerjal s cigani, ker sem omenil misel nekoga, že pokojnega, da je treba avtoriteto spoštovati, čeprav je tisti, ki jo predstavlja cigan. Vsakdo lahko prebere, kar sem napisal, saj je objavljeno, in lahko izve moje mnenje, ki ga ni treba izkrivljati. To še ni vse, a ne maram o tem pisati. Omenim naj le še en dogodek, kakršne bi v našem življenju lahko pokazali mnogi, in pričajo o naši nezrelosti. Ta pa izdaja tudi pravi strah pred kritiko. Pri nas bi morali le hvaliti vse, kar smo naredili, da je bilo dobro in popolno, vse, kar delamo sedaj, je najboljše. Če pa kaj ni takšno, o tem ne smemo govoriti, ker »sovražnik posluša« (kakor se je glasilo geslo Nemcev pred drugo svetovno vojno), in mu dajemo v roke orožje proti sebi. Da je kritika pogoj za vsak napredek, za vsako izboljšanje, kakor so to vedeli France Levstik, Josip Stritar in drugi, tega ne razumemo in nočemo razumeti. Smo tudi preveč zaljubljeni v svoj edini prav in se od njega nočemo premakniti. Ali ni tudi ta drža naš naglavni greh, ki bi ga bilo treba omeniti?

Treba je tudi razjasniti še svoje razmerje do slovenstva in argentinstva in svoje gibanje med obojim. Skoraj vse, kar se pisal, sem pisal v slovenščini. Predaval sem z majhnimi izjemami, le Slovencem in v slovenščini, vedno sem zagovarjal potrebo, da naj se naši najmlajši čim bolje naučijo slovenščine, branil ali vsaj dopuščal sem obiske mladih doma, tudi takrat ko še uradno niso bili »dovoljeni« ali vsaj zaželeni. Moje razmerje do slovenstva je bilo zmeraj pozitivno, četudi je kdo kdaj sodil drugače.

V svojem filozofiranju sem se zavestno naslonil na naše domače izročilo, zavestno in načrtno sem študiral zlasti filozofijo *Franceta Vebra*, *Aleša Ušeničnika*, *Janka Janžekoviča* in tudi drugih, če sem njihova dela mogel dobiti. Da sem se zavestno oprl na Vebra, je razumljivo. Bil je moj učitelj filozofije, ob njegovi filozofiji sem zrastel in sem najlaže nanjo navezal svoje filozofsko mišljenje. Pa sem imel še posebne razloge, da sem svoje

mišljenje in pisanje navezal na slovensko filozofsko izročilo. V svojem razmišljanju sem se prebil tudi do izsledkov, ki na prvi pogled za nekatere rojake niso bili dovolj pravoverni, zato sem jih rad podpiral z navedki iz *Ušeničnika* in *Janžekoviča*. Iz tega razloga sem tudi rad navajal J. Maritaina in celo sv. Tomaža, da bi tako pokazal, da se gibljemo v pravi veri, ko iščemo samo in edino resnico. Razen tega sem se vedno trudil, da bi pisal v dobri slovenščini in sem tudi zato moral brati slovensko pisano filozofijo, v njej iskati slovenske strokovne izraze, tudi za pojme, ki sem jih odkrival pri branju v tujih jezikih, saj so na moje mišljenje vplivali tudi drugorodni misleci. V Argentini sem zlasti veliko bral J. Maritaina in v svoji knjižnici imam vsaj 25 njegovih knjig, večino v španskih prevodih, nekaj pa v originalni francoščini. Prevodom sem dajal prednost zlasti v začetku, da sem se z branjem obenem uvajal v špansko filozofsko izražanje. Tako sem v prevodih študiral tudi E. Gilsona, A. D. Sertilangea, L. Lavella, R. Le Senna, pa tudi Th. Steinbuchla, F. Tillmanna in druge. Nikoli pa nisem iskal v njih pravovernosti, vedno le resnico. Zato sem bral tudi druge mislece, ki marsikomu niso bili dovolj ali sploh pravoverni. Da sem predaval in tudi pisal skoraj samo v slovenščini, pa je razlog tudi v tem, da sem takoj skraja čutil in opažal nelagodje rojakov v tujem svetu, med tujerodci, ko se marsikdaj niso znali prav obrniti. Napisal sem že, kako sem prve spise namenil prav temu, da sem rojakom pojasnjeval, kako se da živeti tudi v tujini, kako se je treba obnašati, če nismo več doma. Pozneje sem se prav zaradi tega tudi posebej posvetil vprašanju ohranjanja domačih vrednot ob vzporednem vključevanju v novo okolje, kar je bilo tudi potrebno. O tem bom še nekaj napisal.

Morda bi več pisal v španščini, če bi v tem jeziku tudi več predaval. Tega pa je bilo malo. V podjetju, kjer sem bil v službi, sem sicer moral predstavljati nove knjige zlasti propagandistom, a delo v službi in moje zasebno delo je bilo pri meni ves čas strogo ločeno. Na podružnici *ukrajinske univerze* sem tudi deloma predaval v španščini (predmete, ki so bili namenjeni Ukrajincem in Slovencem), a to ni trajalo tako dolgo, da bi me nagnilo k pisanju v španščini. Zlasti v prvem tečaju uvajanja v filozofijo sem iskal delo, na katero bi se v predavanjih lahko oprl in ki bi ga tudi slušatelji lahko imeli kot vodilo za študij. Ko sem iskal delo, ki ne bi bilo preobsežno in ne predrago, sem se odločil za knjigi *I. M. Boichenskega* *Filosofia actual* v španskem prevodu seveda; in sem razlagal, širil in poglobljal v pouku njegove misli, dodal nekaj novih poglavij in tako mi je v rokah nastajalo delo, ki bi moglo postati moj uvod v Filozofijo, in sicer v španščini.

Pa tečaja nisem končal in napisati nisem utegnil ničesar. V knjigi ***Naš in moj čas*** sem svojo filozofijo kratko predstavil drugače.

Ko je založba, kjer sem bil v službi, nameravala izdati Pedagoški leksikon, me je urednik naprosil za sodelovanje in sem napisal dva članka: o primerjalni pedagogiki in o izobraževanju naseljencev. Leksikon ni nikoli izšel in spisa sta ostala v predalu.

Povedal sem že, da bi morebiti kaj več pisal v španščini, ko bi več in bolj redno tudi kaj predaval v španščini. To bi se zgodilo, če bi mogel priti v argentinske šole, zlasti na univerzo. Ko smo prišli v *Argentino*, sem se zanimal za možnost, da bi dobil službo na kaki šoli, pa so mi zatrjevali, da vsaj takrat to ni bilo mogoče, ker nisem imel argentinskega državljanstva in ne v Argentini veljavnega študijskega naslova. Skušal sem naslove nostrificirati, pa je bilo to vezano na pogoje, ki jih tedaj nisem mogel izpolniti. Tudi stroški so bili takšni, da si jih nisem mogel dovoliti, ko sem iskal službo, če že ne v šoli, v kaki knjižnici ali knjigarni; našel sem jo v knjižni založbi in mi je ta vendar toliko ustrezala, da sem se potem manj zanimal za šolsko službo.

Ponudbe za poučevanje na argentinskih univerzah

V Argentino sem prišel, ko mi je bilo že skoraj 40 let in ni kazalo, da bi mnogo menjaval službe. Vendar se mi je pozneje nekajkrat ponujala možnost, da bi le prišel na univerzo, pa se nisem mogel odločiti. Profesor *Ricardo Nassif*, ki je bil profesor pedagogike v *La Plati*, me je vabil, naj bi se prijavil za stolico za primerjalno pedagogiko na isti univerzi. S tem sem se precej ukvarjal že doma in sem nadaljeval v Argentini, tako da bi mi stolica prijala. Pa se nisem odločil, ker bi moral dvakrat ali trikrat na teden potovati v La Plato (60 km), kar se mi ni zdelo združljivo z mojo službo v založbi, te pa nisem mogel pustiti, ker od univerze ne bi mogel živeti. Glavni razlog pa je bil, da so v tistem času dejansko odločali študentje, koga sprejemajo ali odslovijo, to pa mi ni ugajalo in mi tudi ne bi dalo nobene stalnosti.

Drugi poskus, da me spravi na univerzo, je nekaj let kasneje napravil profesor *Zlatko Tomšič*, Slovenec, ki se je trudil pri vodstvu svoje univerze v *Tucumanu*, da bi me povabili tja. Tokrat sem gladko odklonil, ne le zaradi oddaljenosti od Buenos Airesa (kakih 1200 km), ampak iz razloga, da sem bil že skoraj pri 70 letih prestar za kaj takega.

Že prej pa sem sprejel imenovanje za profesorja na podružnici ukrajinske univerze, brez plače, ker sem menil, da bi se ta mogla razviti v središče slovanskih študij, kakršnega ni bilo v vsej Latinski Ameriki. Predaval sem v španščini pedagogiko in filozofske predmete. Univerza pa se je razvijala drugače, kot sem pričakoval, in se je končno omejila le na slušatelje slovenske narodnosti.

Tako so me okoliščine zamejile v skoraj izključno predavanja in pisanje v slovenščini. Nisem pa bil ideološko nikakršen »samoslovenec«.

Preučevanje zdomske problematike

Nisem spadal k tistim, ki so ves čas pričakovali, da se bomo kmalu vrnili domov; vedel sem, da nas čaka boleča naloga, da se vključimo v novo okolje, zlasti naša mladina, in da moramo skrbeti, da pri tem ostanemo zdravi in da ne izgubimo vrlin in vrednosti slovenstva.

Povedal sem že, kako sem iskal delo, ki bi me razveselilo v tem pogledu, posebej glede potreb in nevarnosti prehoda iz ene kulture v drugo. Odklanjal sem ideološko slovenstvo, ki je v narodnosti gledalo vrhunsko vrednoto in jo pretežno vezala na vero. Videl in vedel sem, da je taka povezava zelo nevarna, ker menjava narodnosti, ki je končno vendar naravna, lahko za seboj potegne tudi vero, če ju ne razlikujemo. Vedel sem, da iz narodnosti delajo vrhunsko vrednost zlasti tisti, ki versko niso posebno trdni in jim naj narodnost nadomesti ali vsaj okrepi vero. To se je pokazalo predvsem v vprašanjih mešanih zakonov. Zlasti v začetku smo v njih gledali odpadnike od narodnosti in smo rojake, ki so se poročili s tujerodci, nekako izločali iz skupnosti, nismo jih radi videvali med nami v naših krajevnih domovih in podobno. Tako smo jih silili, da so se oddaljevali, namesto da bi njihove tujerodne zakonce pridobili za prijatelje slovenstva. Pridobili smo si sloves nestrpnosti in zaprtosti. Manj pa smo se zanimali za versko mešane zakone, ki so utegnili biti večja nevarnost.

Vprašanje narodnosti in integracije ter sorodna vprašanja sem skušal reševati v luči nekaterih spoznanj ali resnic, ki so se mi prikazovale kot nedvourni. Narodnost namreč ni absolutna vrednota v nobenem pomenu te besede, ampak mora biti v službi življenja. Življenje pa raste iz preteklosti, a ne za preteklost, pač pa vedno za prihodnost: živeti moramo iz preteklosti, a ne za preteklost, marveč za prihodnost. Ker nisem verjel

v skorajšnjo vrnitev v našo staro domovino, predvsem nisem mislil, da se bodo vrnil vsi naši v tujem svetu rojeni mladi, sem skušal ta vprašanja reševati predvsem zanje, zlasti pa za vse, ki bi ostali v novi domovini. Vedno pa sem učil, da je prav, da se mladi čim boljše naučijo tudi jezika staršev, da si pridobijo osnovne pojme o njihovem narodu in domovini in da manj okrnjene prenesejo v svojo novo kulturo. Ni šlo torej za to, da bi dali kulturi ljudi, med katere smo prišli, večjo veljavo ali vrednost kot svoji: ali je ali ni večvredna, je v tej zvezi manj pomebno. Pomembneje je, da človek raste in zori v nekem okolju in iz njega doseže svojo končno dodelanost. To okolje tudi starejše oblikuje, čeprav manj, ker nismo več tako voljno testo, vsaj tisti, ki smo zrelost dočakali še doma. A tukaj rojeni so se rodili v tukajšnjem okolju, iz njega rastejo in dozorevajo in je vpliv okolja v njihove spremenljivejše osebnosti močnejši kot pri nas. Tega vpliva ne smemo zanemarjati, saj ga niso iskali, zase in zanje smo ga poiskali mi. Tudi če je, ali bi bilo res, da je to kulturno ali kakor koli manj vredno, tudi tedaj ne bi smeli odklanjati, marveč ga poskušati vrednostno dvigniti. Saj bi bilo v prid tudi nam samim. V svojih spisih sem ta vpliv okolja navadno označil kot kulturo, zato sem lahko pisal, da je narodnost človeka odvisna od kulture, v kateri se rodi, raste in zori. S kulturo nisem mislil samo tako imenovane duhovne kulture, verske, znanstvene, umetnostne in še kakšne, ampak kulturo v najširšem pomenu besede, kot skupek vsega tistega, kar neka človeška skupnost ustvari, da si omogoči in olajša življenje, in kar v svojem življenju neprestano obnavlja in ustvarja. Tudi novi prišleki neko okolje ali neki kulturni krog soustvarjajo in soodločajo pri kulturni skupnosti. Kako bi se tedaj mogli upravičeno odtegovati ali sploh odtegniti temu delu.

Če skupnost, ki ima neko kulturo in je prežeta z njo, imenujemo narod in pripadnost udov teh skupnosti in prežetosti z njeno kulturno prvino narodnost, tedaj ne zagrešimo nobenega nesmisla in ne trdimo ničesar neumljivega, če pravimo, da kultura določa in oblikuje narodnost ljudi, ki iz nje živijo. Da dodobra doumemo, moramo dobro razlikovati med narodom in narodnostjo pa narodnim jezikom in domovino. Jezik je gotovo več kot samo občevalno sredstvo, je prvo utelešenje narodne kulture, zato navdih in vir za vse kulturno delo. Zato ne sme zamenjati svojega jezika, kdor se noče izključiti iz narodne celote. A materin jezik to pomeni le tistemu, ki nekemu narodu v resnici pripada. Ne pripada pa mu le zato, ker govori in obvlada narodni jezik, to zmore tudi marsikdo od drugega naroda, pa zato še ne izgubi svoje narodnosti in si ne pridobi nove. Saj so ljudje, ki dobro obvladajo več jezikov, pa zato ne pripadajo več narodom.

Narodni jezik je obvezna sestavina narodnosti tistega, ki pripada narodu, za katerega jezik gre. Je pa vrednota tudi za druge, ki se ga naučijo, ki jim odpira vrata v novo kulturo in jim širi kulturno osebnost. Zato utrpimo škodo, kadar zanemarimo priložnost, da se naučimo kakega drugega jezika, še posebej, kadar bi se to lahko in zlahka zgodilo, kot je pridobitev jezika staršev, ki bi se lahko govoril in uporabljal v družini. Naj bo to kateri koli jezik, svetovni ali manj znan in razširjen.

Narodnost pa ni le v rabi nekega, namreč narodnega jezika. Narodnost je prešinjenost z neko kulturo, ki navadno vključuje tudi zavest pripadnosti k nekemu narodu, tudi tedaj, ko ta narod nima svojega posebnega jezika, to je jezika, ki bi bil samo njegov, marveč ga deli z drugimi narodi. Da nekdo more polno in pristno živeti, mora doseči neko soglasje s soljudmi, neko zakoreninjenost v skupnosti; in ravno to soglasje in ta zakoreninjenost sta tisto, kar imenujemo narodnost. Neumljivo je, kako se more nekdo odtegniti temu soglašanju in tej zakoreninjenosti in hoče živeti iz druge kulture, četudi je to kultura staršev.

Radi hvalimo ljudi našega rodu, ki so v novem svetu dosegli pomembna mesta ali velik uspeh, pa zapiramo pot do takega položaja in takih mest lastnim mladim, ko jih pretesno zapiramo v svoj krog in jih ne pustimo v svet. Vsi, ki so se dobro vživeli v nov svet in se prepajali z novo kulturo in v njej dosegli, kar so mogli, zato še niso pozabili matere jezika in narodnega izvora, kar bi bilo napak, a so se dobro vključili v celoto, v kateri so se mogli uveljaviti in doseči, česar brez tega verjetno ne bi zmogli. Ozkosrčni nacionalizem to preprečuje, z njim ne bi prišli do kakih *Lauschetov*, *Ambrožičev* in podobnih. Ali je čudno, da v Argentini česa podobnega nismo dosegli?

Še nekaj besed o domovini. Domovina je kraj, kjer se je nekdo rodil in zorel. Je lahko večja ali manjša, širša ali ožja. Ni to nujno dežela, kjer prebiva narod, h kateremu pripadamo, lahko je več ali manj ali tudi kaj drugega, kjer se bomo zakoreninili, dokler in kolikor se že nismo. Ne smemo enačiti naroda in domovine, ne delati zmede zlasti v dušah mladih, ki še niso ustaljeni v svojih nazorih.

Nekaj drugega je tudi državljanstvo. To je pravni pojem in položaj, ki lahko soglaša z narodnostjo, lahko pa tudi ne. Kako naj bi imel državljanstvo svojega naroda človek, ki je član naroda, ki nima svoje države in torej ne more dajati državljanstva svojim udom?

Smisel mojega življenja

Ivan Dolenec v svoji knjigi spominov *Moja rast* pravi, da je človeško življenje drama, ki jo režira Bog. V svojem življenju, kakor ga vidim v spominjanju in kakor sem ga skušal opisati, sicer ne vidim drame, s tem pa nočem reči, da v njem ne vidim nekega smisla, nekih tendenc in silnic, ki so ga usmerjale in oblikovale. Naj jih skušam za sklep očrtati, kolikor jih lahko.

Že v najzgodnejših letih, ko se še nisem mogel zavedati dosega svojih teženj, sem želel postati profesor. Ko so me vprašali, kake vrste profesor bi hotel postati, nisem vedel odgovora, a mi sploh ni bilo jasno, kaj pravzaprav hočem doseči in biti. Ko sem s svojo vztrajnostjo in recimo naravnost s svojo trmo dosegel, da sem prišel v šole in svoje šolanje izpeljal do možnega vrhunca, sem sicer po dolgem čakanju po skoraj osmih letih dosegel, da so me poslali v šolo učiti. V tej službi sem se dobro počutil, toda ali je to bilo zares tisto, kar sem iskal? Zdi se, da ne. Saj sem že po svojem šolanju, zlasti pa še na študijskem potovanju iskal predvsem, kako si ljudje zamišljajo in izpeljujejo svoje (pedagoške) načrte. Zlasti na Angleškem sem se posebno zanimal, kako tam urejajo svoje šolstvo. Kadar so začutili potrebo kaj dopolniti ali spremeniti, so ustanovili posebno komisijo, ki naj bi preštudirala dejstva in možnosti, tudi tisto, kar so storili in ustvarili drugod po svetu. Plod takega študija, ki je lahko trajal tudi leta, so podali v knjigi, ki je potem služila šolskim upravnikom in šolskim vodjem, ko so zares presnavljali svoje šole. Ni bil torej le kak upravnik, ki bi po svoji volji in zamisli to delal v svoji pisarni; vse je bilo mnogo bolj premišljeno, kot smo tega vajeni mi, to se pravi v Jugoslaviji, kjer je vsak minister, in bilo jih je mnogo in različnih, več je bilo dobrih, hotel vse preobiti brez predhodnih študij in precej zagat, za kar sem omenil nekaj primerov v tem spisu, saj je tudi mene to prizadevalo na vsakem koraku. Tudi v Parizu sem obiskal tamkajšnji *Pedagoški inštitut* prav iz iste potrebe: hotel sem namreč videti in spoznati, kako so tam zbirali in upravljali gradivo za pedagoške preosnove. Doma sem po vrnitvi nekaj poročal o teh zadevah, obenem pa sem še v luči teh izkušenj tako začel s študijem možne preosnove naše meščanske šole. Pozneje, še med vojno, sem sicer brez potrebne bibliografije očrtal možnost pametne celotne preosnove vsega našega šolstva, od ljudske šole do univerze, ne da bi hotel, da se vse naredi po mojih mislih in načrtih, pač pa, da bi tisti, ki bi se tega lotevali, videli probleme, ki jih taka preosnova zahteva, in možnosti, ki bi jih bilo treba upoštevati.

Pri ljubljanski *Prosvetni zvezi* sem pomagal pri zamislih za našo ljudsko visoko šolo. Pri vsem svojem študiju in prizadevanju mi je šlo za več kot samo za praktično vzgojno delo v šoli ali profesorjevanju v običajnem smislu. Ni me zanimalo le, da se nekaj stori, mikalo me je vedeti, kaj naj bi storili in kako bi se moglo to čim bolje opraviti.

Že v moji otroški želji, da bi postal profesor, kolikor lahko sedaj za nazaj presojam, se torej ni razkrivala le želja po poučevanju, ampak nekaj več, želja po vedenju, večanju vedenja, po raziskovanju in spoznavanju. Zato nikakor ni čudno, da se je ta želja razvila v iskalsko dejavnost, da ne rečem naravnost, v moje filozofiranje. To še zlasti potem, ko mi je ostala pot do poučevanja zaprta, četudi sem učil in in sem se tudi hotel še učiti, a bolj kot posredovati in razlagati že znano, me je vedno mikalo iskati novo. In tudi podajati najdeni uspeh lastnega iskanja in spoznavanja, torej ni slučajno, da sem svoji knjigi dal naslov **Iskanja**.

Tako me je v vseh mojih predavanjih in spisih razkrivala ta moja knjiga, zato me je pripravljanje predavanj in spisov stalo mnogo truda in časa. Zato sem potreboval vire in literaturo, ki mi največkrat niso bili na voljo, v resnici nikoli nisem mogel naročati in kupovati knjig in zlasti revij, ki bi mi mogle pomagati do hitrejšega in gotovejšega spoznanja pri reševanju vprašanj, s katerimi sem se ukvarjal. To je bila poleg izgube časa največja ovira, da nisem mogel doseči tistega, kar sem iskal. Ko sem jo poznal in še bolje na univerzi, kot sem si jo zamišljal, bi imel pri roki vsaj knjižico, ko svoje nisem mogel izpopolnjevati po potrebi. Razen tega si na univerzi, saj tako kot sem jo poznal zdoma, imel dovolj časa za študij, celo možnost študirati in biti vedno na tekočem z novostmi v svoji stroki. Ravno pomanjkanje časa ali časovna stiska, kot sem to nekje imenoval, je bila druga moja težava, ki me je ovirala pri izpopolnjevanju mojega življenjskega poslanstva, kot bi svoje težnje in naloge mogel imenovati.

Na vabila v prvih letih, da kaj napišem za Meddobje, sem nekoč napisal članek, v katerem sem opisal potrebe in težave predavatelja in pisca, ki hoče biti v prvi vrsti s svojim prizadevanjem, pa mi je urednik spis odklonil, češ da bi se lahko zdelo, da delamo propagando zase in sploh razumniški sloj v naši skupnosti. Morda res še nisem premagal osebne krize, toda tudi če bi vse izzvenelo kot propaganda, ali res razumniki rojakom ne bi smeli povedati, kaj njihovo delo pomeni ali kakšne so ovire, ki jih mora premago-

vati, da tudi skupnosti res služi? Še imam izvirnik tistega spisa nekje shranjen, pa ga niti nikdar nisem prebral, da bi presodil, koliko sem imel prav in koliko ne. Morda, če bom še zmoget, bom nekatere take spise znova pregledal. Doslej za to ni bilo časa.

Če tako razumem svojo življenjsko nalogo ali svoje poslanstvo, kot sem napisal, potem me preseneča, da se bom zlasti v Argentini posvečal novemu in izvirnemu, nerešenemu vprašanju našega tukajšnjega življenja. Niso me mogli zadovoljiti predlogi, ki so zasledovali zgolj, rekli bi, biološko in nagonsko nadaljevanje tistega, od česar smo bili odtrgani. Razumel sem in prepričan sem bil, da novo življenje ali naš novi življenjski položaj terjata od nas nove načine ali oblike življenjskega položaja, terjata od nas nove načine ali oblike življenja. Za to nisem našel in poznal modelov, ki jih praktično ni bilo. Moral sem se poglobiti v študij in iskanje in naredil sem, kar sem zmoget v okoliščinah, ki sem jih opisal. Ali so moja spoznanja in izsledki bili (vedno) pravilni ali ne, ne morem sam soditi. Gotovo je, da v vsaki podrobnosti nisem mogel vedno zadeti, da v svojih nasvetih nisem bil nezmotljiv, česar si tudi nikoli nisem domišljal. A vse je bilo plod utrudljivega iskanja in iskrene želje stvarnost zares spoznati in vedno služiti le resnici. Ta služba resnici mi je zlasti narekovala boj proti vsaki ideologiji, ne le proti tisti, zaradi katere smo morali oditi po svetu, tudi proti našim ideološkim držam in ravnanju, zaradi katerih tudi moje misli niso bile prav razumljene in presojene.

Sicer pa, moji izsledki in nazori so bili v glavnem tudi napisani in objavljeni in so še danes dosegljivi vsakomur, kdor jih hoče poznati in preveriti.

11. 10. 1986

Vinko BRUMEN

Dr. Stane Granda, doktor zgodovinskih znanosti

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Izvleček

Avtor je dr. Vinka Brumna umestil v skupino velikih mož, ki jim je usoda sicer res namenila življenje zunaj domovine, vendar pa so s svojim življenjem in delom dokazali ljubezen do slovenstva.

Ključne besede

Dr. Vinko Brumen, filozof, mislec, pedagog, Šalovci, Argentina, narodno vprašanje.

DR. VINKO BRUMEN – FILOZOF KRŠČANSKOSOCIALNE MISELNOSTI

Povzetek

Dr. Vinko Brumen si je podobno kot številni humanisti, zlasti pa zdravniki, učitelji in duhovniki izbral pot služenja. Njegova izbira življenjske poti kaže na ambicioznost, hkrati pa globoko in iskreno ljubezen do človeštva in slovenstva. To pot sta mu začrtala dva velika Slovenca novejše slovenske zgodovine Anton Martin Slomšek in dr. Janez Evangelist Krek. Na znameniti Slomškovi knjigi Blaže in Nežica v nedeljski šoli namreč slonita njegova diploma in disertacija, knjiga o Janezu Evangelistu Kreku Srce v sredini pa je nastala na osnovi korekturnega izvoda 5. zvezka Krekovih zbranih spisov.

Leta 1947 se je zaradi poveljnih razmer odpravil za svojimi rojaki v Argentino, kjer se je zaposlil v knjižni založbi, hkrati pa predaval pedagogiko in filozofijo. Imel je tudi številna predavanja, v katerih je razglabljal o nekaterih temeljnih vprašanjih izseljenstva, s katerimi so se srečevali naši rojaki. Posebno ga je privlačevalo narodno vprašanje v okviru zdomstva, zlasti specifičnega slovenskega argentinskega.

Avtor meni, da sta nam g. Brumna v slovensko družbo zopet vrnila demokratizacija Slovenije in slovenska osamosvojitev. Upravičeno pa smemo biti ponosni, da je prav naš rojak prispeval k zorenju in dozorevanju naše države, še zlasti državljanov.

Dr. Stane Granda, PhD

Milko Kos Institute of History ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

Extract

The author considers Dr. Vinko Brumen to be one of the few great men that fate destined for a life beyond their homeland, who through his life and work, demonstrated the utmost love for all things Slovene.

Key Words

Dr. Vinko Brumen, philosopher, intellectual, pedagogue, Šalovci, Argentina, the question of nationality.

DR. VINKO BRUMEN – PHILOSOPHER OF SOCIAL CHRISTIAN BELIEFS

Abstract

Dr. Vinko Brumen is similar to the numerous humanists, especially the doctors, teachers and priests that have chosen the path of servitude. The path he chose in life shows ambition along with a deep and honest love for humanity and all things Slovene. This path outlined for him the two great Slovenes of modern Slovene history: Anton Martin Slomšek in Dr. Janez Evangelist Krek. His thesis paper and dissertation were based on Slomšek's famous book Blaže and Nežica in Sunday School while The Heart in the Middle, a book about Janez Evangelist Krek, was based on the corrected issue of the 5th volume of Krek's Selected Essays.

In 1947 he, due to circumstances surrounding the post-war environment, dispatched his fellow countrymen to Argentina where he had them employed in a publishing house while simultaneously giving lectures on pedagogy and philosophy. He also gave many lectures in which he pondered various fundamental questions of emigration with which they met our kinsmen. He was especially enticed by the question of nationality in terms of the migrant workers, particularly the minority status of the Slovenian-Argentines.

The author believes that Mr. Brumen was returned to the land of his birth by the democratisation and independence of Slovenia. We all have the right to be proud that our fellow countryman contributed to the maturation and development of our country, especially of our citizens.

Martin Breclj, dipl. filozof, urednik
Primorski dnevnik, Uredništvo v Trstu
Ul. Montecchi 6
34100 Trst

Izvleček

Avtor se spominja dr. Brumna, s katerim ju je zraven prijateljstva povezovala tudi ljubezen do filozofskih pogovorov. Bivalni železniški vagon dr. Brumna v buenosaireški četrti primerja z prispodobo njegove življenjske usode in drže, ki ga je zgodovina izkoreninila z rodni tal in ga vrgla v zdomstvo.

Ključne besede

Dr. Vinko Brumen, filozof, zdomska skupnost, Argentina.

DR. VINKO BRUMEN V OČEH ZDOMSKEGA FILOZOFA

Povzetek

Dr. Vinko Brumen in njegova soproga gospa Milka sta bila družinska znanca g. Ivana Breclja in njegove družine. G. Ivan Breclj (avtorjev oče) in dr. Brumen sta se spoznala ob koncu druge svetovne vojne v Gorici na slovenskem učiteljišču, nekaj let pozneje pa sta se znašla v zdomstvu v Argentini, kjer sta svoje prijateljstvo nadaljevala. Kasneje se je družina Breclj iz Buenos Airesa preselila na Tržaško, vendar pa se prijateljske vezi niso pretrgale, saj se je tudi Ivanov sin Martin z dr. Brumnom rad zapletal v filozofske pogovore.

Dr. Brumen se je v Argentini moral odpovedati svojemu pedagoškemu poklicu. V njem je zaživel predvsem filozof, ki je razodeval izrazita pedagoška nagnjenja in je svoja spoznanja posredoval zdomski skupnosti. Svojo nalogo filozofa je videl predvsem v iskanju resnice. Iskati resnico je bilo za dr. Brumna isto, kot misliti, mišljenje pa je pojmoval na sodoben znanstveni način. Lotil se je za zdomce najbolj perečega problema, problema narodnosti, in se poglobil v raziskovanje izseljenstva, kjer je razlikoval različne vrste tega pojava, od politične do gospodarske in kulturne emigracije. Skušal je spoznati duševnost in značilne značajske poteze takšnih skupnosti, njihove vrline, pa tudi njihova negativna nagnjenja oziroma naglavne grehe ali grehote, kot jih je tudi imenoval. V skupnosti je opazal in grajal predvsem nagnjenost k svojevrstni zaprtosti in premajhno pripravljenost na soočanje z lastno

stvarnostjo, pa tudi premajhno dovzetnost za kritiko in dialog.

Dr. Brumen je bil ne nazadnje tudi vzoren primer misleca, ki ga je poleg doslednosti, sistematičnosti in odprtosti odlikovala poštenost. Za njegovo delo so mu zato hvaležni tako zdomski Slovenci kot rojaki iz rodne Prlekije, ki so lahko nanj upravičeno ponosni.

Martin Breclj, B.A., editor

Primorski dnevnik, Editorial Office in Trieste.

Ul. Montecchi 6

34100 Trst

Extract

The author looks back on fond memories of Dr. Brumen with whom he developed a friendship as well as a great love for philosophical discourse. He compares Dr. Brumen's sleeper in a district of Buenos Aires to his attitude and fate. It was this fate that tore him from his homeland and threw him into the life of a migrant worker. He became a sort of spiritual leader in a community of migrant workers in Argentina. It was here that he presented his knowledge and judgements in an argumentative yet tactful way regardless of running into misunderstandings more than once.

Key Words

Dr. Vinko Brumen, philosopher, community of migrant workers, Argentina.

DR. VINKO BRUMEN IN THE EYES OF A MIGRANT WORKER PHILOSOPHER

Abstract

Dr. Vinko Brumen and his wife, Mrs. Milka, were family friends of Mr. Ivan Breclj and his family. Mr. Ivan Breclj (the author's father) and Dr. Brumen met at the end of the Second World War in Gorica at a Slovenian teacher's college. A few years later, they both found themselves in a community of migrant workers in Argentina where their friendship continued to grow. Eventually, the Breclj family would move from Argentina to The Province of Trieste, but their ties did not break there, as Ivan's son Martin developed an interest in philosophical discourse with Dr. Brumen.

Dr. Brumen, while in the community in Argentina had to give up his pedagogical profession. While there he revived philosophy, made his interest to share his knowledge of pedagogy through teaching known and thus became the medium for his revelations in the community. He believed his mission as a philosopher was, first and foremost, to search for truth. Searching for the truth was the same for Dr. Brumen as thinking, which he understood in a contemporary yet scientific way. He undertook many of the community's most urgent

problems, classes among different nationalities, deepened the investigation into the emigrants and distinguished various types of this phenomenon from political to economic and cultural emigration. He attempted to recognize the spirituality and significant characteristic features of such communities, their virtues and also their negative dispositions and sins or vices, as he called them, respectively. He noticed and condemned their inclinations towards closed-mindedness as well as their ill-preparedness to confront their own existence and their near lack of susceptibility to criticism and dialogue.

Dr. Brumen was an exemplary model of a great thinker who, besides consistency, a systematic approach and an openness to distinguishing integrity. His work has earned the gratitude of the Slovene migrant workers as fellow countrymen of Prlekija, who are justifiably proud of him.

Mag. Bojan Čas, profesor sociologije

Šolski center Rudolfa Maistra

Novi trg 41a

1240 Kamnik

Izvleček

Avtor predstavlja Vinka Brumna kot praktika pedagogike in filozofije, moža, ki je poskušal odkriti največje skrivnosti človeškega obstoja, posebej tiste povezane z vprašanji, ki nadlegujejo posameznike, živeče v skupnosti migracijskih delavcev (diaspora).

Ključne besede

Filozofija, idealni osebnostni tipi, pedagogika, zgodovinska pomembnost človeka, človek prakse, metafizika, metode, znanost, življenjske oblike.

VINKO BRUMEN – MOŽ DVEH SVETOV

Povzetek

Pedagog in filozof Vinko Brumen je svoje življenje posvetil odgovarjanju na velika filozofska vprašanja s pomočjo "idealnih osebnostnih tipov". Želel je odgovoriti na naslednja vprašanja: Kaj pravzaprav je pot v filozofiji? Kaj je filozofija? Kaj je njena osnovna modrost? Kakšna je zgodovinska pomembnost človeka in njegove filozofije? Kako lahko prepoznamo tako splošne in stvarne dileme? Kaj je lahko rečeno o teoretičnem, ekonomskem, estetičnem, narodnem in družbenem posamezniku? Kaj je njegova vera, njegova moč itd.? Vsa ta vprašanja je povezal z migracijskimi delavci (Slovenci v diasporah). Filozofije ni razumel kot abstraktno filozofijo ali ozko človeško dejavnost, kot jo je razumela večina posameznih znanosti, ampak kot prakso, v kateri igrajo pomembno vlogo morala, estetika, vera in druge strani človekovega življenja.

Filozof ne more in ne sme biti filozof. Filozof je celostno filozof, njegova domena je svet in vse življenje na njem, filozof je doma tudi v skupnosti migracijskih delavcev. To zagotovo velja za Vinka Brumna, "moža dveh svetov."

Bojan Čas, M.A., professor of sociology

Šolski Center Rudolfa Maistra

Novi trg 41/a, 1240 Kamnik

Extract

The author presents Vinko Brumen as a practical man of pedagogy and philosophy who strived to unravel the greatest mysteries of human existence especially those connected to the questions which pester individuals living in a community of migrant workers (diaspora).

Key Words

Philosophy, ideal personality types, pedagogy, the historical significance of man, a man of praxis, metaphysics, methods, science, life forms.

VINKO BRUMEN – A MAN OF TWO WORLDS

Abstract

The pedagogue and philosopher Vinko Brumen spent his life dedicated to answering the great questions of philosophy with the help of “ideal personality types”. The questions he longed to answer included the following: what truly is the path to philosophy? What is philosophy? What is its established wisdom? What is the historical significance of man and his philosophy? How can we even recognize such general and concrete dilemmas? What can be said about the theoretical, economic, aesthetic, national and social individual? What is his religion, his power, etc.? He tied all these questions to the migrant worker (Slovenians in diasporas). He understood philosophy not as an abstract philosophy or a narrow human activity, as the other individual sciences did, but as a praxis, in which morals, aesthetics, religion and other sides of human life play an important role.

The philosopher may not and cannot be a philosopher. The philosopher is entirely a philosopher, his domain is no less than the world and all the life in it and he is at home within a community of migrant workers. This can certainly be said of Vinko Brumen, “the man of two worlds”.

Dr. Katica Cukjati, dipl. pravnica, predsednica Slovenske kulturne akcije

Ramón L. Falcón 4158

1407, Capital Federal, Buenos Aires, Argentina

Izveček

Avtorica je delo dr. Vinka Brumna predstavila na poljuden način, saj sama ni filozofinja, pač pa jo filozofija zanima v smislu razmišljanja o življenju.

Ključne besede

Dr. Vinko Brumen, filozof, pedagog, Argentina, Slovenska kulturna akcija.

VINKO BRUMEN – USODA SLOVENSKEGA ZDOMSKEGA MISLECA

Povzetek

Avtorica se spominja, da je delo dr. Vinka Brumna spoznavala po številnih objavljenih člankih v zdomskih publikacijah v Argentini, osebno pa ga je spoznavala na izobraževalnih tečajih in pedagoških srečanjih, na katerih je dr. Brumen večkrat predaval. Poudarila je, da je za matičnega Slovenca nekaj nedoumljivega predvsem to, da je vse, kar je dr. Brumen ustvaril, ustvaril ob prostih urah, takrat ko so običajni ljudje namenili čas počitku in razvedrilu, in ne službi.

V zdomstvu ni tarnal, pač pa je sprejel dane življenjske okoliščine in gledal na to, kaj lahko iz tega sam intelektualno pridobi in kako lahko pomaga s svojim razmišljanjem tudi drugim. Imel je tudi temeljito teoretsko znanje na pedagoškem področju in izkušnje, ki jih je pridobil s poučevanjem na različnih šolah. Vse to je uporabil na svojih predavanjih, kjer je poudarjal smisel in cilj slovenskega zdomskega šolskega sistema. Bil je izredno zahteven do sebe in zelo spoštljiv do drugih, vedno je povedal svoje osebna odkritja in zanimalo ga je kaj o tem mislijo drugi. Želel si je odziv poslušalca ali bralca; da ta drugi izreče oz. izrazi pomislek, pripombo, da pove svoje mnenje. Njegov način razmišljanja je bil popolnoma drugačen, kot ga imajo sodobni filozofi. Njihov način razmišljanja je dostikrat mračen, zakompliciran, besede brez smisla, branje Brumnovih spisov pa je oddih za dušo, saj so njegove misli jasne, vzpodbudne za nova iskanja ter imajo smisel in vsebino.

Dr. Katica Cukjati, jurist, and the president of Slovenska kulturna akcija (The Slovene Cultural Society).

Ramón L. Falcón 4158
1407, Capital Federal
Buenos Aires, Argentina

Extract

The author presents the work of Dr. Vinko Brumen in a more popular way, though she, herself, is not a philosopher. She is interested in philosophy as a way of contemplating life.

Key Words

Dr. Vinko Brumen, philosopher, pedagogue, Argentina, Slovenska kulturna akcija (The Slovene Cultural Society).

VINKO BRUMEN – THE FATE OF THE SLOVENE MIGRANT PHILOSOPHER

Abstract

The author recalls that the work of Dr. Vinko Brumen was recognized by many articles in the migrant worker's publications in Argentina. Personally, though, she became aware of Dr. Brumen and his work at various educational courses and pedagogical meetings where he often lectured. She stressed that he did everything in his free time, when most other people were relaxing and that such a thing is quite inconceivable for a native Slovene.

In the community of migrant workers, he did not lament. He accepted the environment he was in and attempted to do something intellectually productive, so that he might help others with his contemplations. He also had a theoretical knowledge and experience in the field of pedagogy which he gained by teaching at various schools. He used all of this at his lectures, where he stressed the significance and aim of the Slovene migrant school system. He was extraordinarily demanding of himself very respectful towards others and he always told others of his personal discoveries as their opinions and thoughts interested him greatly. He wanted the response of the listener or the reader to evoke doubt and an opinion. His method of thinking was completely different than that of the contemporary philosopher. His method of thinking was often unclear, complicated and included words without significance. Reading Brumen's essays are a relief for the soul, as his thoughts are clear and encourage new exploration while being greatly significant and containing great depth.

Dr. Vinko Brumen, filozof, pedagog, mislec,

roj. 6. decembra 1909, Šalovci – umrl 25. marca 1993, Beunos Aires

Izvleček

Dr. Brumen se v avtobiografiji s hvaležnostjo in z nostalgijo spominja vseh, ki so mu kakor koli pomagali na njegovi življenjski in poklicni poti.

Ključne besede

Dr. Vinko Brumen, avtobiografija, Zofka Okora, Fran Baš, dr. Fran Sušnik, Ljudevit Pivko, Ivan Prijatelj, dr. Karel Ozvald, dr. France Veber, prof. Peter Petersen, prof. dr. Eduard Spranger, prof. A.C.F. Beales, Slovenj Gradec, 5. zvezek Krekovih Izbranih spisov, knjiga Srce v sredini, knjiga Iskanja, knjiga Naš in moj čas, knjiga Psihologija in pedagoške vede, Ljubljanska prosvetna zveza, Argentina, zdomstvo, Slovenska kulturna akcija (SKA), revija Meddobje, Zbornik Svobodne Slovenije.

VINKO BRUMEN – AVTOBIOGRAFIJA

Povzetek

Dr. Vinko Brumen deli z nami spomine na otroška leta, ki jih je preživel v vasi Šalovci pri Središču ob Dravi z materjo, očetom, dvema bratoma in s sestro. Že v otroštvu si je sicer želel, da bi postal profesor, vendar ga je vodila še večja želja po poučevanju, po večanju vedenja, želel si je raziskovati in spoznavati. Ta njegova želja se je razvila, kot sam pravi, v iskalsko dejavnost, v filozofiranje.

Prva, ki je verjela vanj, je bila njegova učiteljica Zofka Okora, ki ga je sicer enkrat tudi oklofutala, a je bila prva, ki je odkrila, da je nadarjen in si je prizadevala za to, da uresniči njegovo življenjsko ambicijo, postati profesor. Kasneje so k temu s svojim znanjem, nauki in predavanji pripomogli profesorji na mariborskem učiteljskišču, kjer se z hvaležnostjo spominja Frana Baša, dr. Frana Sušnika, Ljudevita Pivka in Ivana Prijatelja. Po pridobitvi učiteljske diplome se je poskusil tudi v pesništvu, ki pa mu je kmalu dal slovo.

Nanj sta nadalje precej vplivala rojak dr. Karel Ozvald, ki ga je navajal predvsem k branju strokovnih del, in dr. France Veber, katerega odlika je bila predvsem v tem, da je motiviral študente k lastnemu razmišljanju.

22. aprila 1936 je bil promoviran za doktorja filozofije, kar mu je omogočilo, da je lahko zaprosil za Turnerjevo štipendijo. Ta mu je bila ugodena sicer šele leto kasneje, vendar mu je ponudila možnost študija v Nemčiji in Angliji. Po povratku iz tujine se je zaposlil na meščanski šoli v Slovenj Gradcu, kjer se je ukvarjal predvsem z vprašanjem našega šolstva. Kasneje se je popolnoma posvetil raziskovanju življenja in dela Janeza Ev. Kreka, plod katerega je bil 5. zvezek Krekovih izbranih spisov, kar je bila tudi osnova za knjigo o Kreku Srce v sredini.

Nakar ga je življenjska pot zanesla iz domače Slovenije na Primorsko, kjer je prav tako poučeval na slovenskih šolah. Po sili takratnih vojnih razmer je bil konec leta 1947 prisiljen na zdomstvo v Argentini. Tu je ob redni zaposlitvi v priznani knjižni založbi Editorial Kapelusz večino prostega časa posvetil filozofskemu razglabljanju. Njegovo pozornost so pritegnili zlasti kulturno-filozofski problemi, še posebej problematika izseljencev, o čemer je napisal tudi vrsto člankov, ki so izšli v Zborniku Svobodne Slovenije, Meddobju in Vrednotah. V Argentini so izšle tudi njegove knjige Iskanja, posvečena ženi Ljudmili Šušteršič, knjiga Srce v sredini – Življenje, delo in osebnost Janeza Evangelista Kreka, s posvetilom »Mojim staršem in učiteljem«, ter tretja knjiga Naš in moj čas, posvečena »materi, sestri in ženi«.

Dr. Brumen ni bil zgolj profesor filozofije, temveč filozof, ki ga odlikujeta odprtost in nenavadna poštenost, kar lahko razumemo tudi v njegovih pogosto izrečenih besedah: »Vesel sem vsakogar, ki hoče misliti z menoj. Ni treba da enako.«

Dr. Vinko Brumen, philosopher, pedagogue, intellectual,

Born on December 6. 1909 in Šalovci, Slovenia; died on March 25, 1993 in Beunos Aires.

Extract

Dr. Brumen looks back with gratitude and a hint of nostalgia in his autobiography, conjuring up memories of all who aided him in his life and profession.

Key Words

Dr. Vinko Brumen, autobiography, Zofka Okora, Fran Baš, Dr. Fran Sušnik, Ljudevit Pivko, Ivan Prijatelj, Dr. Karel Ozvald, Dr. France Veber, Professor Peter Petersen, Professor Eduard Spranger PhD, Professor A.C.F. Beales, Slovenj Gradec, the 5th volume of *Krek's Selected Essays*, the book *The Heart in the Center*, the book *The Search*, the book *Our and My Time*, the book *Psychology and Pedagogical knowledge*, The Educational Association of Ljubljana, Argentina, migrant workers, Slovenska kulturna akcija (The Slovenian Cultural Society), Meddobje (the periodical *The Interval*), Zborniku Svobodne Slovenije (The Independent Slovenia Collection).

VINKO BRUMEN – THE AUTOBIOGRAPHY

Abstract

Dr. Vinko Brumen shares with us his childhood memories spent in the village of Šalovci near Središče ob Dravi with his mother, father, two brothers and his sister. Already in childhood he wished to become a professor, but he was lead to an even greater desire through teaching and expanding his knowledge. He longed to explore and gain further insight into the realm of philosophical thought. This desire began to develop through the search for philosophical activity, according to Brumen.

The first person to believe in him was his teacher, Zofka Okora. Regardless of boxing his ears once, she was the first to discover his talent and endeavoured to help him realize his goal in life: to become a professor. The knowledge, lessons and lectures of the professors at the teacher's collage in Maribor all contributed to him becoming a professor himself and thus, he looks back with fond memories of Fran Baš, Dr. Fran Sušnik, Ljudevit Pivko and Ivan Prijatelj. After recieving his teaching diploma he tried his hand at poetry, but it was a short-lived attempt.

His fellow countryman, Dr. Karel Ozvald, made a profound impression on him by encouraging him to read the work of professionals, as did Dr. France Veber who ensured that, above all, his students were motivated to do their own thinking.

*On April 22, 1936 he received his PhD in philosophy, which made it possible for him to apply for the Turner Scholarship. He was granted the scholarship a year later, but it offered the chance to study in Germany and England, which he accepted. Upon his return, he applied at a collage in Slovenj Gradec, where he mostly dealt with the problematic Slovene school system. Later he entirely devoted himself to researching the life and work of Janez Ev. Krek, the result of which was the 5th volume of Krek's Selected Essays. His work was also the basis for the book about Krek, *The Heart in the Center*.*

*Although his path led him away from his homeland to the Italian Primorska region, he intentionally taught at Slovene schools. He was forced back to the community of migrant workers during the final bouts of post-war violence in 1947 and it was during his full-time employment in the acclaimed publishing house The Editorial Kapelusz that he devoted much of his free time to deep philosophical thought. His attention was especially drawn to cultural – philosophical problems, particularly that of emigrants on which he wrote many articles which were released in , *The Interval and Values*. In Argentina, the following works were published: *The Search*, dedicated to his wife Ljudmila Šušteršič, *The Heart in the Center – The Life, Work and Personality Behind Janez Evangelist Krek* including the dedication “To my parents and teachers” and finally *Our and My Time* dedicated “To my mother, my sister and my wife”.*

Dr. Brumen was not merely a professor of philosophy, but a philosopher who characterized openness and an unusual honesty that is apparent even in his most common of remarks, “I’m happy to work with anyone who wants to deliberate with me. The feeling doesn’t have to be mutual”.



Dr. Vinko Brumen.



Dr. Vinko Brumen na slavnostni večerji Slovenske kulturne akcije v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Brumnova žena ga. Ljudmila v razgovoru s pisateljem dr. Jožetom Krivcem.



Dr. Vinko Brumen in dr. Irene Mislej. Ob obisku v Argentini mu je izročila njegovo knjigo Argentinski posvečeni spominu na Janeza Evangelista Kreka, v spisi, ki je izšla leta 1992 v Sloveniji. Buenos Airesu.



Slovenski tabor v Slomškovem domu v okraju Ramos Mejia, 26. septembra 1976. Na odru prvi z leve dr. Vinko Brumen, zraven dr. Tine Debeljak in desno od njiju v prvi vrsti skupina slovenskih zdomskih pisateljev.



Dr. Brumen in soproga Ljudmila (Milka) Šušteršič na počitnicah v argentinskih cordobskih gričih v Slovenskem počitniškem domu dr. Rudolfa Hanželiča, leta 1975?. Poletne počitnice sta najraje uživala v Cordobi v idili gričev, potokov, jezer in zelenja.



Dr. Vinko Brumen na razstavi umetnika Ivana Bukovca, Buenos Aires, 26. aprila 1975.

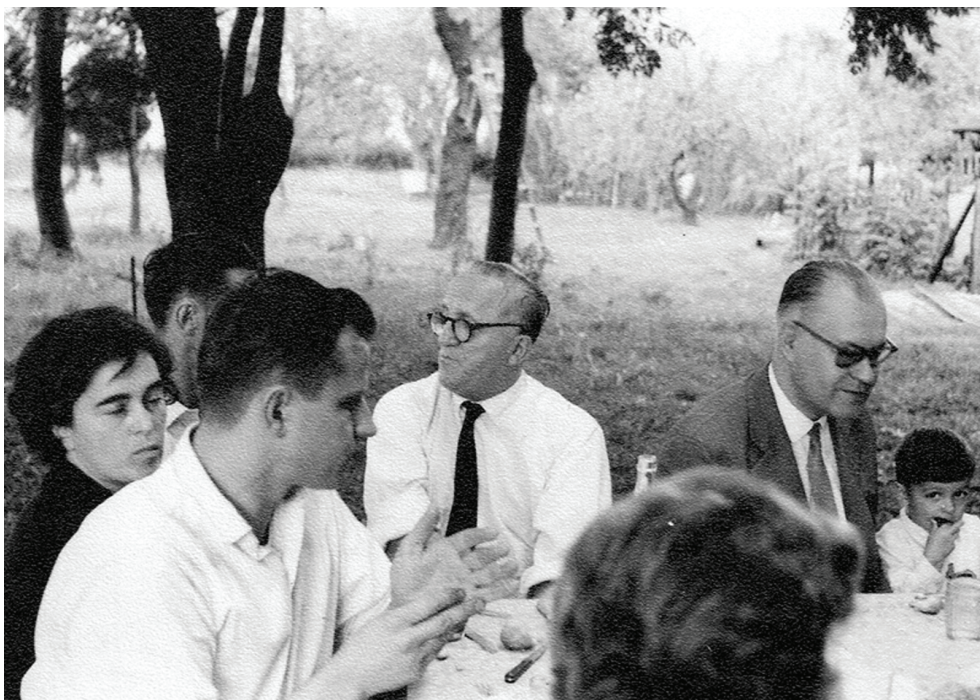


Dr. Brumen je podaril eno svojih knjig ukrajinskemu škofu Sapelaku na ukrajinski univerzi v centru Buenos Airesa.



Dr. Brumen po končanem predavanju na ukrajinski univerzi sv. Klementa.

OB STOLETNICI ROJSTVA



Dr. Vinko Brumen na izletu 1967. leta, v sredini pisatelj Ruda Jurčec.



Spominska fotografija, ki so jo abiturienti goriškega učiteljišča poslali dr. Vinku Brumnu v Buenos Aires, ob praznovanju 30. obletnice mature. Gorica, 17. avgusta 1946.



Dr. Brumen z ženo Ljudmilo Šušteršič ob obisku urednika verske revije Ognjišče msgr. Franceta Boleta. Buenos Aires, 1. maja 1987.



Dr. Brumen v slovenskem domu, v okraju Ramos Mejia, kot častni govornik ob Slomškovi proslavi. Dom se že od začetka imenuje po slovenskem škofu in bo drugo leto slavlil zlato obletnico obstoja.



Dr. Vinko Brumen pozdravlja dr. Franceta Rodeta, v sredini župnik Jože Škrbec v okraju Ramos Mejia.



Na domu pri dr. Brumnu se je oglasil dr. Alojzij Rebula.



Na obisku Slovenske kulturne akcije: dr. Reginald Vospernik, ravnatelj Celovške gimnazije, in Janko Zerzer, predsednik Koroške katoliške zveze s Koroške, avgusta 1986. V prvi vrsti v sredini dr. Vospernik in g. Zerzer, na Vospernikovi levi dr. Vinko Brumen in predsednik Slovenske kulturne akcije lazarist Ladislav Lenček, na Zerzerjevi desni dr. Tine Debeljak in dr. Katica Cukjati, 2. podpredsednica SKA.

V drugi vrsti z desne: blagajnik SKA Lojze Rezelj, tajnik SKA, lic. Andrej Rot, 1. podpredsednik SKA arh. Marjan Eiletz, pisatelj Jože Krivec, pisatelj Tone Brulc, vodja literarnega odseka pisatelj France Papež, dr. Jure Rode, vodja teološkega odseka SKA, in Avgust Horvat, vodja sociološkega odseka SKA.



Dr. Brumen z ženo pred cerkvico na Rožniku, Ljubljana, pred letom 1940.



Z ženo Ljudmilo sta sprejela ljubljanskega nadškofa dr. Alojzija Šušterja ob njegovem prvem obisku Argentine v Slomškovem domu, 1982. leta.



Dr. Vinko Brumen z ženo pred vagonom, v katerem sta živila. Vagon je bil opremljen tudi s telefonom, ker je služil prejšnjemu lastniku – bogatašu kot prostor za oddih, nekaj metrov vstran od vile, v kateri je živel.



*Brumnova kapela v Šalovcih ob odkritju spominske plošče, 5.12. 2009.
Foto: Franc Krnjak.*



Spominska plošča dr. Vinku Brumnu, v Šalovcih 5.12.2009. Foto: Franc Krnjak.



Simpozij v Središču ob Dravi, 5.12.2009.

OB STOLETNICI ROJSTVA



Življenje, delo in filozofska razmišljanja dr. Vinka Brumna so na simpoziju v Središču ob Dravi, 5. decembra 2009, predstavili prof. dr. Stane Granda, mag. Bojan Čas in Martin Brecelj, filozof iz Trsta. Foto: Franc Krnjak. V uvodnem nagovoru je sporočila pozdrave dr. Katica Cukjati iz Argentine.



Ob koncu krajšega simpozija je nastopil priznani basbaritonist Marko Fink ob klavirski spremljavi prof. Ivana Vombergarja. Foto: Franc Krnjak.

OB STOLETNICI ROJSTVA